

Digitaliseret af | Digitised by

**DET KGL.
BIBLIOTEK**

Royal Danish Library

Forfatter(e) | Author(s):

udgivet med Indledning og Oplysninger af
Verner Dahlerup.

Titel | Title:

Physiologus i to islandske Bearbejdelser

Udgivet år og sted | Publication time and place:

Kjøbenhavn : Thieles Bogtrykkeri, 1889

Fysiske størrelse | Physical extent:

92, XVI s.

DK

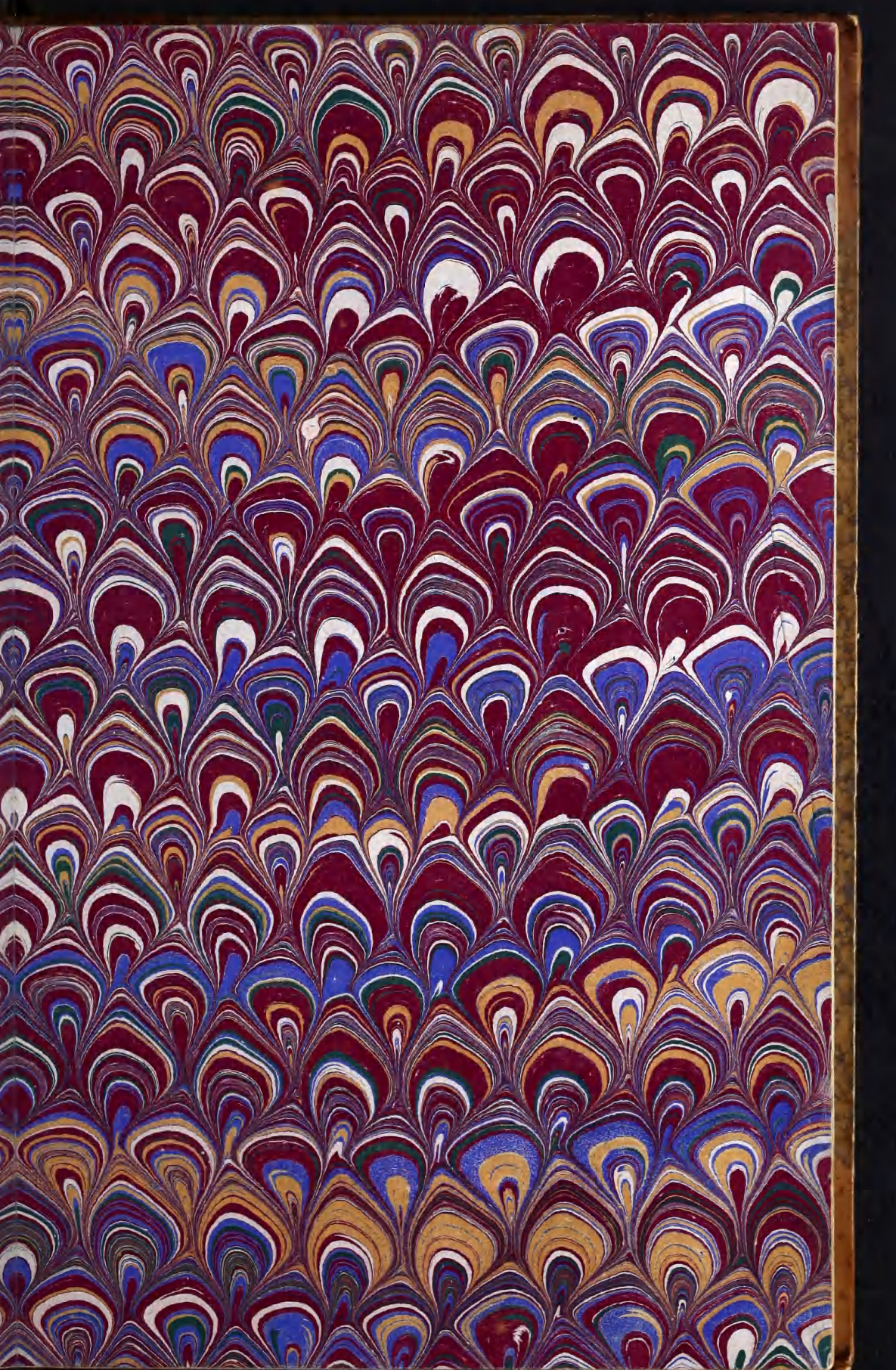
Værket kan være ophavsretligt beskyttet, og så må du kun bruge PDF-filen til personlig brug. Hvis ophavsmanden er død for mere end 70 år siden, er værket fri af ophavsret (public domain), og så kan du bruge værket frit. Hvis der er flere ophavsmænd, gælder den længstlevendes dødsår. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

UK

The work may be copyrighted in which case the PDF file may only be used for personal use. If the author died more than 70 years ago, the work becomes public domain and can then be freely used. If there are several authors, the year of death of the longest living person applies. Always remember to credit the author

5. - 217.

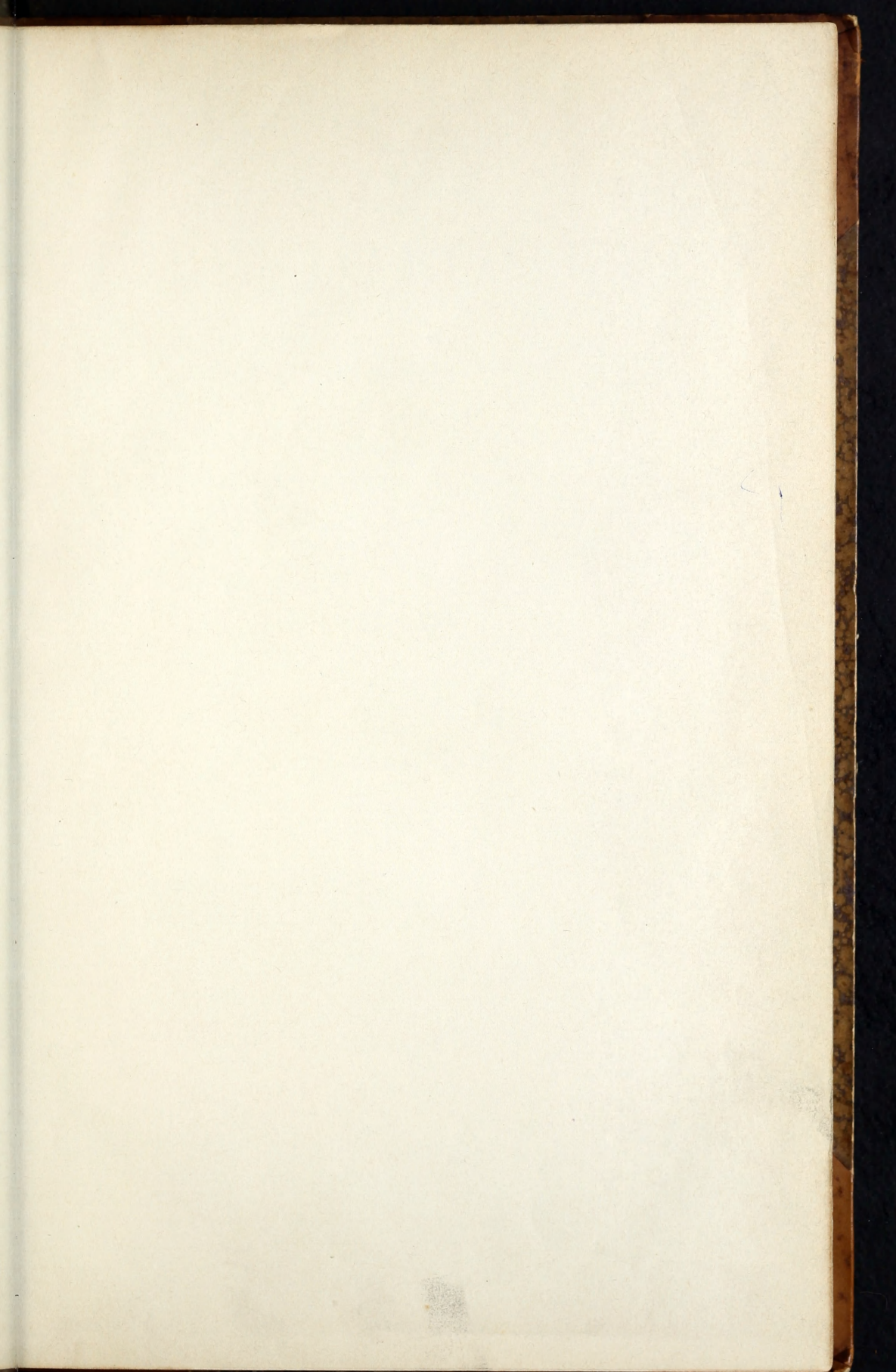
DET KONGELIGE BIBLIOTEK
DA 1.-2.S 5 8°

1 1 05 0 8 05075 1

REXIS

*Til
det store kgl. Bibliothek
fra
udgiveren.*

PHYSIOLOGUS

I TO ISLANDSKE BEARBEJDELSER.

UDGIVEN MED INDLEDNING OG OPLYSNINGER

AF

VERNER DAHLERUP.

MED ET LITHOGRAFERET FACSIMILE.

SÆRTRYK AF AARB. FOR NORD. OLDK. OG HIST. 1889.

KJØBENHAVN.

THIELES BOGTRYKKERI.

1889.

PHYSIOLOGUS

I TO ISLANDSKE BEARBEJDELSER.

UDGIVEN MED INDLEDNING OG OPLYSNINGER

AF

VERNER DAHLERUP.

MED ET LITHOGRAFERET FACSIMILE.

SÆRTRYK AF AARB. FOR NORD. OLDK. OG HIST. 1889.

KJØBENHAVN.

THIELES BOGTRYKKERI.

1889.

PHYSIOLOGUS I TO ISLANDSKE BEARBEJDELSER.

Udgiven med indledning og oplysninger

af

VERNER DAHLERUP.

(Hertil et lithograferet facsimile.)

Den theologisk moraliserende naturhistorie, som går under navnet *Physiologus* eller *Bestiarius*, har i ca. 1000 år været yndet læsning, den foreligger på mindst 16 europæiske og orientalske sprog, og dens indflydelse spores på mange måder i middelalderens litteratur og kunst. — Inden vi gå over til betragtningen af de islandske bearbejdelser, vil det derfor være nødvendigt i få ord at omtale værkets historie uden for Norden, et æmne, som er blevet behandlet i en meget omfattende litteratur, af hvilken særlig bør fremhæves arbejder af to katholske gejstlige: den pavelige bibliothekar, kardinal J. B. Pitra (oprindelig Benediktiner fra Solesmes i Frankrig, † ⁹/₂ 1889) og den franske jesuit Ch. Cahier, samt af den hollandske orientalist, professor J. P. N. Land og den tyske zoolog, professor J. Victor Carus, af hvis skrifter det følgende om *Physiologus*'s ældste historie i alt væsentligt er et uddrag¹⁾.

¹⁾ De betydeligste værker om *Physiologus*'s oprindelse og historie i almindelighed ere:

Mélanges d'Archéologie, d'Histoire et de Littérature rédigés ou recueillis par Charles Cahier et Arthur Martin. Tom. II—IV. Paris 1851—56. 4to.

Nouveaux Mélanges d'Archéologie, d'Histoire et de Littérature sur le moyen âge. Collection publiée par le P. Ch. Cahier (1) Paris 1874.

Oldtidens betydeligste navn på zoologiens område er, som bekendt, Aristoteles, »i alleregentligste forstand

- Spicilegium Solesmense complectens Sanctorum Patrum scriptorumque ecclesiasticorum anecdota hactenus opera, curante Domno J. B. Pitra. Tomus III, Parisiis 1855. 4to.*
- J. Victor Carus: *Geschichte der Zoologie bis auf Joh. Müller u. Charl. Darwin. München 1872, 8vo (også med titel: Geschichte der Wissenschaften in Deutschland. Neuere Zeit. 12. Band).*
- J. P. N. Land: »Over twee onuitgevene redactiën van den Physiologus« (foredrag) i *Verslagen en mededeelingen der koninklijke Akademie van wetenschappen. Afd. Letterkunde. 2. reeks 4. deel. Amsterdam 1874. 8vo pag. 248—273.*
- Anecdota Syriaca. Collegit edidit explicuit J. P. N. Land. Tomus IV. Lugduni Batav. 1875. 4to.*
- J. P. N. Land: Artiklen »Physiologus« i *The Encyclopædia Britannica. 9. ed. vol. XIX. Edinb. 1885. 4to.*
- Le Bestiaire Divin de Guillaume, clerc de Normandie, trouvère du XIIIe siècle, avec une introduction sur les Bestiaires, Volucraires et Lapidaires du moyen âge, considérés dans leurs rapports avec la symbolique chrétienne; par C. Hippeau. Caen 1852. 8vo (= Mémoires de la Société des Antiquaires de Normandie. 2e Serie. 9e Volume, Paris 1851. 4to. pag. 317—476).*
- J. G. Thierfelder: »Eine Handschrift des Physiologus Theobaldi. Beschrieben und mit einer litterargesch. Abh. über die sogen. Physiologen und Bestiarien überhaupt begleitet« i *Serapeum* hrsgb. von R. Naumann. 23. Jahrgang (Leipzig 1862) pag. 225 ff. og 241 ff. (væsentlig bibliografi!).
- A. Kressner: »Ueber die Thierbücher des Mittelalters« i *Herrigs Archiv für das Studium der neueren Sprachen* 55. Bd. (Braunschweig 1876) pag. 241—288.
- Die aethiopische übersetzung des Physiologus herausgeg., verdeutscht und mit einer historischen einleitung versehen von Fritz Hommel. Leipzig 1877. 8vo.*
- Karl Ahrens: *Zur geschichte des sogenannten Physiologus. Programm des gymnasiums zu Ploen 1885 (no. 251). 23 s. 4to (sidstnævnte værk har ikke været mig tilgængeligt; titlen er anført efter Jahresbericht über die erscheinungen auf dem gebiete der germ. philologie. 1885 pag. 139).*

zoologiens grundlægger« (Carus); han samlede og ordnede sine iagttagelser af dyreverdenen i sit skrift *περὶ ζώων ἱστορίας*, et skrift, som endnu vækker zoologernes beundring.

Men Aristoteles's efterfølgere byggede ikke videre på det erfaringsmæssige grundlag, han havde skabt. Alexanders erobringstog havde givet anledning til mange vidunderlige fortællinger om fjærne lande (navnlig Indien), som fremførtes af forfattere, der ofte ikke selv havde været i de lande, de skildrede²⁾; derved skærpedes sansen for det æventyrlige, og i stedet for at studere selve naturen søgte man i de første århundreder efter Kristus belæring i alskens populære arbejder f. ex. Claudius Ælians *περὶ ζώων* (3. årh. e. Kr.), hvori Aristoteles's beretninger vare udpyntede med fabelagtige tilsætninger³⁾: selv de mest almindelige dyr, som man med største lethed kunde have skaffet sig kundskab om, bleve genstande for de urimeligste fabler, og naturhistorien berigedes endda yderligere ved en række vidunderlige væsner, dyr af kæmpemæssig størrelse, bastarder af

Der Bestiaire Divin des Guillaume le Clerc von Max Friederich Mann (= Französische Studien herausgegeben von G. Körting und E. Koschwitz. VI. Bd. 2. Heft. Heilbronn 1888. 8vo.).

Et par velskrevne populære afhandlinger ere:

Ch. Louandre: »L'Épopée des Animaux« i *Revue des deux Mondes*, 23e année Tome IV. 1853 pag. 929 ff. og 1126 ff., og 24e année Tome V. 1854 pag. 308 ff.

Ed. Kolloff: »Die sagenhafte und symbolische Thiergeschichte des Mittelalters« i *Raumers Historisches Taschenbuch*. 4. Folge 8. Jahrg. 1867 pag. 179 ff.

På dansk ere herhen hørende spørgsmål behandlede af:

Thor Sundby: *Brunetto Latinos levnet og skrifter* (Kbh. 1869) pag. 120 ff. (jfr. den italienske oversættelse: *Della vita e delle opere di Brunetto Latino*. Firenze 1884 pag. 115 ff.)

²⁾ Blandt sådanne skrifter nævnes Ktesias's *Ἰνδικά* (Bergk: *Griech. Literaturgesch.* IV (Berlin 1887) pag. 318).

³⁾ Ch. Hippeau: *Le Bestiaire Divin* pag. 8 ff.

dyr af helt forskellige klasser eller blandingsvæsner, halvt dyr, halvt menneske, til dels velkendte figurer i folkesagn, mythologier eller digternes værker, men fuldstændig fremmede for den virkelige natur. Mange af disse fortællinger vare forbigåede eller endog udtrykkelig modsagte af Aristoteles¹⁾; men de grebes nu med begærlighed af det naive, kritikløse publikum. Og de kristne lærere i de første århundreder efter Kristus vare meget langt fra at hindre disse fablers videre udbredelse; ofte have de vel ganske naivt fæstet tillid til de gamle folkesagn og betragtet dem som midler til en fuldkommen erkendelse af skaberens magt og visdom eller anvendt dem til forklaring af de talrige steder i Biblen, hvori der nævnes dyr; men det almindeligste har sikkert været, at man simpelt hen skød spørgsmålet om deres sandfærdighed til side og fæstede hele opmærksomheden på den allegoriske betydning, man kunde få ud af dem, og den kristelig moralske anvendelse, der således kunde gives dem²⁾).

Navnlig fandt denne sidste art naturbetragtning en god jordbund hos den alexandrinske theologiske skole;

¹⁾ f. ex. fortællingen om hyæneens hermafroditisme, der modsiges af Aristoteles, men dog genfindes hos Ælian og Clemens Alexandrinus (sé Carus l. c. pag. 126.)

²⁾ Som et karakteristisk eksempel kan følgende udtalelse af den hellige Augustinus anføres. Efter at have omtalt sagnet om örnenes evne til at forynges sig, fortsætter han: «Hvad enten det, som fortælles om slangen, eller det, som fortælles om örnen, er sandt eller kun uhjemlet folkesnak (*fama potius hominum quam veritas*), så er der dog sandhed i skrifterne, og ikke uden grund sagde skrifterne: hvad det end betegner, så lad os gøre det, og lad os ikke bekymre os om, hvorvidt det er sandt (o: det har sin billedlige betydning, som vi må rette os efter, medens dets naturhistoriske pålidelighed kan være os ligegyldig; *nos quidquid illud significat faciamus, et quam sit illud verum, non laboremus*). Men vær du således, at din ungdom kan fornyes ligesom örnenes». S. Aurelii Augustini Opera ed. Bened. Tom. IV, Parisiis 1691 col. 663.

da de alexandrinske theologer i det hele stærkt yndede allegoriske fortolkninger, og ved deres bibelexegese stræbte at finde de dybeste og mest skjulte tydninger af de hellige skrifter, ja endogså udlagde de simpleste historiske beretninger (som f. ex. Pharaos barnemord) som allegorier¹⁾, så måtte det ligge dem nær også i naturens vidundere at sé et billedsprog, hvori skaberen talte til menneskene. Allerede den alexandrinske skoles første store theolog Clemens Alexandrinus († ca. 220) anbefaler theologisk brug af naturforskningen, idet han siger (*στροματεῖς lib. IV cap. 1*): »Den naturforskning eller rettere spekulation, hvis system tilstræber en med sandhedens rettesnor (Biblen) stemmende erkendelse, afhænger af skabelseshistorien, idet den derfra hæver sig til theologien«²⁾, og den følgende tids theologer trådte i Clemens's fodspor ved at anvende fortællinger om naturen som udgangspunkter for theologiske betragtninger; hos Origines († 254) fortælles således (i anledning af Genesis 49, 9) sagnet om, at løveungen ligger som død tre døgn efter sin fødsel, indtil den vækkes ved sin faders brøl, og dette anvendes dernæst på Kristus, «ikke blot figurlig, men også i fysisk forstand» («*non solum tropice, verum etiam physice*»³⁾); i en anden homilie (over Jeremias 17, 11) anvender Origines på lignende måde den også fra den islandske Physiologus bekendte historie om agerhönens snuhed og æggetyveri (sé Patrologia Græca XIII, 453 ff). Sidesstykker til disse citater findes også hos ikke-alexandrinske

¹⁾ Fr. Nielsen: Haandbog i Kirkens Historie I (1885) pag. 323 ff.

²⁾ *Ἡ γοῦν κατὰ τὸν τῆς ἀληθείας κανόνα γνωστικῆς παραδόσεως φυσιολογία, μᾶλλον δὲ ἐποπτεία, ἐκ τοῦ περὶ κοσμογονίας ἤρτηται λόγου, ἐνθένδε ἀναβαίνουσα ἐπὶ τὸ θεολογικὸν εἶδος.* J. P. Migne: Patrologia. Series Græca Tom. VIII col. 1216. — Ovenstående oversættelse, der afviger noget fra de hidtil givne, er mig velvillig meddelt af dr. J. L. Heiberg.

³⁾ Patrologia Græca Tom. XII col. 257.

theologer f. ex. Epiphanius (Patrologia Gr. XLI, 652; om slangen, der lægger sin gift bort, för den drikker).

Autoriteten for disse mirakuløse fortællinger anføres som oftest i ubestemt almindelighed ved ord som f. ex. »som naturforskerne («physiologerne») sige« (ὡς φασιν οἱ φυσιολόγοι, Epiphanius *l. c.*) eller »thi physiologen siger om løveungen« (*nam physiologus de catulo leonis hæc scribit*, Origines *l. c.*). I det sidste citat behøver »physiologus« ikke at opfattes som bogtitel; rimeligvis er det kun synonymt med οἱ φυσιολόγοι eller ἡ φυσιολογία og betegner så meget som »min naturvidenskabelige autoritet«; men længe har det ikke varet, inden man gjorde en anden brug af dette ord, der oprindeligt skulde betegne den citerede hjemmelsmands stilling, idet man så at sige personificerede forfatteren af et værk om »physiologien« i hans skrift¹⁾; de tidligste redaktioner af Physiologus synes dog at have båret titler som εἰς τον φυσιολόγον ell. lign., med hvilket navn det Epiphanius († 403) tillagte værk betegnes.

Hvor gammel »Physiologus« som enkelt skrift er, lader sig ikke med vished afgøre; sikkert er det kun, at den allerede var en velkendt bog i året 496; i dette år holdt nemlig pave Gelasius I et koncilium i Rom, hvor man gennemgik og bestemte Biblens kanoniske bøger, samt angav, hvilke af de almindelig læste kirkelige værker der var gode, og hvilke forkastelige; i dekretet *de libris recipiendis et non recipiendis*²⁾ nævnes Physiologus som et af kættere

- 1) Undertiden har man endogså opfattet »Physiologus« som navn på bogens forfatter: den æthiopiske oversætter kalder f. ex. sit skrift: »Den salige Physiologus's skrift«; Pierre le Picard citerer »Fisiologe, uns des bons cler(c)s d'Athènes« og Philippe de Than gör en bestemt adskillelse mellem »Bestiaire« og »Physiologus«, hvilken sidste han betragter som en meget stor autoritet (jvf. Anglia VII, 441 ff).
- 2) sé J. D. Mansi: Sacrorum Conciliorum nova collectio. Tom. VIII (Florentiæ 1762) p. 151 ff.

forfattet værk, der med urette bar den hellige Ambrosius's navn (*»Liber Physiologus ab hæreticis conscriptus et beati Ambrosii nomine præsignatus apocryphus«*), og måske var dette kun en stadfæstelse af endnu ældre pavelige dekreter¹⁾.

Hvem den »Ambrosius«, der i konciliebeslutningen nævnes som bogens apokryfe forfatter, har været, lader sig ikke afgøre²⁾; men han er i ethvert tilfælde ikke den eneste, man har gættet på som forfatter; i forskellige håndskrifter af bogen nævnes forfatternavne som Basilius, Joh. Chrysostomus, Epiphanius, Hieronymus, Isidorus m. fl.³⁾; men alle disse forsøg på at knytte Physiologus til en bestemt forfatter ere ganske upålidelige⁴⁾.

Derimod er der med stor sandsynlighed gjort gældende, at den oprindelige Physiologus må være forfattet i Alexandria. Man har i så henseende gjort opmærksom på følgende:

- a) de samme spor af gnosticisme, som Cahier har påvist i Physiologus, genfindes i Origines's værker⁵⁾.
- b) hele den behandling, som den zoologiske text undergår i Physiologus, minder stærkt om den alexandriniske bibelfortolkning: den methode, som bibelexegeterne anvendte over for de bibelske tekster, er her tilpasset på dyrefortællingerne⁶⁾.

1) Pitra l. c. LXVII.

2) Land: An. Syr. IV, 131.

3) En liste over håndskrifternes forfatternavne findes hos Pitra l. c. LXIII ff.

4) Om et lærd forsøg, som Cahier har gjort på at bevise, at Tatianus »Assyrius« (2. årh.) er den oprindelige forfatter, sé navnlig Nouv. Mél. 1874 p. 112 ff og modbemærkningerne af Land: An. Syr. IV, 128 ff, jvf. Pitra l. c. LXIII, Carus l. c. p. 140, Hommel l. c. XLII.

5) Land: An. Syr. IV, 128 ff.

6) idem: Verslagen 256.

- c) den alexandrinske bibeloversættelse (Septuaginta) benyttes stadig, og dens fejl genfindes i Physiologus¹).
- d) dyrene, som omtales i Physiologus²), høre vel hjemme i mange forskellige lande — vi finde side om side det arabiske vildæsel, den æthiopiske struds, den pontiske bæver, den ægyptiske ichneumon — og på lignende måde finde vi ægyptiske og græske oldsagn, fortællinger fra Biblen, Aristoteles, Plinius, Oppian, Ælian i broget blanding mellem hverandre; men disse forskelligartede kundskaber kunne netop lettest tænkes samlede i Alexandria, den store handelsstad, hvor disse dyr lejlighedsvis forevistes³), samlingsstedet for gammel-ægyptisk, græsk og jødisk visdom⁴).
- e) når Physiologus skal beskrive et pindsvins udseende, så skér det ved at sammenligne det med søpindsvinet, hvilket i ethvert tilfælde tyder på, at forfatteren må have levet i en søstad, hvor man var mere fortrolig med havets end med landets dyreverden⁵).
- f) to gange i Physiologus betegnes en vis måned med det koptiske navn *φαιμενώθ*⁶), og de fortællinger, i hvilke dette ord forekommer, ere rent ægyptiske oldsagn (om phønix og vildæslet); på flere andre steder spores desuden ægyptisk påvirkning⁷).
- Alle disse egenheder vise mere eller mindre bestemt hen til Alexandria som den ubekendte forfatters hjem; men

1) Carus l. c. 122, 126, 128 m. fl.

2) Foruden dyr omtales i de fleste Physiologi enkelte træer og stene.

3) Hommel l. c. XXXIII.

4) Pitra LVI.

5) τὰ δὲ κέντρα αὐτοῦ εἰσὶν ὅμοια κέντροις ἐχίνων θαλασσίων. Spic. Sol. III, 350 jvf. Carus l. c. 125.

6) et mere tvivlsomt koptisk låneord er dyrenavnet antholops, sé Hommel l. c. XXIV og XXXVI.

7) sé navnlig Hommel l. c. XXXIX ff.

spørgsmålet om Physiologus's tilblivelse trænger dog endnu på mange punkter til yderligere belysning¹⁾.

Den almindeligste ordning af stoffet i Physiologus er nu denne, at der begyndes med et bibelcitater, hvori der

¹⁾ Hommel, der ligeledes vil henføre Physiologus til Alexandria (pag. XV ff), hævder, at den »i sin oprindelige skikkelse må henregnes til den alexandrinske skoles hedenske litteratur, og som dens hovedkilde må man rimeligvis ansé de gamle Ægypteres hellige bøger, som Heliodor omtaler« (pag. XII); »den oprindelige Physiologus er opstået uafhængig af Septuaginta, og først længe efter dens tilblivelse have theologerne bemægtiget sig den« og tilføjet de moraliserende allegorier, der skulle have manglet i det oprindelige værk (sé pag. XXXV).

Uden iøvrigt at kunne udtale nogen begrundet dom over denne hypotese, hvortil jeg i flere henseender savner forudsætningerne, skal jeg dog med hensyn til enkelte punkter fremføre nogle modbemærkninger.

For at bevise, at Physiologus skriver sig fra den førkristne tid, hævder Hommel, at Clemens sandsynligvis sigter til et bestemt værk ved ordet *φυσιολογία* i det ovenfor, side 203, anførte citat; men den omstændighed, at der strax efter tilføjes *μᾶλλον δὲ ἐποπτεία*, viser, at Clemens kun mener »naturforskning« i almindelighed. Mere tvivlsomt er det, hvorledes ordet »*ὁ φυσιολόγος*« hos kirkefædrene bør opfattes; spørgsmålet vil først kunne afgøres, når vi få meddelt en fuldstændig oversigt over dets brug i den ældste patristiske litteratur. — Med hensyn til H.s påstand, at den s. k. *ἐρμηνεία* altid er senere tilføjet, skal jeg kun gøre opmærksom på, at han intet forsøg har gjort på at afkræfte de grunde, Land har fremført (Verslagen pag. 265), som tyde på, at den theologiske forklaring kun er udeladt, når vedkommende håndskrifts øvrige indhold viser, at »forfatteren« alene vilde virke »naturvidenskabelig« eller sproglig belærende.

Alt i alt synes det mig, at H. vel har fortjenesten af, langt stærkere end det hidtil var sket, at have fremhævet det ægyptiske element i Physiologus, men at han drager for vidtrækkende slutninger af sin opdagelse ved at tildele værket en rent hedensk-ægyptisk oprindelse, hvorved han underkender betydningen af de græske og jødiske sagn, som forekomme side om side med de ægyptiske.

gives en kort bemærkning om et dyr (træ eller sten); umiddelbart derefter følger en fortælling om én eller flere — som oftest fabelagtige — egenskaber («φύσεις», «naturae») hos vedkommende dyr, indledet med «Physiologen siger» (ὁ φυσιολόγος ἔλεξε); dertil knyttes så den typologiske udlægning (ἐρμηνεία), hvori de omtalte naturfænomener bruges som billeder paa Kristus, djævlén eller mennesket; de enkelte afsnit slutte derefter med en bemærkning som »rigtig talte physiologen altså om osv.» (καλῶς οὖν ὁ φυσιολόγος ἔλεξε περὶ κτλ.)¹⁾.

¹⁾ Som eksempel kan stykket om uglen (νυκτικόραξ) tjene (bibelcitatérne gives hér efter den danske oversættelse):

Psalmistén siger: »Jeg er bleven som en ugle i det øde« (Ps. 102, 7).

Physiologen siger, at det er en fugl, som elsker natten mere end dagen.

Fortolkning. Således elskede også vor herre Jesus Kristus os, som sad i mørke og dødens skygge, det er hedningefolket, fremfor jødefolket, som engang havde fået den sønlige udkårelse og fædrenes forjættelse. Derfor sagde også frelseren: »Frygt ikke, du lille hjord; thi det er gud behageligt at give eder riget« (Luk. 12, 32). Men du vil måske gøre mig den indvending: hvorledes kan uglen, som er uren, udlægges som type på frelseren? Derfor sagde frelseren med rette hos apostelen: »Thi den, som ikke vidste af synd, har han gjort til synd for os« (2. Kor. 5, 21). Han fornedrede sig, på det 1 skulde ophøjes (2. Kor. 11, 7). Han er bleven alt for alle, at han kunde frelse alle (jvf. 1. Kor. 9, 22).

Rigtig talte altså Physiologen om uglen.

(Φησὶν ὁ ψαλμωδός. »Ἐγενόμην ὡσεὶ νυκτικόραξ ἐν οἴκοπέδῳ«. Εἶναι φησὶν ὁ φυσιολόγος τὸ πετεινὸν τοῦτο ἀγαπῶν τὴν νύκτα ὑπὲρ τὴν ἡμέραν. — Ἐρμηνεία. Οὕτως καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς, τοὺς ἐν σκότει καὶ σιμᾷ θανάτου καθημένους: τοῦτέστι τὸν λαὸν τῶν ἐθνῶν ὑπὲρ τὸν λαὸν τῶν Ἰουδαίων, τῶν ποτὲ τὴν νόθεσίαν καὶ τὴν ἐπαγγελίαν τῶν πατέρων ἐσχηκότων ἐκ τούτου καὶ ὁ Σωτὴρ ἔλεγε. »Μὴ φοβοῦ, τὸ μικρὸν ποίμνιον, ὅτι εὐδόκησεν ὁ Θεὸς δοῦναι ὑμῖν τὴν βασιλείαν«. Ἄλλ ἐρεῖς μοι, ὅτι ὁ νυκτικόραξ ἀκάθαρτός ἐστι. καὶ πῶς φέρεται

Udgangspunktet er som sagt i regelen et bibelcitát, hvortil så beretninger af profan oprindelse ere knyttede; undertiden mangler dog det bibelske støttepunkt; men til gengæld kan der træffes eksempler på, at hele beretningen er uddragen af bibeltexten, uagtet den præsenteres som et udsagn af »physiologus«. Karakteristisk i så henseende er stykket om »myreløven (*μυρμηκολέων*), som er fremdraget af Land¹⁾.

I Jobs bog (4, 11) anvendes et temmelig ualmindeligt ord for en løve (*lajish*); da nu Septuaginta-oversætterne forstod, at der i denne forbindelse måtte menes en slags løve, og fremdeles vidste, at der på Arabiens kyst fandtes en art løve ved navn *μύρμηξ*, hvilket fortælles af Strabo og Ælian, så dannede de som oversættelse af den usædvanlige hebraiske glose ordet *μυρμηκολέων*, som de sikkert ikke antog for navnet på et insekt²⁾; men dette ord var i tidens løb blevet uforståeligt, hvorfor de alexandrinske exegeter, der kun vidste, at *μύρμηξ* på sædvanlig Græsk betød en myre, oversatte stedet hos Job på følgende måde: »Myreløven er omkommen, fordi den ingen føde havde«, og dertil knyttede de følgende forklaring, som den syriske Physiologus har bevaret fuldstændig³⁾: »Physiologus fortæller om myreløven: dens fader har skikkelse af en løve, dens moder af en myre; dens fader lever af kød, moderen af urter. Og disse bringe myreløven til verden, som er sammensat af

εἰς πρόσωπον τοῦ Σωτῆρος; καλῶς οὖν ὁ Σωτὴρ ἔλεγεν ἐν τῷ Ἀποστόλῳ, ὅτι «τὸν μὴ γνόντα ἁμαρτίαν ὑπὲρ ἡμῶν ἁμαρτίαν ἐποίησεν.» Ἐταπεινώσεν ἑαυτὸν, ἵνα ὑψωθῆτε. Τοῖς πᾶσι πάντα γέγονεν, ἕως πάντας σώσει. Καλῶς οὖν ὁ φυσιολόγος ἔλεξε περὶ τοῦ νυκτικόρακος. (Spic. Solesm. 344).

1) Verslagen p. 258; jvf. Sam. Bochart: Hierozoicon II (1675) 813.

2) Nu er, som bekendt, »myreløve« navn på et insekt, der fanger myrer.

3) Anecd. Syr. IV pag. 37.

dem bægge, og for en del ligner dem bægge, idet dens forkrop er en løves, og dens bagkrop en myres. På grund af denne sammensætning kan den ikke æde kød som sin fader, ej heller urter som sin moder; derfor omkommer den af mangel på føde. Således går det hvert menneske, over hvem guds navn er anråbt (i dåben), og som gör satans værk« osv.

Den ovenfor anførte fordømmelsesdom, som pave Gelasius udtalte over Physiologus, blev ikke nogen dødsdom for den; måske har man omarbejdet de steder i den, som vare den katholske kirke mest imod, vist er det, at bogen snart blev optagen så at sige blandt de symbolske bøger, den blev »middelalderens klassiske kompendium i naturhistorie og en orthodox lærebog i moral« (Kolloff), hvis autoritet kirkens lærere uden modsigelse kunde beråbe sig på; ja selv Gregor den store (590—604) bruger dens allegorier gentagne gange i sine Moraler og Homilier (sé f. ex. Gregorii Opera ed. Benedict. 1705, tom. I col. 158: om myrmekoleon). Sjældnen har da også en bog fået så vid en udbredelse; den bød jo omtrent alt, hvad middelalderen satte højst: æventyrlige fortællinger og kristelig opbyggelse.

Efterhånden oversattes den på mange forskellige »folkesprog« og undergik mangfoldige ændringer med hensyn til form og indhold; vi træffe nu værket i så mange forskellige redaktioner, at det er yderst vanskeligt eller rettere umuligt i det enkelte at afgøre, hvorledes den oprindelige affattelse har været: det foreligger nu snart i prosaisk, snart i »poetisk« form, snart med, snart uden »moraler«, dyrenes (trærnes og stenenes) orden og antal¹⁾ er højst skiftende,

¹⁾ Exempelvis kan her anføres indholdet af den æthiopiske Physiologus:

1. løve. 2. solfirben. 3. fuglen charadrius. 4. pelikan.
5. ugle. 6. ørn. 7. phønix. 8. hærfugl. 9. vildæsel.
10. øgle. 11. slange. 12. myre. 13. sirene og onocentaur.
14. pindsvin. 15. ræv. 16. panther. 17. »aspidochelone».

og til alt dette kommer meget talrige varianter med hensyn til læsemåder, raisonnementer m. m.; men i hovedtrækkene stemme de forskellige Physiologi mærkværdig nøje overens: i alt væsentligt gå de samme historier igen fra den ene til den anden — om enhjørningen, som kun kan fanges af en ren jomfru, om væselen, som bringer sit afkom til verden gennem øret, om vildæslet, der ved sin skryden angiver jævndøgnstid — nogen som helst fremgang med hensyn til naturforståelsen er ikke at spore, metoden er den samme i det 4.—5. århundrede og i det 14.—15. århundrede — naturfænomenerne udlægges stadig som typer på Kristus, djæveln og mennesket — i alt væsentligt ere de tusende år gæede sporløst hen over Physiologus-litteraturen.

Op ikke blot som selvstændigt værk vedblev man at afskrive, oversætte og bearbejde Physiologus: allerede i oldtiden begyndte man at optage store stykker af den i skrifter med beslægtet formål. Som de ældste og mærkeligste af disse kompilationer må nævnes en del af de værker, som kaldes Hexaëmeron. Med dette navn betegnede man kommentarer til skabelseshistorien i Genesis, arbejder, som have været meget yndede hele middelalderen igennem: den fortegnelse, Pitra har givet i *Spicileg. Solesm. II*, 186 ff, tæller ikke mindre end 50 forskellige værker, bærende forfatternavne, der tilhøre så forskellige tidsaldre, at de ældste ere Philo Judæus og Justinus Martyr, den

18. agerhøne. 19. grib. 20. myreløve. 21. væsel. 22. enhjørning. 23. bæver. 24. hyæne. 25. fiskeodder. 26. ichneumon. 27. krage. 28. turteldue. 29. frø. 30. hjort. 31. salamander. 32. diamant. 33. svale. 34. det indiske træ »peridexion«. 35. due. 36. anthilope. 37. ildsten. 38. magnet. 39. havuhyret »serra«. 40. ibis. 41. stenbuk. 42. diamant (bis). 43. elefant. 44. agat. 45. vildæsel og abe. 46. den indiske sten. 47. hejre. 48. morbærfgentræ.

En oversigt over de »naturer«, som skildres i de enkelte afsnit, giver Carus l. c. 121—136, Kolloff l. c. 216—263, Kressner l. c. 250—288.

yngste Hieronymus Savonarola. Af form ere de yderst forskellige, nogle homilier, andre dialoger, carmina heroica¹⁾ m. m. Den berömteste af disse Hexaëmera er Basilius Magni Homiliæ IX in Hexaëmeron (udg. af J. P. Migne: Patrologia Græca XXIX p. 3 ff); af disse homilier ere de tre sidste helligede omtalen af havets, luftens og jordens dyr, og på mere end ét sted (f. ex. i den 8. homilie, kap. 6, om turtelduen, örnen og kragen) kommer Basilius ind på betragtninger, der i høj grad ere beslægtede med, men næppe lånte fra Physiologus²⁾. En kompilation af Basilius's Hexaëmeron og Physiologus går under navnet S. Eustathii (rettere: Pseudo-Eustathii) in Hexaëmeron commentarius (udg. med oversættelse og udførlige oplysninger af Leo Allatius, Lugduni 1629); den femte og sjette dags skaberværk giver Pseudo-Eustathius anledning til at omtale en stor mængde dyr, som skildres ved en række så godt som ordrette uddrag af Physiologus. Af lignende beskaffenhed er også den hellige Ambrosius's Hexaëmeron (S. Ambrosii Mediolanensis Opera ed. Bened. I. Parisiis 1686 col. 1—142).

Blandt de talrige middelalderlige værker, i hvilke større eller mindre uddrag af Physiologus optoges, må særlig fremhæves de naturvidenskabelige encyklopædier, som forfattedes i det 13. århundrede af de tre dominikanere Thomas af Cantimpré (Cantimpratensis): De naturis rerum, Al-

¹⁾ Det skolastiske digt Hexaëmeron af den danske ærkebiskop Anders Sunesön skal ifølge Hammerich være uafhængigt af de fremmede værker med samme titel (Fr. Hammerich: En Skolastiker og en Bibeltheolog fra Norden side 128—129).

²⁾ jvf. Land: Verslagen pag. 262 ff, Anecd. Syr. IV, 133 ff. — En let tilgængelig oversættelse af Basilius's i mange henseender mærkelige værk findes i Thalhofers Bibliothek der Kirchenväter (Ausgewählte Schriften des hl. Basilius des Grossen. Uebersetzt von V. Gröne. 1. Bd. Kempten 1875).

bertus Magnus: de animalibus, Vincent af Beauvais (Bellovacensis): Speculum naturale, franciskaneren Bartholomæus Anglicus (urigtig kaldet »de Glanvilla«): De proprietatibus rerum, Brunetto Latino: Li tresors m. fl. Fælles for disse, til dels meget omfangsrige værker er, at forfatterne have stræbt at samle hele deres tids fysiske viden — ikke således at de selvstændigt undersøgte naturen; men de gengave mere eller mindre slavisk alt, hvad de fandt hos andre forfattere, dels verdslige som Aristoteles, Plinius, Solin, Lukan, dels kirkelige som Augustinus, Ambrosius, Basilius, Isidorus m. fl. Men ved siden af citater fra disse forfattere have de også optaget, hvad de fandt i folkelige naturhistorier som Bestiarer, Aviarer (Volucrarer), Herbarer og Lapidarer, og alle citere de jævnlig Physiologus, hvis fortællinger aldeles ikke have været dem for utrolige¹⁾.

¹⁾ Sé om disse værker den indgående skildring hos Carus l. c. 211—247 samt Sundby: Brunetto Latino pag. 124 ff og E. Verwijs: Jac. van Maerlants Naturen Bloeme I (1878) p. XVIII ff. En slags forløber for disse encyklopædier er en latinsk Bestiarius (rimeligvis forfattet i 12. årh.), hvori det oprindelige stof fra Physiologus er blevet forøget ved uddrag navnlig af Plinius, Solins Polyhistor og Isidors Etymologiæ. Som forfatter til dette værk har man tidlig nævnet Hugo de S. Victore († 1139), blandt hvis skrifter det er udgivet under titelen De bestiis et aliis rebus (Hugonis de S. V. Opera tom. II (Rothomagi 1648) p. 394 ff). Det har været meget yndet læsning og findes opbevaret i en mængde håndskrifter. Til den liste over sådanne håndskrifter, som Mann har givet (Best. Div. p. 24 ff), kan her føjes en membran i det store kgl. bibliotek, nemlig gl. kgl. samling 1633, 4°, skrevet i England i 14. århundrede (sé Chr. Bruun: »De illuminerede Haandskrifter i det st. kgl. Bibl.« pag. 117 i Aarsberetninger og Meddelelser fra d. st. kgl. Bibl. III Bd.). Med hensyn til indhold stemmer det nøje med cod. Burney 327 (ikke 527) i British Museum, at dømme efter Manns beskrivelse af dette håndskrift i Anglia VII, 447 ff; kun ere nogle få kapitler udeladte (g'empte?) i cod. 1633. Håndskriftet begynder med ordene: „*Bestiarum vocabulum proprie conuenit leonibus,*

I flere andre middelalders-værker genfinde vi Physiologus's fortællinger, således i helgenlegenderne¹⁾, hvori møder med frygtelige dyr tjene til at vise de hellige mænds himmelske kræfter, i *Elucidarius*²⁾ og i forskellige andre religiøse værker³⁾. At endelig også forfatterne af de episke dyrefabler gjorde brug af den gamle theologiske dyrebog, er næsten en selvfølge⁴⁾.

pardis et tigribus, lupis et uulpibus etc.“ (jvf. Hugonis Opera II, p. 418). Efter dyrefortællingerne følge i vort håndskrift tre afsnit af Isidors *Etymologiae* nemlig: a) *Arborum nomina* (jvf. S. Isidori Hispalensis Opera rec. F. Arevalo. tom. IV, Romæ 1801, pag. 322). b) *De propriis nominibus arborum* (ibid. pag. 326—338). c) *De homine et partibus eius* (ibid. pag. 1—26). Håndskriftet slutter ligesom Burney 327 med et kapitel om „*lapides igniferi*“.

- 1) Jvf. Louandre l. c. 1127 ff.: Fra den på norsk-islandsk oversatte legendelitteratur kan fremhæves Brandanus saga, hvori det fortælles, at helgenen med sine mænd kommer til en ø, hvor de overnatte og syngte messe; men da de giv sig til at koge deres mad, begynder øen at røre sig, hvorfor folkene blive forfærdede, men Brandanus frelser dem og forklarer, at det ikke havde været en ø, men »den fisk, som er den største i verden, og den giver sig til at lede efter sin hale og vilde bukke hoved og hale sammen, men kan ikke; så stor er den. Den hedder på Latin (*a bok*) »Jaskonius« (ø: *Aspidochelone*)«. Sé Heilagra manna sögur udg. af Unger I, 274—75. — I Páls saga eremita skildres et møde mellem den hellige Antonius og »en mand af underlig skabning, han er for en del en hest; et sådant uhyre kaldte digterne centaurum, men nogle kalde det elgfroda« (ib. II, 186).
- 2) sé Carus l. c. 269—70.
- 3) om den såkaldte »Note wider den Teufel« og dens forhold til Physiologus sé J. V. Häuflers afhandling i *Archiv für Kunde österreicherischer Geschichts-Quellen*. 5. Bd. (1850) p. 583 ff.
- 4) sé f. ex. *Ecbasis Captivi* hrsg. von Ernst Voigt (*Quellen und Forschungen VIII*, Strassburg 1875) p. 58 ff.

Når således de samme fortællinger atter og atter bleve gentagne i middelalderens litteratur, er det intet under, at de have efterladt sig dybe spor i folketroen rundt omkring i Europa: endnu den dag i dag kende de fleste fortællingerne om salamanderen, der kan gå gennem ild, om pelikanen, der giver sine unger sit eget blod at drikke, og fremfor alt om phønix, som forynget opstår af sin aske, lutter sagn, som direkte eller indirekte ere fremkaldte ved Physiologus.

Men det er ikke blot i litteraturens og folketroens historie, vi finde sporene af vort værk: dets fortællinger have også i kunstens historie spillet en vigtig rolle, i dem finde vi nøglen til forståelsen af de talrige allegoriske billeder, som navnlig fra det 12. århundrede anvendtes til prydelse af døbefonter, søjlekapitæler, portaler og mure i kirkebygningerne (bekendte ere f. ex. dyrebillederne i Strassburger Mynster)¹).

På hvor mange sprog Physiologus har været oversat, lader sig ikke med vished afgøre; bevaret er den nu på mindst 16 forskellige sprog; men der kan ikke være nogen tvivl om, at den har været oversat endnu flere gange²),

¹) sé navnlig Cahier: *Nouv. Mél.* I (1874) pag. 138—164, 180 ff., 190 ff. (med talrige afbildninger af sådanne kirkelige skulpturer), jvf. Kolloff l. c. 199 ff., Louandre l. c. 1144 ff. En afhandling om dette æmne skal findes i *Revue d'architecture* tom. VII, 1847 (af Mme Félicie d'Ayzac). Physiologus's betydning i kunsthistorien er det, som har bevirket, at kunstarkæologen Cahier har udgivet og behandlet den i sin store, pragtfulde samling *Mélanges d'Archéologie*.

²) Om en tabt Physiologus på Koptisk sé Hommel l. c. pag. XXXVI. Bugge mener, at den angelsaxiske Physiologus har haft en irsk oversættelse som nærmeste kilde (Paul u. Braune: *Beiträge* XII, 79).

og det er ikke usandsynligt, at der i bibliotekernes manuskriptsamlinger findes hidtil utrykte oversættelser, der kun vante på en udgiver; indtil 1887 var således tilstedeværelsen af den rumænske Physiologus ganske ubekendt.

Over de hidtil bekendte redaktioner og oversættelser skal der herefter gives en fortegnelse med angivelse af de vigtigste udgaver og afhandlinger, til hvilke man må henviser dem, som måtte ønske et nøjere kendskab til værket.

Skönt Physiologus oprindelig må have været affattet på Græsk, ere de håndskrifter, hvori den græske text nu foreligger, alle forholdsvis unge (13.—15. århundrede). Udgave ved Pitra (*Spicil. Solesm. III, 338—373*) væsentlig efter en *Pariscodex* (nr. 2426), men med varianter efter andre håndskrifter; nogle afsnit, som ikke på anden måde ere opbevarede, gives efter to håndskrifter, som indeholde en versificeret text; alt i alt indeholde de udgivne håndskrifter 52 kapitler¹). — Den versificerede text i sin helhed er udgiven efter de samme håndskrifter, som Pitra har benyttet, i *Le Physiologus en grec vulgaire et en vers politiques, publié pour la première fois par Émile Legrand, et précédé d'une étude littéraire par Ch. Gidel* (i *Collection de monuments pour servir à l'étude de la langue néo-hellénique. No. 16. Paris 1873*)²).

En stærkt forkortet græsk Physiologus går under navnet (*Pseudo-*) *Epiphanius's Physiologus*. Den skal i håndskrifterne indeholde 39 afsnit; men kun 25 ere ud-

1) Mod Pitras udgave er der fremsat den anke, at han »ved udgivelsen af den græske text har undladt at benytte netop de bedste håndskrifter« (sé navnlig Hommel l. c. pag. XLIV).

2) Mærkelig nok synes både Legrand og Gidel at have været fuldstændig ubekendte med Pitras værk, der ikke nævnes et eneste sted i indledningen eller noterne.

givne. Udgave: Sancti Epiphanii, Episcopi Constantiæ Cypri, ad Physiologum. Ed. Ponce de Leon. Romæ 1507, 4to, (med træsnit)¹⁾; genoptrykt af Dion. Petavius (d. e. Petau) i S. Epiphanii Opera omnia. Parisiis 1622. fol. tom. II. pag. 189—224, og af J. P. Migne: Patrologia Græca XLIII, col. 517—534.

Savnet af gamle græske håndskrifter erstattes ved de østerlandske oversættelser, som ofte støtte sig til meget gamle originaler.

I **syrisk** bearbejdelse findes Physiologus

- a) i et Vatikaner-håndskrift fra slutningen af det 16. århundrede, udgivet af Olaus Gerhardus Tychsen²⁾: Physiologus Syrus seu Historia animalium XXXII in S. S. memoratum Syriace. Rostochii 1795. 8vo; i denne redaktion ere moralerne udeladte.
- b) en fuldstændig text (81 kapitler) med moraler («theorier») er — efter et håndskrift i Leyden — udgiven af J. P. N. Land: Anecd. Syr. IV.
- c) et udgivet håndskrift i British Museum er beskrevet af Land (l. c. pag. 120 ff.).

Bægge udgaverne bringe latinske oversættelser af de syriske texter samt udførlige »scholia«.

Den **æthiopiske** Physiologus (48 afsnit med moraler) er udgiven »nach je einer Londoner, Pariser und Wiener handschrift« af Fritz Hommel (Die aethiopische übersetzung des Physiologus 1877). Den er ifølge ud-

¹⁾ En anden udgave Antverpiæ 1588, 8vo (med kobberstik) har ikke været mig tilgængelig.

²⁾ født i Tønder 1735; sé de »schleswig-holsteinischen Schriftsteller-Lexika« af B. Kordes (Schleswig 1797) og Lübker und Schröder (Altona 1830).

giverens indledning oversat direkte fra Græsk i første halvdel af det 5. århundrede¹).

Den **armeniske** Physiologus (eller »moralist«, som den selv kalder sig) er ifølge Pitra (l. c. pag. XLVII og LI) oversat efter græske håndskrifter fra det 4. og 5. århundrede, hvilken aldersbestemmelse dog modsiges af Land (Anecd. IV, 132) og Hommel (l. c. XXXVI ff.); den er trykt efter et Pariser-håndskrift fra det 13. århundrede (35 afsnit med moraler) i Spicileg. Solesm. III, 374—390; en fransk oversættelse ved en indfødt Armenier har Cahier offentliggjort i Nouv. Mél. I, p. 117—138.

Af den **arabiske** Physiologus haves et brudstykke (11 kapitler) i et håndskrift, der tilhører Bibliothèque Nationale; E. Renan har oversat et kapitel (om delfinen) i Spicileg. Solesm. III, p. 535 (cf. pag. LIII). En redaktion (37 kapitler), der som forfatter nævner »Gregorius Theologus«, findes i Leyden; udgiven sammen med scholierne til den syriske text i Anecd. Syr. IV. Land karakteriserer oversætteren som »hverken synderlig dygtig i at skrive Arabisk eller i at forstå Græsk«, og han formoder, at oversættelsen skyldes en kristen i Jerusalem (l. c. pag. 119)²).

Til den græsk-orientalske gruppe af Physiologus-redaktioner må endnu henregnes en slavisk og en rumænsk dyrebog.

Af en **oldserbisk** »afhandling om gående og flyvende ting«, der findes i et håndskrift i det sydslaviske akademis bibliotek

¹) En æthiopisk oversættelse af Pseudo-Epiphanius's Hexæmeron er udgiven af E. Trumpp i Abhandlungen der philos.-philol. Classe der kgl. bayrischen Akademie der Wissenschaften. 16. Bd. II Abth. (1882) pag. 167.

²) Om det indbyrdes slægtskabsforhold mellem de græske og orientalske Physiologi sé Land: Anecd. Syr. IV, 135—136.

(Agram) har Stojan Novaković trykt en prøve i sin krestomathi Primeri književnosti i jezika staroga i srpsko-slovenskoga (d. e. Litteraturprøver såvel af det gamle sprog som af det serbo-slaviske) Belgrad 1877 pag. 497—499. Det udgivne stykke omhandler 9 dyr nemlig a) løve, b) uroxe, c) elefant, d) örn, e) ^{turstedue} rødkælk (?), f) spætte, g) ^{upluga} en fugl, ~~som plukker fjærene af sine unger,~~ h) due, i) »endrop« (en slags havhest). — Novaković henviser til en anden udgave ved Jagić i tidsskriftet Književnik III, 124. — Kilden til den serbiske oversættelse skal være en tabt byzantinsk redaktion¹⁾.

Også den **rumænske** Physiologus nedstammer — gennem et tabt slavisk mellemed — fra en græsk-byzantinsk redaktion. Den er opbevaret — ufuldstændig — i et håndskrift fra år 1777, men skal til dels kunne suppleres ved en — rigtignok i flere henseender forvansket — rumænsk folkesang om fuglene. Udgave med italiensk oversættelse og oplysninger ved M. Gaster i Archivio glottologico italiano dir. da G. J. Ascoli. Vol. X punt. 2. (1887) p. 273—304.

Til **Latin** er Physiologus utvivlsomt bleven oversat meget tidligt og har i latinske bearbejdelser vundet stor udbredelse i Vesteuropa; derom vidner den omstændighed, at alle hidtil kendte vesteuropæiske Physiologi (eller Bestiarii, som de ofte kaldtes i middelalderen) öjensynlig ere oversatte, middelbart eller umiddelbart, efter latinske originaler, og tallet på de bevarede latinske Physiologus-håndskrifter er overordentlig stort; navnlig gemme de store bibliotheker i England og Frankrig »utallige latinske Besti-

¹⁾ De ovenstående oplysninger om den serbiske Physiologus er jeg bleven sat i stand til at give ved velvillig hjælp af professor Karl Verner.

arer« (Paul Meyer), som endnu ikke ere tilstrækkeligt undersøgte¹⁾ end sige udgivne.

Hidtil ere følgende latinske Physiologi udgivne:

- a) en redaktion fra 8. århundrede, uden moraler, med dyre- (og sten-) navnene i alfabetisk orden. 18 afsnit ere trykte i *Classicorum Auctorum e Vaticanis codicibus editorum Tomus VII, curante A(n gelo) M(aï), Romæ 1835 pag. 589—596*; efter Pariserhåndskrifter af *Glossarium Ansileubi* har Pitra tilføjet 6 andre afsnit i *Spicil. Solesm. III, 418—19*.
- b-d) et manuskript fra Bryssel (slutn. af 10. årh.) og to manuskripter fra Bern (resp. fra 8. og 9. årh.) ere trykte af *Cahier i Mél. d'Arch. II, 107—230, III, 204—285, IV 57—70*. Varianter ere tilføjede efter nogle andre latinske håndskrifter (jvf. *Mél d'Arch. II, 94 ff.*). Talrige facsimiler af håndskrifternes billeder findes i tom. II.
- e) et håndskrift (11. årh.s første halvdel) i det østerrigske benediktinerkloster Göttweih er trykt af Gustav Heider i *Archiv für Kunde österreichischer Geschichts-Quellen 5. Bd. (Wien 1850) p. 552—582* (med lithogr. facsimiler²⁾). Det tilskrives »Joh. Crisostomus«. Foran en del afsnit stå et par leoninske verslinjer som en slags motto.
- f) en redaktion med tilføjelser fra Isidors *Etymologiae* findes i et håndskrift i British Museum (12. årh.) og er udgiven af Mann: *Bestiaire Divin p. 37—73*.

Til den egentlige Physiologus-litteratur må fremdeles henregnes:

-
- 1) Gode forarbejder til en klassificering af de latinske Bestiarer ere foretagne af Mann, sé *Anglia VII, 445—446*, Paul-Braunes *Beiträge XI 313—315* og især *Best. Div. 19—34*.
 - 2) Jvf. samme tidsskrift l. c. pag. 532 f. og *P.-B. Beitr. XI l. c.*

- g) et gammelt excerpt (14 dyr), der går under navnet *Pseudo-Hieronymi Physiologus*, og som i håndskrifterne står umiddelbart efter St. Hieronymus's *Epistola ad præsidium de cereo paschali*. Trykt bl. a. i St. Eusebii Hieronymi Opera studio Dominici Vallarsii. Tom. XI (Veronæ 1742) col. 158—159.
- h) »*Physiologus Theobaldi*« (12 afsnit), måske forfattet af den Theobaldus, som var abbed på Monte Cassino 1022—1035¹⁾. Den udmærker sig ved at være versificeret, idet dyrene skildres afvexlende i hexametre, elegiske disticha, sapphiske og adoniske vers (som oftest rimede) samt i rimprosa²⁾. Trykt i *Venerabilis Hildeberti Cenomanensis Opera* ed. Ant. Beaugendre, Parisiis 1708 col. 1173—1178, jvf. Thierfelder l. c. p. 229, hvor tillige to andre (utrykte) metriske Physiologi omtales (jvf. dog Carus p. 114).

Ligeledes i metrisk form er brudstykket af den **angelsaxiske** Physiologus, der findes i det bekendte håndskrift Exeterbogen. Det omhandler kun tre dyr: panther, hvalfisk og en fugl, sandsynligvis agerhönen; af det sidste stykke haves dog kun begyndelsen og slutningen. Som Ebert har påvist, er det en omskrivning efter en latinsk prosaisk kilde (sé Anglia VI, 1883, pag. 241—46, jvf. Ad. Ebert:

1) sé Thierfelder i *Serapeum* 1862 p. 224; jvf. dog *Histoire littéraire de France* XI (1759) p. 373.

2) som prøve på de adoniske vers hidsættes begyndelsen til digtet »de turture«:

Turtur inane nescit amare;
 Nam semel uni nupta marito,
 Nocte dieque juncta manebit.
 Absque marito nemo videbit.

Som »rimprosa« må man vel opfatte følgende »de araneo«:

Vermis Araneus plurima fila nec assiduus
 Quæ texere studet artifice retia, ea sunt tibi, musca,
 Ut volitans capiaris ibi, dulcis es et utilis esca sibi.
 Placet opus tenue, sed sibi nil valet ut fragile.

Allgem. Geschichte der Lit. des Mittelalters im Abendlande III, 1887, pag. 75 ff.). Udgiven af C. W. M. Grein: *Bibl. der angels. Poesi I. Bd. Text. I*, 1857, pag. 233—238.

Det **oldengelske** »Bestiary« (13. årh.) følger Theobalds Physiologus meget nøje og er ligesom denne versificeret. Udgivet af Th. Wright i *Altdeutsche Blätter von M. Haupt u. H. Hoffmann 2. Bd.* (1840) pag. 99—120 og i *Reliquiæ Antiquæ* ed. by Th. Wright and J. O. Halliwell Vol. I (1841) pag. 208—227 optrykt i *Altenglische Sprachproben unter Mitwirk. v. K. Goldbeck herausg. v. Ed. Mätzner. 1. Bd. 1. Abth.* (1867) p. 57—75 (med en indledning).

På **Oldhöjtysk** haves tre forskellige redaktioner, som alle stemme nøje overens med den latinske redaktion, vi have bevaret i *Göttweih-håndskriftet*¹⁾:

- a) et prosaisk brudstykke af en »reda umbe diu tier« (11. århundrede), som kun indeholder 12 afsnit, trykt i
 - α) *Denkmale des Mittelalters* herausg. v. F. H. v. d. Hagen. 1. H. 1824. (Althochd. Stücke) p. 50—56.
 - β) *Fundgruben für Gesch. deutscher Sprache u. Lit.* herausg. v. H. Hoffmann 1. Th. (1830) p. 17—22.
 - γ) *Denkmäler deutscher poesi u. prosa aus d. VIII—XII jahrh.* herausg. v. K. Müllenhoff u. W. Scherer (1864) p. 199—203 jvf. 498—500.

Ifølge sidstnævnte udgiveres formodning er brudstykket oversat af to forskellige mænd, af hvilke den første (kap. 1—8) stillede sig friere overfor den latinske text, medens den anden oversætter følger sin original næsten ordret.

¹⁾ sé *Manns* undersøgelse i *Paul-Braunes Beitr. XI* (1886), p. 310—329.

- b) En prosaredaktion fra det 12. århundrede (27 kapitler) er en oversættelse af Göttweih-håndskriftet, hvis fejl det trolig gengiver (sé Mann: P-B. Beitr. I. c.).

Udgiven i:

- α) Diutiska. Denkmäler deutscher Sprache u. Lit. . .
herausg. v. E. G. Graff. 3. Bd., 1829, pag. 22—39.
β) Hoffmanns Fundgruben I. pag. 22—37.
γ) H. F. Massmann: Deutsche Gedichte des
12. Jahrh. 2. Th. 1837 pag. 311—325¹⁾.
- c) En rimet parafras af den sidstnævnte text, ligeledes fra det 12. årh., karakteriserer W. Scherer²⁾ som »ein jämmerliches ausgeficktes Machwerk«.

Det er udgivet diplomatarisk nøjagtig i Deutsche Sprach-Denkmaale des 12. Jahrh. zum ersten Male herausg. v. Th. G. v. Karajan (1846) p. 73—112 (med 32 lithograferede dyrebilleder).

For intet andet land har Physiologus-litteraturen haft så stor betydning som for Frankrig, hvis »Bestiaires«³⁾ indtage en fremtrædende plads i den franske national-litteratur.

Det ældste **gammelfranske** Bestiaire er forfattet af Philippe de Than (Thaon eller Thaun), en normannisk adelsmand, der var bosat i England⁴⁾. Sin »Bestiarius«⁵⁾ tilegnede han den engelske dronning Adélaïde (Adeliza) af Louvain, som 1121 blev gift med Vilhelm Erobrerens søn

¹⁾ Massmanns udgave har ikke været mig tilgængelig.

²⁾ Quellen und Forschungen VII (1875) pag. 5.

³⁾ Med hensyn til disse henvises under ét til Manns udførlige undersøgelser af kildeforholdene i Anglia VII (1884) 420—468, IX (1886) 391—434, 447—450 og i Bestiaire Divin passim.

⁴⁾ Om hans liv og øvrige digtervirksomhed sé Histoire litt. XIII (1814) pag. 60 ff.

⁵⁾ Navnet er egentlig ukorrekt, da digtet også omtaler en del stene.

Henrik I Beauclerc. Digtet, der består af 36 afsnit, er en fri bearbejdelse efter latinske kilder.

Håndskrifter:

- a) et ms. i British Museum er udgivet af Th. Wright i *Popular treatises on science written during the middle ages in Anglo-Saxon, Anglo-Norman and English*, 1841, pag. 74—131 (med engelsk oversættelse).
- b) et pergamentshåndskrift i det store kgl. bibliotek (Gl. kgl. samling 3466. 8vo) indeholder kun de 23 første afsnit, standser midt i stykket om »cetus«. Beskrevet af N. C. L. Abrahams: *Description des manuscrits français du moyen âge de la bibliothèque royale de Copenhague* (1844) pag. 44 ff. (med lithogr. facsim.) og af Chr. Bruun: *De illuminerede Haandskrifter i d. st. kgl. Bibl.* pag. 92 ff. (med en prøve på afbildningerne).
- c) et ms. i Oxford er ikke udgivet, men er ligesom de to andre håndskrifter benyttet af Paul Meyer i den prøve på en kritisk tekst (222 vers), som han har givet sit uafsluttede værk *Recueil d'anciens textes I* (1877) pag. 286—91.

Fra slutningen af 12. eller begyndelsen af 13. årh. haves et andet rimet Bestiaire (29 afsnit) af en ellers så godt som ukendt mand Gervaise. Om sin bogs oprindelse siger han: »A Barbarie (o: Barbery, et kloster i Normandie) est [en] l'armaire li latins, qui mult est plaisanz; di illuec fu estraiz li romanz«. »Le Bestiaire de Gervaise« er udgivet i *Romania I* (1872) p. 420—443 af Paul Meyer, der karakteriserer dets forfatter som »un rimeur pieux et médiocre comme il y en eut beaucoup«.

Omtrent hundrede år efter Philippe de Than rimede en anden anglo-normannisk trouvère Guillaume »Clerc

de Normandie¹⁾ et nyt, meget større Bestiaire. Ifølge tidsangivelser i selve digtet er det forfattet under Philip Augusts regering ca. 1210. Guillaumes »Bestiaire divin« har været meget yndet og findes opbevaret i en mængde håndskrifter²⁾.

Udgaver ved:

- a) Cahier: Mél. d'Arch. II, III, IV (»Bestiaire rimé«).
- b) C. Hippeau: Mém. de la Soc. d. Ant. de Norm. l. c. og Best. Div. (1852) med indledning og udførlig analyse.
- c) 5 afsnit ere trykte efter et Oxforders-håndskrift af Mann: Best. Div. (1888) p. 85—89; det sidstnævnte værk indeholder desuden en detailleret undersøgelse af håndskrifterne, forholdet til den latinske kilde m. m.

I prosaisk form haves et Bestiaire, som en vis Pierre, præst i Picardie, har oversat efter befaling af Philippe de Dreux, biskop af Beauvais 1175—1217. Det er det største af alle de franske Bestiaires og indeholder 72 kapitler. Udgivet af Cahier i Mél. d'Arch. II, III, IV, med mange smukke facsimiler af miniaturbilleder. Om håndskrifterne sé Paul Meyer: Notice sur deux anciens manusc. franç. (tiré des Notices et extraits des manusc. de la Bibl. nationale XXXIII, 1re partie) 1888 pag. 22—23 (jvf. Mann: Best. Div. p. 105)³⁾.

¹⁾ Om hans øvrige omfattende produktion sé navnlig Hist. litt. XIX (1838) p. 654—665 og L. Pannier: Les lapidaires français (1882) p. 231 ff.

²⁾ sé Hippeau: Best. Div. pag. 72, Mann: Best. Div. p. 2—8.

³⁾ Om Osmonds uudgivne Volucraire sé Hist. littér. XXIII (1856) p. 322, jvf. Mann: Best. Div. pag. 29.

Et »Poème Moralisé sur les propriétés des choses«, som er udgivet af G. Raynaud i Romania XIV (1885) pag. 442—482, er nærmest beslægtet med det 13. århundredes encyklopædier.

Foruden disse Bestiaires, som have bevaret Physiologus's religiøst moraliserende karakter, haves der i den gammel-franske litteratur nogle værker, som vel benytte de gamle fortællinger om dyrenes vidunderlige »naturer«, men hvori der gives dem en ny allegorisk anvendelse. Det vigtigste af disse er *le Bestiaire d'amour*, forfattet af Richard de Fournival, kansler ved kirken i Amiens (sidste halvdel af 13. årh.)¹⁾. Hans Bestiaire er en i prosaform affattent kærlighedserklæring, hvori elskereren skildrer 45 forskellige dyr, hvis »naturer« bruges til at illustrere hans hjertes følelser overfor en dame. I »*la reponse de la dame*«, der utvivlsomt har en anden forfatter, lader damen dernæst de samme dyr optræde for at uddrage den modsatte moral af deres ejendommeligheder: de blive argumenter for hendes afslag. Udgave: *Le Bestiaire d'amour par Rich. de Fournival, suivi de la reponse de la dame, enrichi de 48 dessins gravés sur bois. Publ. par C. Hippeau (Paris 1860)*²⁾.

Et vidnesbyrd om, hvorlænge sansen for de gamle dyrebøger holdt sig i Frankrig, er, at de findes i trykte udgaver fra det 16. århundrede. Af sådanne udgaver, der høre til de allerstørste litterære sjældenheder, nævnes følgende i *Manuel du libraire* par J. Ch. Brunet 5e édit. 1860 ff., jvf. supplément 1878 ff.:

- a) *Sensuyt le bestiaire Damours: moralise sur les Bestes et Oyseaulx le tout par figure et hystoyre. Imprimme nouvellement a Paris s. a. (Trepperel) 28 foll. 4to; ny udgave, »par Alain Lotrian«, Paris 1529. 4to.*

¹⁾ *Sé Hist. littér.* XXIII (1856) pag. 708 ff.

²⁾ En afføding af *Le Bestiaire d'amour* er *Le Dit de la Panthère d'amours* par Nicole de Margival, poème du 13e siècle. Publ. p. Henry A. Todd. Paris 1883 (*Société des anciens textes français*).

Det er, if. Brunet, en efterligning i 8-stavelser-vers af Rich. de Fournivals prosaværk.¹⁾

- b) Les Dictz des bestes. s. a. & l. (ca. 1500). 4 foll. in 4to.
- c) Les Ditz des bestes. s. a. & l. 4 foll. in 4to.
- d) Les Ditz joyeux des oiseaux s. a. & l. 5 foll. in 4to.
- e) Les dictz des oyseaux (*sic!*) Et des bestes par hystores. — Imprime a chaalons par Estienne bally. s. a. 4to.
- f) Les Dictz des bestes z aussi des oyseaulx. Nouuellement Imprime a paris. s. a. 12 foll. in 8vo. På ny optrykt i 40 exemplarer, Paris 1830.

I forbindelse med de franske Bestiaires bör nævnes et **flamsk** digt, som vel ikke henhører til den egentlige Physiologus-litteratur, da dets hovedkilde er Thomas Cantimpratensis, men som på flere steder er påvirket af Philippe de Than og Guillaume le Clerc. Det er Jacob van Maerlants store digt Naturen Bloeme (forfattet mellem 1266 og 1269), sidst udgivet af Eelco Verwijs i Bibliothek van middelnederlandsche letterkunde Nr. 7. 8. 14. 18. 21 (Groningen 1878). — Tre fragmenter af en virkelig Physiologus på Flamsk, skal — if. Mann: Best. Div. pag. 28 — findes i et håndskrift i Bryssel.

Den **provençalske** dyrebog »las naturas d'alcus auzels e d'alcunas bestias« (ca. 1250), som er udgiven af Karl Bartsch i Chrestomathie provençale, 3e édit. (Elberfeld 1875) col. 331—336, er i prosa og mangler moralerne; rimeligvis er den et excerpt af en — ukendt — Bestiarius, som har indeholdt en del flere dyrend Physiologus.

Den yngste af alle hidtil kendte Physiologus-bearbejdelser er den **italienske**; men den vækker særlig inter-

¹⁾ Ifølge Thierfelder, i hvis gengivelse af bogens titel der findes den senere konstante trykfejl »Sensuy1«, skal den være en efterligning af Physiologus Theobaldi (sé Serapeum 1862 pag. 231).

esse for os ved at være forfattet af den berömte kunstner **Leonardo da Vinci**, blandt hvis skrifter den er udgiven med overskriften »Studies on the life and habits of animals« i pragtværket *The literary works of Leonardo da Vinci* ed. by Jean Paul Richter. Vol. II (London 1883, 4to.) pag. 315—334 (med engelsk oversættelse). Leonardos dyrebog — som det er Anton Springers fortjeneste at have analyseret i *Berichte üb. d. Verhandl. der kgl. sächs. Gesellsch. d. Wissenschaften. Philol.-hist. Classe 36. Bd. 1884* pag. 244—271 — skiller sig i væsentlige henseender fra de almindelige dyrebøger, idet dyrenes ejendommeligheder udlægges som symboler på menneskelige dyder og laster¹⁾, hvorfor kapitlerne have overskrifter som »kærlighed til dyden«, »misundelse«, »munterhed« o. s. v.; det er dog kun i værkets første halvdel, at denne ordning er fuldt gennemført. De egen-skaber, som Leonardo tillægger dyrene, ere i alt væsentligt de samme, som vi kende fra *Physiologus*, hvis udtryk ofte genfindes næsten ordret. Til andre stykker har han hentet sin kundskab fra Plinius, Albertus Magnus eller Brunetto Latino.

Af de **nordiske lande** er Island vel det eneste, som kan opvise en egen oversættelse af *Physiologus*; men der mangler dog ikke vidnesbyrd om, at i det mindste dens fortællinger have været kendte også i Danmark, Sverige²⁾ og Norge, omend den omstændighed, at *Physiologus* har udøvet en så stærk indflydelse på den middelalderlige litteratur, gør det vanskeligt i det enkelte at afgøre, om

¹⁾ Nærmest beslægtet bliver den derfor med den tidligere nævnte *Note wider den Teufel*.

²⁾ I Sverige skal der findes »omkring ett dussin exemplar« af latinske(?) *Physiologus*-håndskrifter; sé Schück: *Svensk litteraturhistoria* 3. häftet (1886) s. 181.

påvirkningen har været direkte eller indirekte. Så meget er imidlertid afgjort, at dens typologiske udlægning af dyrenes »naturer« samt mange af dens vidunderlige fortællinger have været lige så godt kendte i Norden som i de sydligere lande. Også her i Norden har man udsmykket kirkerne med til dels fantastiske dyrebilleder, som, når de ikke bleve set i lys af Physiologus, må have været betydningsløse eller endog virket ligefrem stødende for den religiøse følelse: vi finde løver, örne, enhjørninger, centaurer m. fl. anvendte som prydelser på tæpper og hvælvinger eller som bærere af døbefonter; på en korstol i Lunds domkirke sé vi pelikanen med sine unger og agerhönen i færd med at stjæle æg¹⁾, alt sammen uomstødelige beviser for vore bygmestres fortrolighed med den symbolik, som har sin kilde i Physiologus. Og gennem litteraturen på modersmålene er vor dyrebogs indhold blevet bekendt også for de ulærde, idet dens fortællinger jævnlig genfindes i værker fra alle tre lande. Ét eksempel på sådanne litterære lån fra hvert land vil kunne vise det tilstrækkeligt.

I den danske **Lucidarius** (Brandts udgave side 48—49) forekommer følgende samtale²⁾:

Discipulus: Sier mek aff thee underligæ dywr, ther ær paa jordhen.

Magister: Ther ær særdeles eth dywr, hedher enhyrnig; thet haver eth horn foræ i hovethet, ær 3 alnæ lancth. Thet horn giwer skin aff sek som en karbunckel steen. Thet dywr kan enghæ fangæ, uthen reen jomfruæ oc skær

¹⁾ sé Engelhardt i Aarb. f. n. Oldk. 1868 p. 155 og navnlig Kornerups afhandling om gådefulde dyreskikkelser i Aarb. 1870 s. 217—235; med døbefonten fra Gumløse (Aarb. 1870 s. 226) bør sammenlignes de fonter, som afbildes i Wimmers værk Døbefonten i Åkirkeby kirke (1887).

²⁾ I dette og det følgende citat har jeg tilladt mig nogle mindre forandringer ved retskrivningen.

uthen smitthæ. Oc wil hun sidhæ neth foræ dywreth, tha gangher thet til oc faller paa sinæ knæ, oc leggher sith howith i hennæ sköth, oc wordher saa fast ath sowæ, ath hun maa (= *kan*) dræwæ thet dywr. Thet sammæ gør oc pantæræth. Ther ær oc eth dywr, hether fyll (*elefant*), thet haver ikkæ ledæmodh, thet ær thet sterkestæ dywr, ther i werden ær, oc thet størstæ. Och man kunnæ thet aldri fanghæ, uthen man kommer thet til ath fallæ. Forthi thet kan segh ikkæ oppræsæ ighen, naar thet faller.

I det svenske opbyggelsesskrift *Själeens tröst* (udg. af G. E. Klemming i Sv. Fornskrift-sällskapets Samlingar XIX) s. 213 ff. findes følgende stykker, som også Schück har gjort opmærksom på:

Gudh wilde sik swa ödhmyuka, at han wilde wara undirdanoghir ene fatike jomfru; thy är gudh liknadhir i scriptinne widh eenhörningen; thet willa dyurit wart undirdanokt ene jomfru oc laghdhe sik i henna sköth oc wart swa fangit Gudh är ok liknadhir widh pellicanum; thet är en fughil, han gifwir sinom ungom sit eyghit blodh, oc ther gör han them lifwande meth, tha ormen hafwir them dräpit; swa giordhe gudh meth oss; tha ormin hafdhe dräpit oss i paradiso, giordhe han oss atir lifwande meth sino dyra blodhe. Gudh är ok liknadhir widh eth dyur, thet hetir salamandra, thet byggir i eldenom; man findir the bärgh, som altidh bränna aff eldh, oc thet kan engin släkkia, oc i them eldenom byggir thet dyurith salamandra, oc ther kan engin til koma. Then som thet dyurit wil gripa, han gör en annan eldh lankt fran bärgheno, som brindir; tha dyurit faar see then andra eldin, springir thet uth af sinom eldh oc i then andra, oc swa wardhir thet fangit. Swa war Christus i eldenom, thet är i himerike, i sins himilska fadhirs sköth, at engin kunde til honom koma; än jomfru Maria giordhe her nidhre i jordhrike en annan eldh, thet är then brännande kärlek, som hon hafdhe til gudh i sino hiärta; tha war herra saa then eldin, sprang

han aff sins fadhirs sköth i jomfru Maria renasta likama, oc swa wardh han fangin.¹⁾

Det bekendte norske værk **Kongespejlet** omtaler forskellige slags hvaler, som findes i havene ved Island, deriblandt følgende dyr, der aldeles tydeligt er Physiologus's »Aspidochelone«:

»En fisk er endnu ikke nævnet; men jeg nærer nogen betænkelighed ved at omtale den på grund af dens størrelse; thi det vil forekomme de fleste utroligt. Der er heller ikke ret mange, som kunne give nøjagtig besked om den; thi de fleste have sjælden set den, da den næsten aldrig kommer i nærheden af land eller på steder, hvor fiskere kunne vænte at se den; jeg antager også, at den slags fisk ikke kan være ret talrig i havene; vi kalde den som oftest i vort sprog hafgufa. Dens længde kan jeg ikke med vished angive i alenmål; thi de gange den har vist sig for folk, har den syntes ligere et land end en fisk. Jeg har hverken hørt, at den er bleven fanget eller funden død, og det forekommer mig sandsynligt, at der ikke er mere end to sådanne fisk i havene, og jeg tænker, at de ikke få noget afkom med hinanden, thi jeg tror, at de altid ere de samme; det vilde heller ikke tjene de øvrige fisk, om de vare så talrige som de andre hvaler, på grund af deres størrelse og den store masse føde, de behøve. Det fortælles nemlig om denne fisks natur, at når den skal æde, så giver den en stor ræben fra sin hals, og med denne ræben følger en mængde fødeæmner, så at alle slags fisk, som komme i nærheden, både store og små, samle sig der

¹⁾ I den ældste i Sverige trykte bog *Dialogus creaturarum moralizatus* (trykt i Stockholm af Joh. Snell 1483) findes mange lån fra Physiologus, sé f. ex. afsnittene om »caridrius«, turtur, perdix og onocentaurus. Bogen selv skal være forfattet i Italien, jvf. Klemming i *Samlaren*, tidskrift utg. af Svenska Literatursällskapet 5. årg. (1884) s. 36 ff.

og tænke, at de der skulle få mad og god næring. Men den store fisk lader imidlertid sin mund stå åben, og den åbning er ikke mindre end et stort sund eller fjord, hvorfor fiskene ikke kunne tage sig i agt for at løbe derind med deres mængde. Men når dens bug og mund er fuld, da lukker den sin mund og har da fanget og indespærret alle dem, som før higede derhen for at søge sig føde«. (Konungs-skuggsjå, Kristiania 1848 s. 32, Speculum regale herausg. v. Brenner s. 29).

Endnu skal kun nævnes et vidnesbyrd om Physiologus's indflydelse på den nordiske latin-litteratur, nemlig **Anders Sunesöns** store digt **Hexaëmeron**. Dette værk, der des værre endnu stadig er udgivet, indeholder på mange steder naturbeskrivelser, som æmnet jo også fristede til; blandt disse vil en kommende udgiver sikkert kunne finde meget, der røber indflydelse fra Physiologus; for vort formål vil det være tilstrækkeligt at anføre omtalen af slangen og af agerhönen:

*et quia decepit nudos coluber. fugit omnes
nudos terriuola. uestitos insilit audax.*

(vers 2264—2265)

og

*amisit stultus (sc. sathanas) quos cepit fraude maligna.
propter stulticiam perdix est dictus et ipse.*

(vers 6159—6160).

Til **Island** er Physiologus utvivlsomt allerede nået i det 12. århundrede og må hurtigt have vundet popularitet, som det ses af den omstændighed, at vi endnu have brudstykker af to forskellige bearbejdelser på landets sprog, bægge fra begyndelsen af det 13. århundrede.

Det håndskrift, hvori disse bearbejdelser ere bevarede, er en pergamentscodex i den Arna-Magnæanske samling på

universitetsbibliotheket i København, hvor den har nr. 673, A, 4to.

Hovedbestanddelen (21 blade) i håndskriftet er en billedbog med gudelige billeder (især til Kristi liv). En senere hånd, rimeligvis fra det 15. århundrede, har tilføjet overskrifter til billederne samt enkelte småstykker af juridisk og religiøs indhold. Ind i dette håndskrift vare indtil den nyeste tid de islandske Physiologus-fragmenter hæftede; men da de hverken med hensyn til indhold eller oprindelse stå i den fjærneste forbindelse med billedbogen, har den nuværende Arna-Magnæanske bibliothekar med rette taget dem ud og givet dem deres særlige paginering.

Af de blade, som vedkomme os her, blev der en gang i årene mellem 1850 og 1860 taget et lithograferet facsimile¹⁾ på det kgl. nordiske oldskriftselskabs bekostning. Dette foretagende, der — som nogle bevarede korrekturtryk udvise — lededes af C. C. Rafn, har imidlertid haft en ejendommelig historie. Rafn, Gísli Brynjúlfsson og Jón Sigurðsson begyndte at samle materialer til en litterær indledning; men, uvist af hvilke grunde, standsede arbejdet, inden det var synderlig vidt fremskredet. Facsimilet blev da liggende uudgivet i ca. 30 år, indtil det endelig nu kan forelægges offentligheden.

Ad privat vej var facsimilet imidlertid blevet uddelt til mange videnskabsmænd i og uden for Norden og var mere end én gang blevet omtalt i litteraturen²⁾. At »den islandske Physiologus« i en årrække har været kendt af alle Physiologus-forskere, skyldes dog kun den af Nordens litteratur så højt fortjente professor Th. Möbius, som 1876 aftrykte den i sin læsebog *Analecta Norrœna*, 2te Ausgabe, og i samme år offentliggjorde en tysk over-

¹⁾ om et par stykker, som ere udeladte på facsimilet, sé nedenfor.

²⁾ sé f. ex. Carus: *Gesch. d. Zoologie* pag. 116 og Hoffory i *Gött. gel. Anz.* 1884, nr. 12, pag. 480.

sættelse i Die aethiopische übersetzung des Physiologus hrsg. v. F. Hommel.

Den omstændighed, at Möbius har benyttet facsimilet som grundlag for sin udgave og ikke har kunnet sammenligne det med selve håndskriftet, har imidlertid bevirket, at hans udgave lider af forskellige mangler, hvilket har foranlediget, at den omtale, som hidtil er bleven »den islandske Physiologus« til del, er fejlagtig i mange væsentlige punkter¹⁾.

Idet oldskriftselskabet nu endelig kan udsende det gamle facsimile, er det derfor fundet nødvendigt at lade det sammenligne nøjagtigt med håndskriftet og i det hele tage alle spørgsmål, som angå det, op fra grunden.

Hovedmanglen ved facsimilet er, at »den islandske Physiologus« i det er behandlet som en enhed, medens vi i virkeligheden have at gøre med brudstykker af to forskellige Physiologus-bearbejdelser²⁾, som vi i det følgende kalde resp. fragment A og fragment B.

Fragment A består af to sammenhængende pergamentsblade, i facsimilet paginerede I—III og ligeledes tidligere indhæftede som pag. 1—4 i håndskriftet.

Beviserne for, at de to første blade oprindeligt tilhøre et andet håndskrift end det øvrige, ere følgende:

a) de to fragmenter skrive sig fra hver sin egn på Island. Om fragment A skriver Árni Magnússon: »Þetta blað feck eg 1705 af Magnuse Arasyne; hann tok það utan af sällde, er siktað var i miöl, i Dyrafirði«,

1) Sé f. ex. Carus's bemærkning: »Der fast vollständige erhaltene isländische Physiologus schliesst sich zwar in vielen allgemeinen Beziehungen dem lateinischen und althochdeutschen an, steht aber in Einzelheiten ziemlich selbständig da«. Så at sige hvert ord i denne karakteristik er urigtigt!

2) Möbius har — støttende sig til meddelelser fra Jón Sigurðsson — gjort samme iagttagelse, men har ikke des mindre aftrykt det hele som en enhed (»zwei verschiedene Physiologi, deren Fragmente nach äusserer wie innerer Form so übereinstimmend hier vereinigt worden sind«).

om fragment *B*, som han fik sammen med den för omtalte billedbog: »Billede bokina a perment feck Sr. Þorður Oddzson hia Sr. Þörärne i Stærtaärsköge, enn hann frä Illuga Jonssyne i nesi i laufass kirkiu sökn«. Ved en brevvevling om håndskriftets tidligere historie fik Arne Magnussen kun den yderligere oplysning, at Illuge havde fået det »fra Vestfjordene«.

b) Pergamentet, som er brugt til de to fragmenter, er helt forskelligt. Fragm. *A* er skrevet på et særdeles stift og stærkt stykke skind, der trods den forsætlige overlast, det har lidt for at kunne tjene til melsåld, endnu har holdt sig godt, medens fragm. *B* næsten smulrer mellem hænderne på en, da det bløde, handskeskindsagtige pergament dårlig har kunnet modstå tidens tand.

c) Skriften er forskellig: fragm. *A* bruger flere tegn, der aldrig forekomme i *B*: *v* (for *p* eller *u*), *x* (f. *au*), *ð* (f. *d*), runen Ψ (for Ń ell. lign.); i *A* ere initialerne kun lidet større end den øvrige skrift, i *B* temmelig store og som oftest røde eller grønne. Lignende afvigelser findes der i retskrivningen (sé nedenfor).

d) Hvad form og behandlingsmåde angår, ere de to fragmenter, som det senere skal påvises, yderst forskellige; de have sikkert hverken afskriver eller forfatter til fælles.

De to blade, hvoraf fragm. *A* består, ere de eneste rester af et nu tabt håndskrift. Måske have de været første og sidste blad i et læg; men i ethvert tilfælde kunne de, som også falsen imellem dem udviser, oprindeligt ikke have fulgt umiddelbart efter hinanden; billederne på (facsimilets) side III—III have intet at gøre med teksten side I—II.

Fragm. *B* består af 8 blade, der hænge sammen to og to, og som utvivlsomt have hørt til en og samme bog. Skriften hidrører dog fra to forskellige, men omtrent lige gamle hænder, idet de to sidste blade samt teksten om elefanten skyldes en anden hånd end det øvrige. De sex første blade indeholde Physiologus-fragmentet, de to sidste,

som hverken ere medtagne på facsimilet eller i nærværende udgave, bringe en allegorisk forklaring af skibet og dets dele og af regnbuen; udgiven af E. Kölbing: »Geistliche auslegung von schiff und regenbogen« i Zeitschr. f. deutsches alterthum, 23. bd. (neue folge XI), 258—261 (jvf. Anz. f. d. alt. VI, 112).

Foruden de nævnte 8 blade må til fragment *B* endnu henregnes et løst blad, hvis ene side er afbildet på facsimilets pag. XVI. Da det frembyder særlige vanskeligheder, ville vi foreløbig opsætte at omtale det.

Fragm. *B* var tidligere indhæftet bag efter billedbogen, således at de fire blade, som svare til facsimilets pag. V—XI samt teksten om elefanten, vare indhæftede som første læg, derefter fulgte som andet læg facsimilets pag. XII—XV, det løse blad og endelig stykket om skibet og regnbuen; den samme rækkefølge er i det væsentlige fulgt på facsimilet, men afgjort med urette: de to »læg« skulle ikke følge efter hinanden, men »første læg« skal ligge inden i »andet læg«, således at det hele bliver ét læg.

Den rette orden, som er fulgt i nærværende udgave, er følgende:

- fol. 1 r. = facs. pag. XII (gl. pag. 53¹),
- fol. 1 v. = facs. pag. XIII (gl. pag. 54),
- fol. 2 r. = facs. pag. XIII (gl. pag. 55),
- fol. 2 v. = facs. pag. XV (gl. pag. 56),
- fol. 3 r. = facs. pag. V (gl. pag. 45),
- fol. 3 v. = facs. pag. VI (gl. pag. 46),
- fol. 4 r. = facs. pag. VII (gl. pag. 47),
- fol. 4 v. = facs. pag. VIII (gl. pag. 48),
- fol. 5 r. = facs. pag. IX (gl. pag. 49),
- fol. 5 v. = facs. pag. X (gl. pag. 50),
- fol. 6 r. = facs. pag. XI (gl. pag. 51),

¹) Med den gamle paginering citeres håndskriftet stadig i Gislasons Um frumparta og i Oxforder-ordbogen Sidetallene på facsimilet findes ikke i håndskriftet.

fol. 6 v. = teksten om elefanten (gl. pag. 52),

fol. 7—8 = skibet og regnbuen (gl. pag. 59—62)¹⁾.

fol. 1 er sammenhængende med fol. 8, fol. 2 med fol. 7, fol. 3 med fol. 6, fol. 4 med fol. 5.

At denne ordning af bladene er den rette, eller med andre ord, at det, man hidtil har ansét for at være første læg, bör lægges inden i »andet læg«, fremgår klart af følgende forhold:

a) ved den gamle ordning kom fragm. *B* til at begynde med to linjer uforståelig text og med et lige så uforklarligt billede; når man foretager den angivne omflytning²⁾, vise de to linjer sig at være slutningen af kapitlet om pantheren, og billedet at forestille dyrene, der samle sig om pantheren, medens dragen kryber ned i jorden.

b) teksten om elefanten skilles ved den gamle ordning fra stykket om skibet og regnbuen; men disse to stykker høre afgjort sammen, da de, som för omtalt, ere skrevne med samme hånd, der er forskellig fra den, hvormed den øvrige text er skreven: 1ste hånd bruger *r* (eller *ʔ*), anden hånd tillige *r*, første hånd har stadig *d*, anden hånd bruger også *ð* o. s. v.

c) Endelig passer fol. 3—6 nøjagtig i den fals, som dannes mellem fol. 2 og fol. 7.

Bestemmelsen af den rigtige ordning af håndskriftets blade har betydning for langt mere end forståelsen af de stykker i værket, som direkte berøres deraf, idet kapitlernes rækkefølge er det vigtigste kriterium ved undersøgelsen af de forskellige Physiologus-redaktioners indbyrdes slægtskabsforhold. Indholdet er nemlig omtrent det samme i alle Physiologi lige fra Æthiopien og Armenien til England og Island; derimod er kapitlernes ordning yderst forskellig;

¹⁾ Det løse blad har gl. pag. 57—58.

²⁾ Det bör erindres, at på facsimilet er teksten om elefanten udeladt, hvorved alt fra pag. XI inkl. er rykket en side frem; pag. XIII og pag. XV stå altså i cod. på samme blad.

men man vil snart sé, at jo nærmere to redaktioner slutte sig til hinanden med hensyn til stoffets ordning, des større er også deres slægtskab med hensyn til udtrykkene.

Selv ved en flygtig gennemlæsning af vor islandske text vil man bemærke, at dens kilde må være et latinsk skrift: de fleste af dyrenavnene ere rent latinske (*simia*, *erodius*, *fulica*, *cervus* o. s. v.), ordene böjes undertiden på latin (*hann sér kocodrillum*, *hann banar kocodrillo*), enkelte steder ere uforståelige, når man ikke sammenligner dem med latinske originaler (hele afsnittet om »*aspides*«, *því at* i betydningen »at« = mlat. *quia*), og endelig er hele sprogtonen ganske som den, vi kende fra de talrige islandske oversættelser af latinske homilier og lignende gudelige skrifter.

De hidtil bekendte latinske Physiologus-bearbejdelser må efter de nøjagtige undersøgelser, som Mann har anstillet¹⁾, deles i fire forskellige grupper: **A**, de af Maï og Pitra udgivne håndskrifter, **B**, Physiologus Theobaldi, **C**, repræsenteret navnlig ved Göttweih-håndskriftet, **D**, repræsenteret navnlig ved de af Cahier udgivne Bryseler- og Berner-håndskrifter.

De to første grupper stå imidlertid i alle henseender den islandske²⁾ så fjærnt, at det flygtigste øjekast vil overbevise én om, at der ikke kan være tale om noget nærmere slægtskab. Derimod frembyder Göttweih-håndskriftet en del beröringspunkter med vor text, idet flere afsnit stemme meget nøje med ordlyden i de tilsvarende islandske; men til gengæld er der mange afsnit, som den islandske dyrebog har fælles med de ældre Physiologi, men som mangle i Göttweih-redaktionen (*aspidochelone*, *mustela*, *salamandra*, *turtur*), og navnlig bör det bemærkes, at ordningen af kapitlerne er helt forskellig; alene begyndelsen til Göttw. vil vise det tilstrækkelig: a) *De leone*, b) *De panthera*, c) *Monoceros*,

¹⁾ sé især Best. Div. p. 30 ff.

²⁾ Talen er her, og indtil det modsatte udtrykkelig bemærkes, kun om fragm. *B*.

d) *De ydro*, e) *De sirenis et onocenthauris* o. s. v. Heller ikke i denne gruppe kunne vi altså finde det islandske værks nærmeste slægtninge¹⁾.

Tilbage står nu kun den fjerde gruppe, **D**; men her ville vi også træffe væsentlige berøringspunkter. Dette vil vise sig, så snart vi sammenligne kapitlernes følge. For at anskueliggøre dette aftrykke vi hér kapiteloverskrifterne i cod. Bern 233 (*Cahiers cod. B*)²⁾ og stille ved siden af dem de latinske overskrifter, som vi have dannet efter indholdet af de forskellige kapitler i det islandske fragm. *B*.

Bern. 233	isl. fragm. <i>B</i>	Bern. 233	isl. fragm. <i>B</i>
1. De natura leonis tres dicit.	—	19. De hildris.	1. De hidro.
2. De autalops.	—	20. De corcon.	2. De caprea („dorcasc“).
3. De cerobolim lapides igniferi.	—	21. De onagro.	3. De onagro.
4. De serra in mare.	—	NB	4. De simia.
5. De caladrius.	—	—	5. De erodio
6. De pellicano.	—	22. De folica.	6. De fulica.
7. De nesticorace.	NB	23. De pantera.	7. De panthera.
8. De aquila.	—	24. De aspido-calone.	8. De aspidochelone.
9. De fenex.	—	25. De perdice.	9. De perdice.
10. De uppupa.	—	NB	10. De onocentauro.
11. De formicenatura.	—	26. De mustella	11. De mustela.
12. De sereniset unocentauris (sic!)	NB	[et aspide].	12. De aspide.
13. De herenacis.	—	27. De asida structio.	—
14. De hibes.	—	28. De turture.	13. De turture.
15. De vulpe.	—	29. De cervo.	14. De cervo.
16. De monocerus.	—	30. De salamandra.	15. De salamandra.
17. De castur.	—	31. De simia.	NB
18. De hiennaque belua.	—	32. De carniumesu vel piscium.	—
		—	16. De milvo.
		—	17. De porco silvæ.
		NB	18. De nycticorace.
		—	19. De elephante.

¹⁾ Urigtig bliver derfor Carus's ovenfor citerede bemærkning, at »den isl. Physiologus« er nær beslægtet med de oldhøjtyske Physiologi, da disse nemlig alle nedstamme fra Göttweih-gruppen.

²⁾ sé *Mélanges d'Arch.* II pag. 94.

Som det vil ses, begynde overensstemmelserne mellem den islandske Physiologus og Berner-håndskriftet først med dettes 19. kapitel; men grunden til denne kendsgerning er let at finde: alt tyder på, at det islandske håndskrift kun er en del af en større, tabt codex, som utvivlsomt har indeholdt langt flere kapitler, der på lignende måde have haft sidestykker i den latinske text. For slutningens vedkommende ere overensstemmelserne så store, at de umulig kunne være tilfældige.

Men ved siden af lighedspunkterne findes også nogle afvigelser, som vi ville tage nærmere i øjesyn:

- a) Stykket om aben (*simia*) står i cod. Bern. efter salamanderen, medens det i den islandske text følger efter vildæslet (*onager*); hertil er at bemærke, at »*onager*« og »*simia*« oprindeligt have været behandlede i samme kapitel, og at andre håndskrifter af D-gruppen, f. ex. Reg. 2. C. XII (Mann p. 54) have bevaret »*simia*« på den oprindelige plads.
- b) »*Onocentaurus*« behandles i cod. Bern. (og i de ældre Physiologi) i samme kapitel som sirenerne; i den islandske text ere sirenerne slet ikke omtalte, men »*onocentaurus*« er stillet efter »*perdix*«.
- c) Uglen (*nycticorax*), der i cod. Bern. følger efter pelikanen, behandles af islænderen i det næstsidste kapitel.
- d) Strudsen er helt udeladt i den islandske text;
- e) men til gengæld har den hejren, glenten, vildsvinet og elefanten, hvilke mangle i cod. Bern. — Med hensyn til hejren (*erodius*) er at mærke, at »*erodius*« og »*fulica*« idelig sammenblandes i dyrebøgerne, så at den samme fortælling snart gives om *erodius*, snart om *fulica*; her er det altså blevet til to forskellige fugle. — Kapitlerne om glenten og vildsvinet ere fuldstændig uden sidestykker i den øvrige Physiologus-litteratur, og det samme gælder kapitlet om elefanten, da det, som her fortælles om den, er vidt forskelligt fra de

egenskaber, som tillægges den i de andre Physiologusbearbejdelser.

- f) nr. 32 (om kød- og fiskespisning) er derimod ejendommeligt for cod. Bern.; det findes ikke i de andre håndskrifter af gruppen **D**.

Alt i alt ere de afvigelser med hensyn til kapitlernes ordning, som findes mellem cod. Bern. og det islandske fragment, ingenlunde større end mellem **D**-gruppens latinske håndskrifter indbyrdes.

Gå vi dernæst over til verbal-overensstemmelsen, så ville vi finde, at i de afsnit, der stå på samme plads i de to håndskrifter, stemmer den islandske text så nøje med texten i cod. Bern., at dette sidste (eller dets grundhåndskrift) i de allerfleste tilfælde kan gælde for originalen til den islandske Physiologus; kun vil man snart lægge mærke til, at islænderen gennemgående og rimeligvis med forsæt har forkortet texten og navnlig kun har medtaget det nødvendigste af »hermenien«; når et kapitel derimod er blevet forflyttet i den islandske Physiologus, ere også ordafvigelserne større (sé afsnittene om *onocentaurus* og navnlig om *nycticorax*).

Vort resultat bliver altså, at det islandske fragment **B** er oversat efter et håndskrift, der var nærmest beslægtet med den latinske cod. Bern. 233, men at der findes en del afvigelser, der tyde på, at hverken dette håndskrift eller dets grundhåndskrift har været det islandskes umiddelbare kilde. Hvilket mellemedet har været, er det i det mindste foreløbig umuligt at afgøre. — Et fingerpeg om, hvor det skal søges, kan måske findes i den omstændighed, at »*capra*« gengives med det angelsaxiske ord *gât*; men dette ene ords forekomst er ikke nok til at afgive noget bevis. I ethvert tilfælde er fragment **B** dog beslægtet med brudstykket af den angelsaxiske Physiologus, der ligeledes hører til **D**-gruppen, hvilket også

gælder om Philippe de Thans, Guillaumes, Gervaises og Pierres franske Bestiaires.

Fragment *A* volder ganske særlige vanskeligheder, idet hele behandlingsmåden af teksten er meget forskellig fra, hvad man kender fra de andre Physiologus-bearbejdelser. At vi dog have med en sådan at gøre, er ikke des mindre hævet over enhver tvivl; det fremgår uimodsigeligt af kapitlerne om phønix (type på Kristus), sirenerne (typer på verdslige nydelser) og onocentaurus (type på tvetungede mennesker), alle tre velkendte typer fra Physiologus. De to andre slags dyr, som omtales, ere derimod ikke så lette at genkende, idet fuglene intet navn få, medens »fluerne« benævnes med det islandske navn »kleggiar«; den støtte, som de latinske dyrenavne ellers afgive, mangler altså. Der kan dog ikke være nogen væsentlig tvivl om, at den fugl, som omtales i kap. 2, er *upupa* (hærfuglen); om den fortælle de fleste Physiologus-redaktioner, at når forældrene blive blinde af alderdom og ikke mere kunne flyve, så helbredes de af deres unger, som varme dem under deres vinger og plukke de gamle fjer af, hvorefter ny fjer voxer frem, og øjnene igen blive klare; men dette er i det islandske fragment blevet til, at ungerne plukke fjerene af forældrene, brænde de afplukkede fjer og komme asken i øjnene på de gamle fugle, for at de kunne blive seende. Misforståelsen er ganske vist grundig, men kan dog gennemskues!

Når man har denne fejltagelse in mente, er det næppe for dristigt at antage, at »bremserne« i kap. 4 ere opståede af Physiologus's fortælling om myrens tredje »natur«: i høstens tid går myren ind på markerne, og den kan da på lugten kende byg fra hvede; bygget rører den ikke, men hvedekornene bærer den til sit hjem; således bör også menneskene sky alt »bygagtigt« d. v. s. kættersk. — Hos den islandske bearbejder er dette blevet til følgende historie: i høstens tid overfalder en ager i Babylon af bremser, som

ødelægge afgrøden; disse bremser betegne kætterne, som man skal tage sig i agt for! Af det oprindelige er altså kun tilbage: omtalen af et insekt, der æder korn, og advarslen mod kætterne.

Give vi nu de fem kapitler latinske overskrifter, så få vi følgende række:

1. De phoenice,
2. De upupa,
3. De sirenis,
4. De formica,
5. De onocentauro.

Skönt denne række jo er meget kort, kan den dog hjælpe os til at bestemme, til hvilken gruppe af Physiologus-redaktionerne fragm. *A* må henregnes. En tilsvarende rækkefølge findes nemlig kun i gruppen **D**; cod. Bern. har således, når vi rette skrivfejlene, følgende kapiteloverskrifter:

9. De phoenice,
10. De upupa,
11. De formicae natura,
12. De serenit et onocentauro.

Der findes altså kun den uoverensstemmelse med hensyn til ordningen i Berner-håndskriftet og fragm. *A*, at dette har skilt »sirenerne« fra »centauren« og stillet »myren« imellem dem.

De to islandske fragmenter vise sig nu at være beslægtede, for så vidt som de bægge have benyttet håndskrifter af **D**-gruppen som grundlag. Men hvad form og værdi angår, ere de yderst forskellige. Fragm. *B* er en oversættelse, ganske vist en del forkortet og på sine steder noget fri, men i hovedsagen tro; sin text har oversætteren i almindelighed forstået ret godt, skönt han af og til begår fejl. Fragm. *A* er en fri gengivelse, en kort genfortælling, men fuld af de groveste misforståelser, der ofte gøre texten meningsløs; da der til disse »forfatter-synder« endnu kommer en stor mængde grove afskriverfejl,

begår man ikke nogen uret ved at karakterisere fragm. A som et ualmindelig slet produkt.

Ligesom mange af de fremmede Physiologus-håndskrifter ere bægge de islandske fragmenter forsynede med illustrationer; men at forsøge på at anstille en vurderende sammenligning mellem billederne i vort håndskrift og de pragtfulde miniaturer fra latinske og franske Bestiarius-håndskrifter, som Cahier har udgivet i sit store værk, vilde være en uret mod de nordiske »kunstnere«. Det må være nok at sige, at nogle af billederne dog røbe en vis sans for tegning og i ethvert tilfælde kræve opmærksomhed på grund af den store fattigdom på nordiske illuminerede håndskrifter, som vi lide af. Nogen zoologisk interesse frembyde disse billeder ikke, da de allerfleste ere frit konstruerede uden noget som helst naturstudium, ja ofte har tegneren åbenbart ingen anelse haft om, hvad det var for et slags dyr, der omtaltes i teksten.

Billederne i fragm. B, der som oftest ere ukolorerede, ere rimeligvis »original islandsk kunst«; de ere ikke alene i stil afgjort forskellige fra de hidtil (af Cahier, Heider og Karajan) udgivne Bestiarius-billeder så vel som fra illustrationerne i de to Bestiarius-håndskrifter på det store kgl. bibliotek; men særlig bør man lægge mærke til, at de misforståelser, den islandske oversætter har gjort sig skyldig i, også give sig udslag i billederne: »hidris« afbildes som en fugl, »aspedo« har skov på ryggen, »aspides« — der ligesom »marsus« ere opfattede som pattedyr — tilstoppe enten bægge ørene med halen (eller poterne), eller lægge det ene øre til jorden, alt sammen ganske i overensstemmelse med oversætterens misforståelser af den latinske grundtext.

Tre af billederne (*panthera*, *turtur* og *simia*) bære spor af en art kalkering, idet konturerne enten ere trukne

helt op med indridsede linjer eller prikkede med en nål ell. lign. Det lader sig dog ikke afgøre, om dette er gjort, da billederne skulde tegnes, eller for at afkopiere dem i et andet håndskrift.

Billederne i fragm. *A* ere (eller rettere: have været) stærkere illuminerede end fragm. *B*'s. Spørgsmålet om deres originalitet er temmelig vanskeligt at besvare; på den ene side viser billedet af »hærfuglene«, at tegneren ikke har forstået sagnet bedre end oversætteren; men på den anden side kunne billederne på pag. II måske tyde på, at de ere kopier. Billedet af sirenen er, som det foreligger, højst besynderligt: en skikkelse med fiskehale og menneskeben! Måske er det en misforståelse af en tegning, hvorpå sirenen har været afbildet — i overensstemmelse med de almindelige middelalders-forestillinger — med fuglebagkrop og fugleben. Ved axene på det næste billede vil man bemærke, at de ere af forskellig farve, hverandet lyst, hverandet mørkt (dog næppe grønt, som på facsimilet); dette kunde tyde på, at tegneren af originalen har villet afbilde forskellige slags korn, byg og hvede, som den latinske text taler om, men som ikke nævnes i den islandske gengivelse.

Billederne på side III—VIII stå, som før omtalt, ikke i nogen som helst forbindelse med texten; nogen sikker tydning af dem ser jeg mig derfor ikke i stand til at give. Som en formodning, der mulig kan lede andre på spor, skal jeg kun udtale, at de måske skulle forestille troldmænd og trolddom; vi sé mennesker, som ride på en drage, et menneske med dyrehoved, en genganger med hovedet i hænderne, en mand, der lader sig bide af en slange, men helbredes ved at spise en lægeurt, med mere, om hvis betydning jeg end ikke har formodninger.

Tilbage står nu kun at omtale det store billede af elefanten. Som tidligere (s. 236) anført, står det på et løst blad, og må, skönt det har gl. pag. 57—58, forhen have været indhæftet efter fol. 6 v. (gl. pag. 52); af

den oprindelige text på denne side er nu kun $7\frac{1}{3}$ linje tilbage (aftrykt nedenfor), alt det øvrige er udkradset, og i steden derfor har en meget yngre hånd — rimeligvis fra begyndelsen af det 16. århundrede — skrevet først bjærgprædikenen på Latin og derefter et stykke af en islandsk lægebog, hvilket sidste fortsættes på det løse blad; men øverst på dettes første side står et 6 cm. højt, $9\frac{1}{2}$ cm. bredt billede af en elefant med opböjet snabel og uden tårn på ryggen. Det løse blads bagside optages helt af den på facsimilets pag. XVI afbildede elefant med tårn.

Hvorledes det forholder sig med disse to billeder, må jeg lade uafgjort. Den lille elefant er utvivlsomt meget yngre end texten; derimod kunde det store billede, som ganske stemmer med textens beskrivelse, godt være samtidigt med denne — yngre er det i hvert tilfælde ikke. Men hvis det oprindelig havde hørt til texten, vilde der være den besynderlighed, at det ikke følger umiddelbart efter denne, og at det står på et løst blad¹⁾.

Mest tilbøjelig er jeg til at tro, at illustrationen til texten om elefanten oprindelig har stået neden under denne, men er bleven udraderet. Det store billede hører derimod rimeligvis til et helt andet værk, som måske endog har været ældre end det øvrige håndskrift.

Som sprogmindesmærker have de to Physiologusfragmenter betydning ved at høre til de ældste islandske håndskrifter; utvivlsomt ere de bægge skrevne i begyndelsen af det 13. århundrede; men de have rimeligvis benyttet originaler fra det 12. århundrede, hvis sprogform de i hovedsagen have bevaret. — Det sproglige udbytte,

¹⁾ Hvis bladet nemlig havde hængt sammen med et andet, der senere var blevet udrevet, måtte der være en lakune mellem fol. 2 v. og fol. 3 r.; men det er der ikke.

de give os, bliver dog, på grund af textens ringe omfang, mindre, end vi ellers kunde have ventet.

Vi ville i det følgende give en kortfattet skildring af de betydeligste ejendommeligheder ved de to fragmenters sprogform, idet vi dog som regel forbigå alt det, der kan betragtes som fælles for alle de ældre håndskrifter; indgående skildringer af disses sprogbrug ere i den senere tid ofte givne, særlig i Ludvig Larssons udgaver af »Äldsta delen af cod. 1812« og »Isländska handskriften No. 645 4° i den arnamagn. samlingen«; i ethvert tilfælde ville de, der måtte ønske at benytte vor text ved specielle sproglige undersøgelser, hurtig kunne oversé den og selv samle det nødvendige materiale¹⁾.

Vokaler. Accenter anvendes yderst sparsomt: i fragm. *A* ikke en eneste gang, i fragm. *B* kun i 20 tilfælde, stadig på steder, hvor vi efter de gamle kvantitetslove skulle have lang vokal; særlig mærkes fremmedordet *Simía XIII, 1*.

u-omlyden af det korte *a* betegnes i 5 tilfælde med *o* (XII, 10, XIII, 2, XV, 12, VI, 9, X, 5), 7 gange med *æ* (XIII, 11, 19, XV, 2, 14, V, 7, IX, 7, XI, 3) ellers med *o* f. ex. *diöfol* passim; ganske enestående er *caultr* (= *køtr*), som findes på facsimilet pag. VIII, 1, men nu er bortrevet i cod. — Fragm. *A* bruger *o* undtagen i *öfcv*, I, 6.

u-omlyden af det lange *a* er fuldt gennemført; den forekommer i følgende tilfælde: *onne* XII, 1, *on* XIII, 9, *pon* V, 7, *mol* VII, 2, *bröp* X, 10 samt i *ño* V, 6.

ø anvendes som tegn for kort *ø* i følgende ord: *søfr* XII, 4, *xim*, 14, *xv*, 10, *kømr* VIII, 6, *trøpr* IX, 10 og *gør* XI, 7; for langt *ø*, der holdes nøjagtig ude fra *é*, bruges *ø* i: *dømun* XIII, 7, *føpesc* XV, 2, *føtr* XV, 11, *fløgr* VI, 8, *nører* VI, 13, *afrøkiac*

¹⁾ Citaterne henvise til facsimilet; men dettes læsemåder ere rettede som i textaftrykket. Når det modsatte ikke udtrykkelig bemærkes, er talen stadig om fragment *B*.

vi, 10, *scröpa* viii, 4. Med uvis betydning står *ø* i *fø* v, 3 (men: *fio* v, 6). — *Fragm. A* har *e* for *é* i ordet *fete* ii, 1; men da stedet er stærkt forskrevet, kan man ikke tillægge det synderlig vægt.

i-omlyden af langt *a* betegnes regelmæssig med *é* (*é*) i alt 11 gange, kun to gange med *e*: *netr* xiii, 5, *frenda* vi, 10. Desuden forekommer *é* i *hældr* (konjunktion) xv, 3 og *elda* v, 5. — *æ* anvendes kun i *pærkom* v, 8 (utydeligt i cod.!).

Af præpositionen *ór*, *ýr* findes kun formen med omlyd (4 gange).

e for *ei* bruges i *frefonom* vi, 6 og i *þera* ii, 2 (*fragm. A*). *heýter* for *heiter* ii, 11 (*fragm. A*) er måske kun en skrivfejl, fremkaldt ved *y*'et i det følgende ord (*ðýr*).

Særlig interesse frembyde skrivemåderne *hærop* xii, 10 og *ætr* xv, 9, da vi her utvivlsomt have den nysislandske udtale »je« repræsenteret. Det bør dog bemærkes, at *æ* i disse ord ikke er trådt i stedet for et oprindelig langt *e*, men tværtimod for en kort lyd, og det samme er tilfældet med alle de andre eksempler på stavemåden *æ*, som kendes fra de ældste håndskrifter: ikke et eneste af disse ord indeholder en oprindelig lang lyd, fremkaldt f. ex. ved »erstatningsforlængelse«. Til de eksempler på *æ*, som Gislason anfører (*Frumpartar* 39—40), hvilke dog ikke alle høre herhen, kan endnu føjes et par andre: *mæ*, *Placit. vers* 26 (F. Jónssons udgave i *Opuscula philol.*, Kbh. 1887, side 217) NB skrivfejl!, *ætr eigi krot*, *Leifar fornra krist. fræða ísl.* 149, 8; fra lidt yngre håndskrifter kan f. ex. anføres: *sem ier vilít*, *Saga Óláfs kon. ens helga* (1853) 205, l. 7 f. n., *ier scolot* *ibd.* 206 l. 15 f. n.

Af enkelte ord kunne mærkes *hingat oc þingat* xv, 5—6 (jvf. citaterne i *Oxford-ordbogen*).

Gat xii, 7 er allerede tidligere nævnt som et angelsaxisk låneord. Med urette vil Möbius (*Analecta*² p. XVI) forklare det som en biform til *geit*; ti vel kan oprindeligt *ai* i visse tilfælde gå over til *á* (sé *Noreen Altisl. gram.*

§ 88), men en abnorm overgang *ai* > *á* på dette ene sted, medens ordet ellers altid har formen *geit*, vilde fuldstændig stride mod lydlovenes karakter. I angelsaxisk er derimod opr. *ai* regelmæssig blevet til *á*: *ác* (= oldn. *eik*), *ágan* (= *eiga*), *bát* (= *beit*) o. s. v., og på samme måde have vi ags. *gát* = oldn. *geit*¹⁾. At det fremmede ord er brugt her, skyldes vel den omstændighed, at det har stået i originalen, og at den islandske bearbejder ikke har forstået det, hvorfor han har ladet være at oversætte det, ligesom tilfældet var med de mange latinske dyrenavne.

I uaccentuerede stavelser vexle *e* og *i*, *o* og *u*. — *e* forekommer på det nærmeste dobbelt så mange gange som *i*; men bestemte regler for deres brug lade sig næppe opstille, de bruges endog afvexlende i de samme ord: hefer VII, 1, hefir VII, 2, girnefc IX, 7, girnife *ibd.*, fogle IX, 4, fogh IX, 5, fnarplega X, 10, andliga X, 11; særlig mærkes, at ved siden af *eigu* (VIII, 4, IX, 3 o. s. v.) forekommer også den yderst sjældne form *eige* (i alt 7 gange: XIII, 10, XIII, 7, 12, VI, 7, VIII, 8, X, 7, 9), og ligeledes det sjældne *miket* (IX, 4), men *mikul* XIII, 10. — Fragm. A bruger *e* 16 gange, *i* 10 gange, men alene fragmentets ringe omfang gör det umuligt at udlede regler for de to bogstavers brug. — I fragm. B er *-o* langt almindeligere end *-u*, hvilket sidste kun bruges i de to ord *eyrun* VIII, 8 og *glepu* X, 10, samt (15 gange) i endelsen *-um*, som dog også, men sjældnere, kan skrives *-om*. — I fragm. A bruges både *-o* og *-v* (ikke *-u*), som det synes i flæng: *finvm* I, 5, *finom* II, 13.

Konsonanter. Lange konsonanter betegnes, som sædvanligt i de ældste håndskrifter, enten ved gemination eller ved uncialer («kapitaler»); i steden for gemineret *t* skrives *t* med en krølle under (sé f. ex. facsimilet p. XIII, 8).

1) Rimeligvis bör også det af Noreen (l. c.) som undtagelse opførte *ár* = *eiv* (*árhjálmr*, Hákonarmál v. 3) forklares som angelsaxisk låneord.

Enkelte små bogstaver kunne dog undertiden anvendes i steden for geminerede: *finar* (gen. fem.) XIII, 9, *han* IX, 9 (men: *haꝝ* IX, 10) o. s. v. — I nogle få tilfælde bruges »kapitalbogstaver« for korte lyde: *eꝝ* (= *sed*) V, 4 (bis), VI, 2, XI, 4 (men: *en* V, 6), *allaꝝ* XII, 5, *finar* XIII, 9. Den Hofforyske »forenklingsregel« (sé Arkiv for nord. filologi II, 42 ff) findes gennemført i følgende tilfælde: *legfc* XV, 10, *finze* IX, 4, *finfc* X, 10, *legia* VIII, 8, *ligr* XV, 14 *dreer* IX, 8; derimod forkortes *l* ikke: *allra* XV, 1, VI, 9, *fellr* X, 4, *hellr* X, 5, *fullt* XV, 9, *apallt* (sic!) XV, 6 (jvf. Hoffory I. c. 41*). Der skrives stadig *kýcquende* og *býggua*. Det eneste virkelige brud på forkortningsreglen er *cauttr* VIII, 1; men da der nu er et hul på det pågældende sted i cod., bliver det noget tvivlsomt. — I fragm. A er der langt større uregelmæssighed: *vi* træffe *fiꝝvm* I, 8, *luttu* (= *hluti*) II, 16, *hvarrt* II, 16, *heimmi* I, 9, II, 2 (men *heimi* II, 5) og uden gemination: *fek* I, 3, *eit* II, 5, *ret* II, 15, *þef* I, 6, *finar* II, 1, *fvlfelo* I, 3, ja endogså *felifi* II, 5. I modsætning til *legia* i fragm. B har fragm. A *leggiafc* II, 6 og *kleggiar* II, 7.

¹⁾ anvendes i overensstemmelse med de gamle regler (sé Wimmer: Oldn. læsebog³ VII ff.): *pegfemp* VII, 5, *fýnþer* XI, 9, *panþi* XII, 3 (utydeligt!), *fcilþi* VII, 5, *speþar* IX, 12; særlig mærkes *girnþer* VIII, 10 (sé Wimmer: Oldn. læseb.³ IX, L. Larsson A. M. 645 p. LXIII). Derimod bruges *d* i *fam þirðr* VII, 5, hvilken form må betragtes som den normale i de ældste håndskrifter (jvf. Hoffory: Arkiv II, 32, Larsson: l. c., Ágrip af Noregs konunga sögum (1880) XX og XXIX). Navnet *dauð* har kun *d* som slutlyd. — *þr* for yngre *nnr* findes i *faþr* XV, 16 og *muþr* VI, 4. — I fragm. A mærkes den ejendommelige form *etþa* II, 16.

1) *ð* forekommer ikke, hverken i fragm. A eller B.

k og *c* bruges ofte i flæng; dog anvendes fortrinsvis *k* foran *i* og *e*: glikisc XIII, 8, mikil XIII, 10, bakı V, 4, folki XI, 6, kenna VI, 3, riker XIII, 20, merker XIII, 15; efter *f* står dog som oftest *c*: fcp V, 5, fcilpi VII, 5, men licnefke XIII, 1. Foran andre lyd anvendes i reglen *c*; altid bruges *c* i mediums-endelsen -fc. I udlyd have vi folk XIII, 6 (men folc V, 1), bak V, 3, miok IX, 2, men altid *oc*, *ec*, *mic*. For gemineret *k* (eller *c*) skrives stadig *ck*: geck XI, 5 m. fl., eller (foran *u*) *cq* (kycquende XII, 7 m. fl.); *xk* forekommer i grixko X, 1. — Fragn. *A* har langt større forkærlighed for *k*: kallafc II, 13, markar I, 1, ok I, 3, fik I, 2, fek I, 3, glikıt II, 14.

h bevares altid i fragn. *B* foran *l* og *r*: hlute V, 2, ohlypne VIII, 4, hreiþra XIII, 14; fragn. *A* har derimod *luth* II, 16.

pt anvendes i aptne XIII, 13, epter VI, 14, IX, 4, men efter VI, 11 XV, 10; fragn. *A* har efpter (!) II, 14 og aftr (med »accent« over *t*) II, 12.

z forekommer kun to gange: Mannz VII, 1 og finzc IX, 4, men finfc X, 10. Meget påfaldende er glikisc (*imitamini*) IX, 4; men formens existens er meget tvivlsom (sé anmærkingen).

Af andre ord, der frembyde interesse, kunne følgende nævnes:

ıamneıti XIII, 3; fragn. *A* har fomna II, 4, men fopna II, 3.

Vi finde harla XIII, 10, men harþla VI, 8.

Den underlige metathesis fciþr XV, 13 er vel kun fremkaldt ved skrivfejl for fciþr.

Ved siden af glikr (o. desl.; 5 gange) bruges licr VI, 12 og liking XIII, 5 VII, 1.

ef forekommer som verbum 14 gange (2 gange i *A*), som partikel 9 gange (6 gange i *A*); *er* som verbum 17 gange (2 gange i *A*), som partikel 33 gange (4 gange i *A*). — *paf* findes kun 1 gang, *par* 2 gange, *pefa* og *pera* hver 3 gange.

Endnu kunne følgende ord fremhæves som morfologisk mærkelige: den sjældne nominativform *criftr* XII, 12, IX, 11, låneordene *leo* XIII, 11 og *stello* X, 3 som neutrum; mediumsformen *fyr foromfc* ver X, 9; komparativformen *fc/gne* I, 7 (fragm. *A*; cod. har dog *fcýngne*) svarer til superlativen *skygnstr*, der forekommer i steden for det almindelige *skygnastr* (sé Oxfordordbogen).

Det lithograferede **facsimile** må i det hele siges at give et ret godt indtryk af håndskriftets udseende; det bör dog bemærkes, at skriftrækkene langt fra ere så smukke og faste som i originalen, navnlig er fragm. *B* skrevet med en ualmindelig god og tydelig hånd; når håndskriftet ikke des mindre hører til de allerutydeligste islandske membraner, så skyldes det kun den dårlige medfart, det senere har lidt. Næsten alle farver ere nu så stærkt afblegede, at de ofte ikke lade sig bestemme; men dette er ikke antydet i facsimilet, ligesom utydigheder eller huller i teksten kun yderst sjældent noteres. Som tidligere omtalt, er fragm. *A* forsætlig mishandlet, medens fragm. *B* på grund af ælde befinder sig i en stærk opløsningstilstand, navnlig findes der øverst på alle siderne en masse store huller, og på mange andre steder ere bladene hullede og ødelagte på anden måde. Ved udførelsen af facsimilet har man fulgt den fremgangsmåde, at man stadig har udfyldt de ved huller o. desl. opståede lakuner, når man mente med sikkerhed at kunne slutte sig til, hvad der skulde stå. Derved er dog at bemærke, at håndskriftet for ca. 30 år siden utvivlsomt var i en noget bedre stand end nu; en del af de læsemåder, som findes på facsimilet, men nu ikke kunne kontrolleres ved hjælp af håndskriftet, skyldes sikkert ikke gisninger fra Rafns og Jón Sigurðssons side. I nærværende udgave er derfor som oftest facsimilets læsemåder fulgte; men i anmærkningerne er der gjort nøjagtig

rede for, hvad der nu ikke kan læses i håndskriftet. Kun når hullerne ikke have berørt skriften, eller når blot en ubetydelig del af et bogstav er bortrevet, er der ikke gjort nogen bemærkning derom. Med hensyn til billederne, som ikke omtales i vore anmærkninger, ville vi her give nogle oplysninger:

Facs. pag. I: ved det tredje billede af phønix har man overset noget, hvorved afbildningen er bleven uforståelig. I cod. ses ganske bestemt, om end noget svagt og afbleget, høje luer, som slå op om fuglen og dens rede.

Også det sidste billede på samme side (»hærfuglene«) er uheldigt, da det ikke er antydet, at det nederste af bladet er klippet af; derfor altså de halve fugleskikkelser!

Facs. pag. II. Det, der på det øverste billede er farvet grønt, har rimeligvis været blå.

På det andet billede ere axene af forskellig farve, hvert andet lysere, hvert andet mørkere; men farverne ere afblegede og nu ubestemmelige.

Facs. pag. III—III. Flere af figurerne have været illuminerede, som det er antydet ved skrafferingen på facsimilet, men farverne ere nu mere eller mindre ubestemmelige.

Facs. pag. III. Foran den første figur er der et temmelig stort hul, som gör, at man ikke kan se, hvad det er, manden rører ved. — Over hovedet på den anden figur i samme linje ses noget, der ligner et léblad.

I nederste linje har manden, der æder urten, rød kjortel; det samme gælder de to foregående figurer (antydte ved skrafferingen).

Facs. pag. V. Hovederne på bægge dyrene ere omtrent helt forsvundne. Spor af kalkering (?) udført ved

hjælp af streger omtrent af denne størrelse: — — —
findes i konturerne.

Facs. pag. VII. De streger, som ere tegnede på brystet af den nøgne menneskefigur, ere anbragte med urette; de findes ikke i codex.

Facs. pag. IX. Konturerne ere til dels optrukne med svagt indridsede linjer.

Facs. XIII. Hovedet og forkroppen på »dorcac« ere stærkt ødelagte.

Facs. pag. XIII. I alle linjerne på billedet af »simia« findes en mængde små huller, prikkede med en nål eller lignende.

Facs. pag. XVI. Det, der på facs. er farvet lyserødt, har i cod. en ubestemmelig farve.

Nærværende udgave af de to islandske Physiologus-fragmenter har jeg bestræbt mig for at gøre så korrekt som muligt, idet jeg både har haft sprogforskningens og litteratur- og sagnstudiets tarv for øje.

Texten er aftrykt diplomatarisk nøjagtig, dog således, at forkortelserne er opløste, men antydede ved kursiv. Derimod er håndskriftets orddeling ikke bevaret, men ordene ere delte eller sammenskrevne i overensstemmelse med de regler, som almindelig følges i »normaliserede« udgaver. Ligeledes er nutidens interpunktion benyttet og store begyndelsesbogstaver brugte efter punktum. Ved hjælp af facsimilet vil enhver let kunne sé, hvad håndskriftet har på vedkommende steder, og i det hele er det forudsat, at læserne stadig ville sammenligne den trykte text med facsimilet.

Alt, hvad der er tilføjet i udgaven, men som mangler på facsimilet og i håndskriftet, er sat i rund parentes (); når noget derimod findes på facsimilet, men nu er bortrevet i håndskriftet, er intet særligt mærke sat i texten; men der

er da stadig i en note gjort rede for håndskriftets nuværende udseende; i disse tilfælde er der nemlig altid en mulighed for, at håndskriftet på det pågældende sted var bedre bevaret, da facsimilet blev udført, end det nu er.

Med rettelser i teksten har jeg været yderst forsigtig; flere læsemåder, om hvis urigtighed jeg var temmelig overbevist, har jeg ladet stå, men givet forslag til rettelser i anmærkningerne. Alt, hvad der i mit textaftryk er indsat i steden for håndskriftets læsemåde, er sat i klammer: []¹⁾. Når noget er udeladt, har jeg betegnet det ved en stjerne: *.

En enkelt gennemgående rettelse må særlig omtales. På 6 steder i håndskriftet (sé facs. IX, 1, X, 4, XII, 1, 8, XIII, 1, XV, 8) står der nu *falamon*; men på vedkommende steder er den oprindelige skrift udraderet og »*falamon*« indsat med en langt senere hånd (15. årh.?). Jeg har ikke betænkt mig på stadig at rette »*falamon*«²⁾ til *physiologus*, som der utvivlsomt har stået på disse steder. »*Physiologus*« er endnu blevet stående to gange i begyndelsen af kapitler (pag. VIII l. 1 og l. 5).

For at lette forståelsen af den islandske text og i det hele at vise, hvorledes oversætternes (bearbejdernes) fremgangsmåde har været, er efter hvert kapitel, hvortil der findes en latinsk parallel, denne aftrykt til sammenligning. Principielt rigtigst havde det måske været at aftrykke cod. Bern. 233 uforandret; men da dennes text er fuld af de groveste skrivfejl (sé f. ex. kapiteloverskrifterne foran, side 239), og da den sikkert ikke er selve originalen til de islandske bearbejdelser, har jeg stadig rettet dens læsemåder ved hjælp af andre håndskrifter af **D**-gruppen navnlig

1) De latinske kapiteloverskrifter har jeg dog — for at lette sammenligningen med de fremmede *Physiologus*-bearbejdelser — selv dannet, uden at betegne dem som tilføjelser.

2) Dette gælder naturligvis ikke »*falamon*« pag. X, 3, som er skrevet med den gamle hånd, og hvor »*Salomons ordsprog*« virkelig citeres.

Reg. 2 C. XII fra British Museum (udg. af Mann), hvorved jeg tillige har haft det formål for øje at udvælge de læsemåder, der stå de islandske nærmest. Egentlige konjekture har jeg aldrig tilladt mig i den latinske text. — Kun så meget er medtaget, som hensynet til de islandske texter krævede; når de latinske håndskrifter indeholde mere, har jeg til slutning sat »etc.«

Den danske oversættelse er holdt så nær til originalen som muligt, hvorved en vis tunghed i sproget ikke har kunnet undgås.

Anmærkningerne efter oversættelsen tilstræbe naturligvis ikke nogen sagnhistorisk fuldstændighed, men skulle kun give det nødvendige til forståelse af den islandske text. Angående sagnenes oprindelse o. desl. henvises navnlig til Bochart's, Tychsen's, Cahier's og Carus's ovenfor citerede værker.

FRAGMENT A.

I. De phenice¹⁾.

Fenix²⁾ markar þrotten varn i eple³⁾ fino þvi, ef hann brenner fik ok lifgar⁴⁾. Sva tok iesus⁵⁾ *christus* fialfræpe þvfl a licamma⁶⁾ fúþ ok reif⁷⁾ vpp⁸⁾ a. III. ðege oc fek ollom fvlfelo; þvi⁹⁾ kemr fenix með are¹⁰⁾, þa er hann deyr fik ok lifgar.

¹⁾ Bægge bladene i fragm. A ere stærkt beskadigede ved ca. 300 små runde huller, et par millimeter i gennemsnit (jvf. foran, side 234). De fleste af bogstaverne ere dog kun ubetydeligt beskadigede; de større beskadigelser skulle anføres her.

²⁾ Det øverste af e mangler. ³⁾ þ stærkt beskadiget. ⁴⁾ if ligeledes. ⁵⁾ kun ubetydelige rester tilbage af i. ⁶⁾ cod. har licāma, ikke licama. ⁷⁾ r og i stærkt beskad. ⁸⁾ v ligeledes. ⁹⁾ þ ligeledes. ¹⁰⁾ det første bogstav er vel noget beskadiget, men kan dog ikke være andet end a.

Cf. Cahier: Mél. d'Arch. II, 183, Mann: Best. Div. 42.

Fenix figuram gerit Domini nostri Iesu Christi, qui dicit in evangelio suo: »Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum adsumendi eam«. Propter hæc verba irati sunt Iudæi, et volebant eum lapidare.

Est ergo avis in Indiæ partibus, quæ dicitur fenix. De hac dicit Physiologus, quia expletis quingentis annis vitæ suæ, intrat in lignis Libani, et replet utrasque alas diversis aromatibus. Et quibusdam indiciis significatur hoc sacerdoti civitatis Eliopolis mense novo Nisan aut Adar, id est Sarmath aut Faminoth, quod est Martio aut Aprile mense. Quum autem hoc significatum fuerit sacerdoti, ingreditur et implet aram de lignis sarmentorum. Quum advenerit volatile illud, introiit in civitatem Eliopoli, repletum omnibus aromatibus in utrisque alis suis. Et statim videns factam struem sarmentorum super aram, ascendit, et circumvolens se de aromatibus ignem sibi ipse incendit et ipsum exurit. Alia autem die veniens sacerdos, videns exusta ligna, quæ composuerat super aram, et scrutans diligenter, invenit ibi vermiculum modicum suavissimo odore fragrantem; secundo vero die veniens, invenit iam aviculam figuratam. Rursum tertia die veniens sacerdos invenit eam statu suo integram atque factam avem fenicem. Et vale dicens sacerdoti, evolat et pergat ad locum suum pristinum.

Si ergo volatile hoc potestatem habet seipsum mortificare et rursum semetipsum vivificare, quem admodum stulti homines irascuntur in verbo Domini nostri Iesu Christi, qui, ut verus homo et verus Dei filius, potestatem habuit ponendi animam suam et iterum sumendi eam etc.

Phønix betegner Vorherre ved sin natur, fordi den opbrænder sig og kommer til live igen. Således tog Jesus Kristus frivillig pinsel på sit legeme, og opstod på tredje dag og skaffede alle lykosalighed; derfor kommer Phønix med frugtbarhed, når den dræber sig og lever op.

Om brugen af es jvf. Fritznors ordbog² I, 345, sp. 2, meþ are, således bör der læses, ikke meþ xre o: christe (Möbius). år må tages i den almindelige betydning »frugtbart år, frugtbarhed«. At Phønix's ankomst bringer frugtbarhed, fortælles i mange folkesagn, men omtales ikke i de latinske texter af Physiologus.

deýr sík bör rimeligvis — med Möbius — rettes til deýþir sík.

II. [De upupa].

Foglar¹⁾ þer er fiaprar reyta af frendvm finvm oc breya þer til þef at bera ofcv²⁾ a vgv þeim, til þef at þa fe þer fcyngne³⁾ oc at oprv fro(vari⁴⁾), en⁵⁾ þer iartema i þvi þa meþ, ef vilia⁶⁾ ðvga fr(end)vm frjvm af erfipi fino, fva fem mego i heimmi her.

1) a stærkt beskadiget. 2) stregen gennem ø temmelig svag. 3) rimeligvis skrivfejl for fcygne. 4) således må der have stået, ikke frópari (Möbius). 5) foran n står et utydeligt E, som ikke er afbildet på facsimilet. 6) a meget svagt.

Cahier II, 178, Mann 43.

Est avis quæ dicitur huppupa. Horum filii, quum viderint parentes suos senuisse, ut neque volare possint, neque videre pre caligine oculorum, tunc filii eorum evellunt vetustissimas pennas parentum suorum et liniunt oculos parentum suorum et foveant eos sub alis suis, donec recrescant pennæ eorum et reilluminentur oculi eorum, ita ut toto corpore renovari possint et sicut antea videre et volare — — — — — Si hoc irrationabiles invicem sibi faciunt, quomodo homines, quum sint rationabiles, parentum suorum vicem reddere nolunt.

De fugle, som rykke fjerene ud af deres slægtninge og brænde dem (fjerene) for at komme asken i øjnene på dem, for at de så kunne blive mere skarpsynede og i andre henseender raskere, (men) de betegne derved de mennesker, som ville hjælpe deres slægtninge med deres egen anstrængelse, så godt de kunne her i verden.

frovani, komparativ af frór = frár.

Stykket er utvivlsomt en misforståelse af det, som Physiologus fortæller om upupa (hærfuglen), hvis kærlighed til forældrene bruges til at indskærpe det fjerde bud (se foran, side 242).

III. De sirenis.

Sirena iartemer i fegrþ radðar sínar *¹⁾ fete [k]rafa²⁾ þera, ef meþ hafa til felo i heimmi her, oc ga þef einf³⁾ oc

fopna⁴⁾ fva fra goþvm verkom; en dýret tek[r] meþ oc fyrfer þeim, þa es þeir fomna af⁵⁾ fagrí roððo. Sva farasc marger af felifi fino, ef þat⁶⁾ eit vilha gera i heimi her.

¹⁾ oc (*cod.*) udeladt som meningsforstyrrende. ²⁾ *cod.* har tydeligt adskille: sc. *Har skriveren tankeløst læst: ok seti skarsa?* ³⁾ *cod.* har ingen streg over ei. ⁴⁾ tredje bogstav er bestemt p, ikke þ. ⁵⁾ af stærkt beskadiget. ⁶⁾ a ligeledes.

Cahier II, 174, Mann 46.

Syrenæ animalia sunt mortifera, quæ a capite usque ad umbilicum figuram hominis habent; extrema vero pars usque ad pedes volatilis habet figuram, et musicum quoddam ac dulcisonum melodiam cantum canunt, ita ut, per suavitatem vocis, auditus hominum a longe navigantium mulceant et ad se trahant, ac nimia suavitate modulationis prolixè aures ac sensus eorum delectantes in somnum vertant. Tunc deinde, quum viderint eos gravissimo somno sopitos, invadunt eos et dilaniant carnes eorum, ac sic persuasionem vocis ignaros et insipientes homines decipiunt et mortificant. Sic et illi decipiuntur, qui deliciis hujus seculi et pompis et theatralibus voluptatibus delectantur, id est tragediis et comediis dissoluti, velut gravi somno sopiti, adversariorum præda efficiuntur.

Sirenen betegner ved sin stemmes skönhed sødmen i de nydelser, som menneskene have til fryd her i verden, og de ænse kun det, og sove således ind fra gode gerninger; men dyret tager menneskene og omkommer dem, når de sove ind på grund af den skönne stemme. Således fortæbes mange fra deres lyksalighed, hvis de alene ville gøre det her i verden.

De fra oldtidens digtere så bekendte fabelvæsner, sirenerne, ere ved en misforståelse fra septuaginta-oversættelernes side komne ind i den alexandrinske bibeloversættelse på flere steder, hvor grundtexten har »drager« eller »strudse«. På ét sted er denne misforståelse bevaret i Vulgata, nemlig Esaias 13, 22, hvor den danske bibeloversættelse har: Og ulve skulle tude mod

hverandre i de forladte huse, og drager i de lystige paladser («et sirenes in delubris voluptatis»). Jfr. Bochart: *Hierozoicon II*, 830.

I alle andre Physiologus-bearbejdelser skildres sirenen, i overensstemmelse med middelalderens forestilling, som et blandingsvæsen for oven kvinde, for nedden fugl (struds); men når den her er afbildet med fiskehale, da er misforståelsen (jvf. foran, side 245) måske fremkaldt ved en forveksling med havfruen («margýgi»), idet beskrivelsen i Kongespejlet (*Kristiania-udg. s. 39*) i det væsentlige også passer på vort billede: »Þess vöxtr hefir svá sýnzk, sem þat hafi kvennmanni líkt verit upp ífrá lindastað, þvíat þat skrimsl hefir haft á brjósti sér stóra spena svá sem kona, langar hendr ok sítt hárl ok vaxit svá at öllum hlutum um háls ok um höfuð sem maðr. — — — Niðr ífrá lindastað hefir þat skrimsl sýnzk líkt fiski bæði með hreistri ok með sporði ok sundfjöðrum.«

IV. [De formica].

Ac[r] fa er i babilon, þa er hann frevefc, þa leggiafc i akrenn flvgvr, þer er kallafe af alþýþo kleggiar; þer eta yr freco:net oc spilla fva auextinvm. En þer marka villomez, þa ef lata fem [re]tt¹) kenne, en þ[at] er²) þo rangt, oc þarf viþ þeim at³) fva.

¹) *cod. har sikkert nitt; n lidt beskadiget. Möbius opfatter det som = nyt (»nütliches«); snarere er det fejl for rett, der er modsætningen til rangt.* ²) *cod. har þer (stregen under e (på facs.) horer i cod. tydelig til billedet af axet), hvilket her — med Möbius — er rettet til þat er.* ³) *t næsten helt ødelagt.*

Cahier II, 192, Mann 45. (De tertia natura formicæ.)

Tempore messis ambulat (sc. formica) inter segetes, et de odore intelligit, an ordeum sit spica illa an triticum. Si autem fuerit ordeum, transit ad aliam spicam et odorat; et cum senserit, quia spica

tritici est, ascendit sursum in spicam, et tollens inde granum deponit et portat eum in habitaculum suum. Ordeum enim brutorum animalium cibus est. — — — Fuge tu, homo Dei, ordium, hoc est doctrinas hæreticorum. Ordeicæ enim sunt et procul abiciendæ, quæ dirumpunt et interficiunt animas hominum hereses. Fuge igitur Sabellium et Donatum et Fotinum etc. — — Horum omnium dogmata falsa atque inimica sunt veritati.

Der findes en ager i Babylon, (som har den egenskab, at) når den sætter frø, så overfalderes agren af nogle fluer, som af folket kaldes bremsen; de opdæder sædekornet og ødelægger således afgrøden. Men de betegnes kættere, som lade, som om de lære rigtigt; men det er dog vrangt, og man må vogte sig for dem.

Stykket er rimeligvis en gengivelse af det, som Physiologus fortæller om myrens »tredje egenskab«; men i så tilfælde er det her grundig misforstået (se foran, side 242—243).

V. De onocentauro.

Honocentaurv he/ter¹⁾ ð/r, þat ef ver kollom fnygalkan; þat ef maþr fram, en dýr aftr²⁾, oc markar þat oemnarþarmey i vexti finom; þat kallasc at bokmale rangt oc ð/rom ghkt, ef maþr meler efpter þeim, fem þa ef hia, þot fa mele rangt; retoþr feal goþ[r] maþr of alla luttu avalt, hvartt³⁾ fem er vþigrn etþa fnæþr.

1/2j / 2j
1/2j

1) y rimeligvis skrivefejl for i. 2) over t står en »accent«, som gengivet på facs. 3) af ordene luttu avalt hvartt er det nederste bortklippet; i luttu er kun lidt af det øverste af bogstaverne tilbage; læsningen er dog temmelig sikker.

Cahier II, 175, Mann 46.

Onocentaurum duabus naturis constare, Physiologus adserit, id est superior pars homini similis, deterior vero ejus pars asini membra sunt; natura vero valde agrestes sunt.

Huic adsimulantur recordes atque bilingues homines et moribus biformes; dicente Apostolo: »Habentes promissionem pie-

tatis, virtutem autem ejus abnegantes.« Propheta David dicit: »Homo quum in honore esset, non intellexit; comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis.«

Onocentaurus hedder et dyr, som vi kalde »finngalkn«; det er fortil et menneske, men bagtil et dyr, og det betegner ved sin skikkelse upålidelige mennesker (»jabrødre«); det kaldes i »bogsproget« uret og dyrisk, når man taler den efter munden, som just er til stede, selv om han taler urigtigt. Sandfærdigt skal et godt menneske altid være i enhver henseende, hvad enten han er rig eller fattig.

finngalkan er enten en simpel skrivfejl, eller måske har skriveren opfattet ordet som bestemt akkusativ af *finngálki; ordet hedder ellers altid finngálkn. En anden oversættelse af (ono-)centaurus er elgfróþi (se citatet side 214).

bókmál, der sædvanlig betyder »det latinske sprog«, må her tages i betydningen »bogens (Biblens) ord«. Der sigtes til de to bibelsteder, som citeres i den latinske text (2 Tim. 3, 5 og Ps. 49, 21).

I sætningen þot fa mele rangt går fa på subjektet i den foregående sætning.

Onocentauren behandle alle de ældre Physiologus-redaktioner i samme afsnit som sirenerne. Deres tilblivelseshistorie er også den samme som de kvindelige blandingsvæsners: fra septuaginta-biblen overførtes de til Vulgata: Et occurrent dæmonia onocentauris (Esaias 34, 14) = den danske bibeloversættelses »og ørkens vildt og ulve skulle møde hverandre«. Jvf. Bochart: Hierozoicon II, 833 ff.

FRAGMENT B.

12 I. De hidro¹).

Ein fogl ef i onne nil²), fa heiter hidrif. Physiologus feger — — — fra³) honom, at hann banar⁴) kocodrillo; þat er natura oc (þan)þi⁵) hanf: þa er hann fer⁶) kocodrillum

fofa, clinefc hann leire oc hleypr i munn⁷⁾ kokodrillo, er hann sofr a ár⁸⁾ sfrondo, oc rífr oc flitr hann⁹⁾ alla¹⁰⁾ inna[n]¹¹⁾ oc setr ígegnum quíþ hanf oc at honum dauþom. Sua¹²⁾ (frelf)ti¹³⁾ guþ alla þini fina ýr helpiti af fiand-anom.

1) Hele dette stykke er i cod. stærkt medtaget og på sine steder nu ganske ulæseligt. 2) af de 6 første ord er fogl ef i onne læselige, fogl dog meget svagt; af nil findes kun svage spor; men navnlig er E13 i højeste grad tvivlsomt: ethvert spor af rød farve er forsvundet, og kun højst utydelige rester af bogstaver ere tilbage; rimeligvis har der dog stået noget mere end på facsimilet: E13 litil???. 3) fra stærkt beskadiget; foran det findes spor af et nu ulæseligt ord: þat?? 4) at hann banar meget svagt. 5) þi er temmelig sikkert; af þ er den første streg synlig, resten af ordet bortrevet; eþli kan der ikke stå. 6) hann fer meget svagt. 7) i og m bortrevne. 8) accenten glemt på facsimilet. 9) hann helt forsvundet. 10) rester af 13; det øvrige forsvundet. 11) cod. har inna, ikke innā. 12) S tydeligt; u eller þ?; a forsvundet. 13) Således bør de utydelige spor i cod. rimeligvis læses; men kun ti er sikkert.

Cah. III, 213, Mann 52.

Aliud animal est in Nilo flumine, quod dicitur hildris (var.: idrus, ydris etc.). Physiologus dicit de eo, quoniam satis hoc animal inimicum est cocodrillo, et hanc habet naturam et consuetudinem: quum viderit cocodrillum in littore fluminis dormientem aperto ore, vadit et involvit se in limum luti, quo possit facilius inlabi in faucibus ejus. Cocodrillus vero desubitatus, vivum transglutit eum. Ille autem, dilanians omnia viscera ejus, exit vivus de visceribus ejus jam mortui.

Sic ergo mors et infernus figuram habent cocodrilli, qui inimicus est Domini Salvatoris nostri. Ideoque et Dominus noster Iesus Christus adsumens terrenam carnem nostram, descendit ad infernum, et dirumpens omnia viscera ejus, eduxit omnes, qui ab eo devorati detinebantur in morte, sicut testatur evangelista etc.

I floden Nilen er der en fugl, som hedder »hidris«. Physiologus siger om den, at den dræber krokodillen. Dens natur og sædvane er følgende: når den ser krokodillen sove, smører den sig over med ler og løber ind i munden på krokodillen, når den sover på flodbredden, og sønderriver og søndersluder den aldeles indvendig og trænger igennem dens bug, og efter at den er død (volder således dens død).

Således frelste gud alle sine venner fra helvede og fra fanden.

Cocodrillus er en, også i gammelfransk og italiensk almindelig metathesis for crocodillus.

Fortællingen om »hidris« angår oprindelig pattedyret ichneumon (pharaosrotten), der som bekendt eftersporer krokodillens æg, og om hvilken Aristoteles (ed. Bekker I. 612) fortæller, at den, for at dræbe slangen aspis, smører sig over med ler; men allerede de ældste Physiologi fortælle næsten ordret det samme om fiskeodderen, ἔρδρις: også den siges at smøre sig over med ler og løbe ind i gabet på krokodillen (sé Hommel 70—72, Pitra 355—6, Tychsen 47, 170, Anecd. Syr. IV, 40). Af ἔρδρις have de middelalderlige Bestiarer dannet deres »hydrus« (hydris, hidris ell. lgn.), der almindelig er bleven opfattet som navn på en slange — sé f. ex. billedet i det store kgl. biblioteks håndskrift af Philippe de Thans Bestiaire — måske ved en forveksling med ὕδρα.

Til disse misforståelser har så endelig den islandske Physiologus føjet en ny ved at oversætte »animal« ved »fogl«, rimeligvis kun på grund af en simpel misforståelse. En mulighed er der dog for, at der kan foreligge en forveksling med fuglen τρώχλος. Om denne fortæller bl. a. Aristoteles (l. c.), at den søger sin føde i munden på krokodillen, og i middelalderlige skrifter, hvor den kaldes strophilos eller crochilos, omtales den også som en fjende af krokodillen (jvf. Carus 135, Sundby 142).

II. De caprea.

Gat¹⁾ ef kýcquende²⁾, er grícker kalla dorcas en a latino capra. *Physiologus* feger, at hon elskar en hefto fioll oc býgguer í fialla dolom oc er scýgn, fua at hon fer með í qnnor hierop ganga oc kenner, huart ero pallarar eða peipemeý³⁾.

Sua elskar drottenn parr íesuf crístr en hefto fioll, þat ef patriarkar oc profetar oc postolar oc aller helger með.

¹⁾ Første bogstav er et særdeles vel bevaret rødt G og kan ikke læses P (Möbius). ²⁾ prikken over y glemt på facsim. ³⁾ første bogstav er rimeligvis p; men det nederste er ødelagt ved et hul.

Cah. III. 219, Mann 53.

Est animal, quod grece dicitur dorcas, latine vero caprea. De hac Physiologus dicit, quia amat altos montes, pascitur autem in convallibus montium. Est autem praescium animal eminus de longe providens, ita ut si viderit subito homines in alia regione ambulantes, statim agnoscit, an sint viatores an venatores. Sic et Dominus noster Iesus Christus amat excelsos montes: hoc est patriarchas et prophetas et apostolos omnesque sanctos, sicut in Canticis Canticorum dicit etc.

Geden er et dyr, som grækerne kalde dorcas, men på Latin (hedder den) capra. Physiologus siger, at den elsker de højeste bjerge og har sin bolig i bjærgdalene, og den er så skarpsynet, at den ser mennesker gå i andre egne og kender, om det er vejfarende eller jægere.

Således elsker vor herre Jesus Krist de højeste bjerge, det er patriarker, profeter, apostler og alle hellige mænd.

Gát kan ikke være nogen organisk udviklet biform til geit, men må være et angelsaxisk låneord (ags. gât), sé ovenfor, side 248 ff.

í qnnor hierop er måske en fejl for í qbrom hieropom;

mulig kan man dog, som professor Gislason gör mig opmærksom på, forbinde i gñnor hierop med fer: »ser ind i andre egne (og ser) folk gå«.

Sagnet om stengedens skarpe syn er utvivlsomt fremkaldt ved en fejlagtig etymologisering; »δοξάζω« — der egentlig betegner gazellen — skal ganske vist være beslægtet med »δέχομαι«, ser; men dyret har rimeligvis fået navnet på grund af sine smukke øjne; misforståelsen findes allerede hos Origines (sé Bochart: Hierozoicon I, 925).

III. De onagro. 13

Annat¹⁾ kycquende²⁾ [ef], þat ef heiter onager. *Physiologus* feger fra honom, þuiat a XXV dege marcio³⁾ .XII. a nott rýmr hann oc fua⁴⁾ á⁵⁾ dege, oc af þui péit, at þa er iamnettí af tolo típa oc rým⁶⁾ onagri. A sérhuerrí típ rým hann of finn.

Onager hefer líking dröfolf⁷⁾. Þa ef hann fer netr iamnasc dogom⁸⁾, þat ef, þa er dröfoll fer heipet folk snuasc til göþf, er aþr geck i mýrcrum, oc glikíasc dömum patriarka oc propheta, fua sem glikísc nótt dege, fyr ferhueriar típer [rým hann] leitande fötflo sínar, þa er hann glate. Eige rým onager, nema þa er hann hungrar. Petrus apostoluf feger fra dröfle: Sua er dröfoll ígegn os⁹⁾ sem leo rýmíanda, faranda oc leitanda, huat hann of flíti.

1) Af A ere kun svage spor tilbage. 2) c afskallet. 3) ar stærkt ødelagt ved et hul. 4) fua næsten ulæseligt. 5) accenten glemt på facsim. 6) ý rettet fra u. 7) í rettet fra l. 8) g rettet fra n. 9) cod. har ikke prik over o.

Cah. III, 225, Mann 54.

Est animal, quod dicitur onager. Physiologus dicit de onagro, quia vigesimo quinto die mensis faminoth, qui est marcius, duodecies in nocte rugit, similiter et in die; et ex hoc cognoscitur, quia aequinoctium est diei vel noctis, ex numero horarum et rugitu onagri per singulas horas semel rugientis.

Onager igitur figuram habet diaboli; quia cum scierit noctem et diem aequari, hoc est, quum viderit diabolus gentium populum, qui ambulabat in tenebris et umbra mortis, modo converti ad Deum vivum, et coequari fidei patriarcharum et prophetarum, sicut coaequatur nox diei: idcirco rugit die noctuque per singulas horas, quaerens escam suam, quam perdidit. Neque enim rugit onager, nisi quando escam sibi quaerit; sicut dicit Iob: »Numquid sine causa clamavit onager agrestis, nisi pabulum desiderans?« Similiter et apostolus Petrus de diabolo dicit: »Adversarius noster circuit, tamquam leo rugiens quaerit quem devoret«.

Der er et andet dyr, som hedder onager (vildæsel). Physiologus siger om det, at det den 25de dag i marts brøler tolv gange om natten og ligeledes om dagen, og derfor véd man, at det så er jævndögn, af timernes antal og vildæslets bröl. Hver enkelt time brøler det én gang.

Vildæslet har lighed med djævlen. Når han sér, at nætterne blive lige med dagene, det er, når djævlen sér hedningefolket, som för gik i mørke, omvende sig til gud og følge patriarkers og profeters eksempel, så brøler han hver time, søgende sin føde, som han kan ødelægge. Vildæslet brøler kun, når det hungrer (Job 6, 5). Apostelen Peter siger om djævlen: »Djævlen er imod os som en brölende løve, der går omkring, søgende, hvem han kan opsluge« (1. Pet. 5, 8).

puat er en fejlagtig oversættelse af quia, der i middelalderligt latin kan bruges i betydningen »at«.

leo er her brugt som neutrums-ord (mangler i Oxford-ordbogen).

Bæge bibelcitatene afvige lidt fra Vulgata.

Fortællingen om vildæslet, der skryder ved jævndögnstid, skal kunne føres tilbage til gammel-ægyptiske forestillinger om Seth (Typhon), der afbildes som et æsel (sé Georg Ebers's bemærkninger hos Hommel p. XL).

14 IV. De simia.

Simía¹⁾ hefer licneske²⁾ diofolf; þu at fpa fem api hefer hofop en³⁾ engi hala, en þot⁴⁾ hon⁵⁾ fe oll⁶⁾ liot, þa er hon (apt)r⁷⁾ mjclo ofcýrligrí oc⁸⁾ liotare; fua hefer oc diofoll⁹⁾ hofop¹⁰⁾ en eigi¹¹⁾ hala. Þa er hann þaf í uphafi engell í himnum¹²⁾, þa hafpe hann¹³⁾ hofop, en fyr þu at hann þar flerpare njan¹⁴⁾, glatape hann hofop fitl, en fyr þu eige¹⁵⁾ hala, at hann fyr¹⁶⁾ forfc í uphafi í himnom oc mon fua pera¹⁷⁾ on enda.

1) Iste í bortrevet. 2) sidste e beskadiget. 3) kun det øverste af en er bevaret. 4) þ og t beskadigede, o helt bortrevet. 5) n bortrevet. 6) sikkert q ikke ø. 7) intel spor af de tre første bogstaver; aptr eller nþr? 8) sidste í í ofcýrligrí bortrevet, oc stærkt beskadiget. 9) io ligeledes. 10) h ligeledes; første o helt forsvundet. 11) g beskadiget; sidste í forsvundet. 12) bevaret er kun h og rester af sidste bogstav, snarest ū. 13) af hafpe hann er kun det første h bevaret. 14) nja beskadiget. 15) ei bortrevet. 16) fy afskallet. 17) p helt lukket for oven.

Cah. III, 231. Mann 54.

Similiter et simia figuram habet diaboli. Sicut enim simia caput quidem habet, caudam vero non habet; et licet totus turpis sit, tamen posteriora ejus magis turpia et horribilia sunt; sic et diabolus caput quidem habet, caudam vero non habet; hoc est: initium habuit, cum esset angelus in celis; sed quia hypocrita et dolosus erat intrinsecus, perdidit caput. Nec habet caudam; id est, sicut periit ab initio in celis, ita et in fine totus peribit, sicut dicit prece veritatis Paulus: »quem Dominus interficiet spiritu oris sui«.

Simia (aben) har djævlens skikkelse; thi ligesom aben har hoved, men ingen hale, og skönt den er styg overalt, så er den bagtil meget dummere(?) og styggere; således har også djævlen hoved, men ikke hale. Da han i begyndelsen var en engel i himlen, da havde han hoved; men fordi han var en bedrager i sit indre, mistede

han sit hoved; men af den grund (har han) ikke hale, at han fortabtes i begyndelsen i himlen, og således vil han være uden ende.

ofcyrhgrī kan næppe være rigtigt; der er jo ikke tale om abens begavelse, men om dens udseende; rimeligvis foreligger her en fejl eller unøjagtig lydbelegning for ofcyrhgrī, urenere, som også svarer bedre til det latinske magis horribilia.

Ligeledes med hensyn til sammenligningen med djævlen må der være en fejl, som i øvrigt genfindes i den latinske text. Den oprindelige tanke må være: aben har begyndelse (hoved), men ingen ende (hale), på samme måde som djævlen har begyndelse — nemlig som engel — men ingen ende, d. e. han er evig fortabt (jvf. Anecd. Syr. IV, 49).

De fleste middelaldertige Bestiarer fremhæve abens kærlighed til sine unger, medens de ældste Physiologi have dette stykke som en del af kapitlet om onager.

V. De erodio.¹⁾

Erodius er fogl harla mikil, oc figrar ærn, oc hefer hann at fœtflo, oc er eige fem aprer foglar, ef saman fetia hreiþr, oc fara at aptne til hreiþra sinna; en þar er mýrcr ftendr hann, þar søfr hann.

Hann merker munk, hafanda cofa, þa er hann hefer 13 genget, þar er hann. Oc sua fem erodius figrar ærn, sua figrar sia diofolen, er riker i þessom heime.

¹⁾ Bortset fra nogle ubetydelige småhuller er dette stykke ubeskadiget i cod.

»Erodius« er en fugl, der er overordentlig stor, og den besejrer örnen og bruger den til føde, og den er ikke som andre fugle, der bygge reder og om aftenen vende hjem til deres reder; men der hvor mørket overfalder den, der sover den.

Den betegner munken, som har sin celle, når han er gået ind, så er han der(?). Og ligesom »erodius« besejrer örnen, således besejrer denne djæveln, som hersker i denne verden.

þa er hann hefer 13 genget, þar er hann er uden tvivl urigtigt; der skal sikkert kun læses þar er hann hefer 13 genget; men skriveren har først skrevet þa er hann hefer 13 genget og derefter villet rette det til þar er hann hefer 13 genget, men glemt at stryge det fejlskrevne.

Til dette stykke findes ingen parallel i de latinske Bestiærer. — Om forvekslingerne af erodius og fulica sé foran, side 240. Hyppig sammenblandes også erodius, der rimeligvis er hejren, med herodius, som er en slags örn. Sé F. L. Grundtvig: Løsningsstenen (1878) s. 85, jvf. Hierozoicon II, 321 ff.

VI. De fulica.

Ef fogl, er heiter fulica, oc er þitraftr¹⁾ allra fogla²⁾. Eige þøþefc hann af hrøom oc eigi³⁾ flýgr⁴⁾ hann fra æþro⁵⁾ til⁶⁾ annarf; heðdr duelfc⁷⁾ hann i einum⁸⁾ staþ, oc er þar, meþan⁹⁾ hann lifir, oc hefer þar fotslo¹⁰⁾ sína.

Sua er oc huer Maþr, fa¹¹⁾ er rétt truer oc fnýfc epter goþi oc pillefc¹²⁾ eigi hingat¹³⁾ oc þingat, oc lifer heldr i einfaldre tru apallt.

1) þi beskadiget. 2) a bortrevet. 3) sidste bogstav bortrevet. 4) cod. har afgjort fl, ikke fl. 5) således cod. 6) til helt bortrevet. 7) ue stærkt beskadiget. 8) ein beskadiget, ù bortrevet. 9) an bortrevet. 10) Det tredje bogstav bör utvivlsomt opfattes som et t, til hvilket der over linjen er føjet et, fra først af glemt í (s); jvf. XIII, 9 og XIII, 12. 11) Maþr fa bortrevet; om der har stået fa, er tvivlsomt. 12) af pillefc er nu kun lidt af fc bevaret. 13) h og n stærkt beskadigede, i bortrevet.

Cah. III, 209, Mann 55.

Est volatile, quod dicitur fulica, satis intelligibile, et prudentissimum super omnia volatilia; non cadaveribus vescitur, non de aliunde alibi pervolans atque oberrans; sed in uno loco commoratur et permanet usque ad finem, et ibi escam suam habet et requiescit; sicut dicit David: »fulice domus dux est eorum«.

Sic ergo omnis homo fidelis secundum Dei voluntatem conservatur et vivit. Non huc atque illuc per diversa oberrans circumvolat, sicut faciunt haeretici; nec saecularibus desideriis ac voluptatibus delectatur corporalibus, sicut illae volucres, quae carnibus vescuntur, sed semper in uno eodemque loco se continet et requiescit, id est in Ecclesia catholica etc.

Der er en fugl, som hedder fulica (vandhönen), og som er den klogeste af alle fugle. Den lever ikke af ådsler, og den flyver ikke fra det ene sted til det andet; men den forbliver på ét sted og er der, så længe den lever, og har dèr sin føde.

Således er også ethvert menneske, der er rettroende og holder sig til gud og ikke forvildes hid og did, men derimod stadig lever i den enfoldige tro.

De ældre Physiologus-redaktioner henføre denne fortælling til »erodius«; men i øvrigt stemme fortællingerne i de forskellige redaktioner meget nøje med hverandre og med den islandske oversættelse.

VII. De panthera.

Ef¹⁾ kycquende, þat er heiter pantera, oc hefer fundrleitán lit oc fagan oc ef hogpért. *Physiologus* feger, at dreke ein²⁾[e/] opmr³⁾ þeff. Þa er þat ietr oc er fullt, legfc þat oc søfr. Efter þria daga þagnar hann oc rjmr (*hatt*⁴⁾); en með rjmmum fer ilmr søfr yr munn þui. En dýr hejra rødd hanf beþe ner oc fiarre oc fylgia ilminum; en drekenn ferþr⁵⁾ i iarþar holor⁶⁾ oc ligr, fem hann se dauþr. En ænnor kycquende fylgia⁷⁾ panteram, þar er hann ferr.

Sua oc drotte⁸⁾ þar *iesus christus*, er faþr pantera er, (*alt*)⁹⁾ folc dro af diofle¹⁰⁾, þat ef¹¹⁾ hann hafþe aþr. Þuat¹²⁾ þan(*ter*)a¹³⁾ þyþir¹⁴⁾ alla hlute g(*ripanda*)¹⁵⁾.

1) E stærkt afbleget. 2) det øverste af in bortrevet. 3) p åbent for oven i cod. 4) nu ses kun det øverste af et h(?) samt en accent. 5) fcrþr cod. 6) andet bogstav: o. 7) prik over y i cod. 8) sidste bogstav er þ, ikke n (facs.). 9) alt helt bortrevet. 10) ofle ligeledes. 11) ef ligeledes. 12) þu beskadediget. 13) tera helt bortrevet. 14) y uden prik i cod. 15) svage spor af g og nda; resten bortrevet.

Cah. III, 238. Mann 56.

Est animal, quod dicitur panthera, vario quidem colore, sed speciosum nimis et mansuetum valde. Physiologus dicit de eo, quoniam inimicus est draconis solum. Quum ergo comederit et satiaverit se diversis cibis, recondit se in speluncam suam et dormit. Post triduum exsurgit de somno, et statim emittit rugitum magnum; simul autem cum rugitu exit de ore ejus odor suavissimus, ita ut super omnia aromata redoleat. Quum autem audierint vocem ejus omnes bestiae, que prope sunt et que longe, congregant se omnes et sequuntur odorem suavitatis, qui exit de ore ejus. Solus draco, cum audierit vocem ejus, timore contrahitur et fulcit se in subterraneis cavernis terrae, ibique, non ferens vim suavis odoris, in semetipso contractus obtorpescit, et remanet ibi immobilis atque inanis tamquam mortuus. Cetera vero animalia sequuntur pantheram, quocumque vadit.

Sic et Dominus noster Iesus Christus, verus panthera, omne humanum genus, quod a diabolo captum fuerat et morti tenebatur obnoxium, per incarnationem suam ad se adtraxit, captivam duxit captivitatem, sicut dicit David propheta: »Ascendens in altum, coepisti captivitatem, accepisti dona in hominibus«. Panthera enim omnia capiens interpretatur etc.

Der er et dyr, som hedder panther, og det har en broget og smuk lød og er af blid karakter. Physiologus siger, at kun dragen er dets fjende. Når det æder og er mæt, lægger det sig til at sove. Tre dage efter vågner den og brøler höjt; men med brølet udgår der en sød duft af dets mund.

Og dyrene høre dens stemme både nær og fjærn og følge duften; men dragen kryber ind i jordhuler og ligger, som om den var død. Men de andre dyr følge pantheren, hvor den går.

Således drog også vor herre Jesus Kristus, som er den sande panther, alt det folk fra djævlen, som han havde för; thi »panther« betyder »den, som griber alle ting«.

Pantheren er det samme dyr, som vi nu almindelig kalde leoparden, hvis brogede skind hyppig anvendes i østerlandene (cf. Hierozoicon I, 800 ff.).

Navnet har man afledt af πᾶν, alt, og θηρῆών eller θηράω, jager, fanger, og denne etymologi har så givet anledning til Physiologus's fortælling.

VIII. De aspidochelone.

Ef hualr i fø, er heiter aspedo, oc er of bak, fem fcogr¹⁾ fe. Eϋ i miϋio hafe seϋtr þat up baki fino; eϋ fcippeniar etla [þat] eϋ pefa oc fefta seip sitt²⁾ riþ þar oc kϋnda elda siþan. En aspedo³⁾ kœjer hita oc drecker fer i fio oc ællom seipperom⁴⁾.

Sua ero oc þeir menn spicner, er hafa þon fina undir dioffe oc gleþiafc⁵⁾ i hanf þærkom⁶⁾, oc dreckiafc i eilifar qualar⁷⁾ meþ⁸⁾ fianda.

6 Apra⁹⁾ naturam hefer hann; þa¹⁰⁾ ef¹¹⁾ hann hungrar¹²⁾, lϋer hann up¹³⁾ muϋ sinn, oc fem nacquarn¹⁴⁾ ilm lati hann ut fara. Eϋ litlr¹⁵⁾ físcar kenna ilm oc samnafc saman i muϋ hanf¹⁶⁾. En þa ef muþr hanf ef fullr, lϋer hann saman muϋ síϋ oc fuelgr þa.

Sua figrafc meϋ trulaufer i margfoldum frestonom fianda fem litlr físcar; en ener meire þarafc oc koma eige nær honom.

¹⁾ det meste af r bortrevet. ²⁾ itt bortrevet. ³⁾ det meste af o bortrevet. ⁴⁾ rimeligvis fejlskrift for seipperiom. ⁵⁾ c

bortrevet. ⁶⁾ ær *svagt.* ⁷⁾ *qua næsten helt bortrevet.* ⁸⁾ *det nederste af p bortrevet.* ⁹⁾ *A omtrent helt afbleget.* ¹⁰⁾ *p stærkt beskadiget.* ¹¹⁾ *f, kun lidt af det nederste bevaret; f eller r?* ¹²⁾ *hu og g stærkt beskadigede.* ¹³⁾ *kun ubetydelige rester af begge bogstaverne ere tilbage.* ¹⁴⁾ *rn stærkt beskadiget.* ¹⁵⁾ *lit bortrevet undtagen det øverste af l.* ¹⁶⁾ *h beskadiget.*

Cah. III, 253, Mann 58.

Est belua in mari, quae dicitur graece aspidio celone, latine autem aspidio testudo. Caetus autem est magnus, habens super corium suum tanquam sabulones sicut juxta littore maris. Haec in medio pelago elevat dorsum suum super undas maris sursum, ita ut a navigantibus nautis non aliud credatur esse quam insula, praecipue quum viderint totum illum locum, sicut in omnibus littoribus maris, sabulonibus esse repletum. Putantes autem insulam esse, applicantes navem suam juxta eam, et descendentes, figunt palos et alligant navem. Deinde, ut coquant sibi cibos post laborem, faciunt ibi focos super arenam quasi super terram. Illa vero belua, quum senserit ardorem ignis, subito mergit se in aqua et navem secum trahit in profundum maris.

Sic patiuntur omnes, qui increduli sunt, et quicumque ignorant diaboli astutias, spem suam ponentes in eum, et operibus ejus se obligantes, simul cum illo merguntur in gehennam ignis ardentis. Ita est astutia ejus.

Secunda ejus beluae natura haec est. Quando esurit, aperit os suum, et quasi quendam odorem bene olentem exhalat de ore suo. Cujus odorem, ut senserint mox minores pisces, congregant se intra os ejus. Quum autem repletum fuerit os ejus diversis piscibus pusillis, subito claudit os suum et transglutit eos.

Sic patiuntur omnes, qui sunt modicae fidei; voluptatibus ac lenociniis quasi quibusdam odoribus diabolicis adescati, subito absorbentur ab eo sicut pisciculi minuti. Majores enim se cavent ab illo neque appropiant ei. Sic etiam, qui Christum semper in sua mente habent, magni sunt apud Deum etc.

I havet er der en hval, som hedder aspedo, og på ryggen er der ligesom en skov. Men midt i havet skyder det sin ryg op; og søfolk antage det for at være en ø og fastgøre deres skib derved og tænde derefter bål. Men aspedo mærker heden og dykker ned i havet med alle søfolkene.

Således blive de mennesker bedragne, som fæste deres håb til djæveln og glædes ved hans gerninger, og de sænkes i de evige kvaler med fanden.

En anden egenskab har den: når den er sulten, åbner den sin mund og lader ligesom en vellugt gå ud (af sin mund). Men de små fisk mærke vellugten og samle sig i dens mund. Men når dens mund er fuld, lukker den sin mund i og sluger dem.

Således besejres de vantro mennesker i fandens mangfoldige fristelser ligesom de små fisk; men de større tage sig i agt og komme ham ikke nær.

aspedo er en vilkårlig forkortelse af aspidochelone (ἀσπίδοχελώνη) »havskildpadde«; i overensstemmelse med de andre middelalderlige Bestiarer opfattes dyret her som en slags hval.

fcogr er en fejlagtig oversættelse af sabulones, sand.

Konjunktiven lati er højst påfaldende og næppe rigtig. Korrekt vilde det have været, hvis der havde stået: på er, sem nakkvarn ilm láti hann út fara (jvf. Nygård i Arkiv f. nord. filol. III, 97 ff.).

Den islandske text har udeladt forklaringen af, at de troende sammenlignes med de store fisk: »de som stedse have Kristus i tankerne, ere store for gud.«

Forestillingen om det store havdyr, der ligner en ø, hører til de mest udbredte folkesagn; det genfindes f. ex. både i den indiske litteratur og i 1001 nat (sé Gubernatis Zoological mythology Vol. II pag. 368); med træk, der bestemt tyde på afstamning fra den ovenanførte fortælling (sé side 231) i Kongespejlet og Physiologus genfindes sagnet i norsk folketro, hvor dyret kaldes »kraken« (sé beskrivelsen hos Pontoppidan: Norges naturlige Historie II, 340—354 og J. E. Gunnerus: Critiske Tanker om Kraken, Sæormen og nogle flere Vidunder i Havet« i Nye Samling af det kgl. norske Videnskabers Selskabs Skrifter I (1784)

pag. 1—12; den tilsvarende fortælling i Peder Claussøn Friis's samlede Skrifter, udg. af G. Storm, s. 66 er oversat efter Kongespejlet).

IX. De perdice.

Ef¹⁾ fogl, fa ef heiter perdix, harþla²⁾ flögr, oc tecr egg [annarra]³⁾ fogla oc klecr. En er ungar kenna rödd frenda⁴⁾ fýja, afrokiasc þeir perdicem oc fluga til frenda finna oc fylgia⁵⁾ þeim. En perdix er efter ein, heimsc oc hegomleg.

Diofoll er hegi her, er tecr þioþer scapara finf oc nører með loftafamlegom hlutum. En ef þeir he,ra rodd christi⁶⁾, fnuasc þeir epter honom oc felasc a hende honom.

1) Initialens farve helt afbleget. 2) første a stærkt odelagt. 3) allra cod. 4) sidste streg i n bortrevet. 5) a stærkt odelagt. 6) x cod.; men x stærkt odelagt.

Cah. III, 248, Mann 59.

Est volatile, quod dicitur perdix, fraudulentum nimis, sicut dicit sanctus Jeremias propheta de eo: «Clamavit perdix et congregavit quae non peperit, faciens sibi divitias non cum iudicio; in dimidio autem dierum ejus relinquent eam, et in novissimis suis erit stultus». Physiologus dicit, satis astutam esse perdicem, quia aliena ova diripit, hoc est perdicis alterius, et corpore fovet, sed fraudis suae fructum habere non potest, quia quum duxerit pullos alienos, amittit eos, quoniam ubi vocem matris suae audierint, quae ova generavit, statim evolant et conferunt se ad suos parentes naturales. Quo munere adepto atque amore derelicto ille qui incassum alienis suos effudit labores, fraudis suae pretio multatus, remanet stultus et solus et inanis.

Hujus exemplum imitatus est diabolus, qui generationes Creatoris aeterni rapere contendit, et si quos insipientes et sensus proprii vigore carentes, aliquo modo potuerit congregare, fovet eos inlecebris et corporalibus voluptatibus. At ubi vox Christi a parvulis fuerit audita, sumentes sibi alas spirituales per fidem, evolant et se Christo commendant, qui statim eos potentissimo paterno quodam munere et amore sub umbra alarum suarum ipse suscipit, et matri dat Ecclesiae nutriendos.

Der er en fugl, som hedder perdix (agerhønen); den er overordentlig snedig og tager andre fugles æg og udklækker dem. Men når ungerne høre deres forældres stemme, forlade de perdix og flyve til deres forældre og følge dem. Men perdix bliver ene tilbage, skuffet og bedragersk.

Den ligner djævelen, som tager sin skabers folk og ernærer dem med vellystige ting. Men når de høre Kristi stemme, vende de sig efter ham og overgive sig i hans vold.

Den islandske text har udeladt det bibelsted, hvortil fortællingen er knyttet: »Som en agerhøne, der samler æg, som den ikke selv har lagt, således er den, som forhverver sig rigdom, men ikke med ret» (Jeremias 17, 11).

Folketroen om agerhönens tyvagtighed har ifølge Carus sin grund i den iagttagelse, at mange fugle udruge fremmede æg, især når, som for agerhönens vedkommende, reden ligger på jorden.

Den typologiske anvendelse af agerhøne-sagnet har været meget yndet i middelalderen og har afsat mange spor både i litteraturen og kunsten (sé ovenfor, side 232 og 229).

X. De onocentauro.

Honocentaurus hefer upp líking Mannz, en niþr dýrf¹⁾, oc hefir tuey²⁾ mol oc heffe a teigum uti³⁾ at meþla piþ Denn.

Sua fem postoli melir: »Hafendr fyrirheit⁴⁾ milde, en crapt hanf neitendr«; oc dauid propheta: »Maþr, þa er hann þar i þegfemþ, eigi scilþi hann, oc er hann fampirðr optrom kycquendom oc ef þeim orþeþ glíkr«.

¹⁾ yr omtrent helt bortrevet. ²⁾ e og venstre halvdel af 1/3 bortrevet. ³⁾ ingen accent i cod. ⁴⁾ prik over y i cod.

Cah. II, 175, Mann 46.

Onocentaurum duabus naturis constare, Physiologus adserit, id est superior pars homini similis, deterior vero ejus pars asini membra sunt; natura vero valde agrestes sunt.

Huic adsimilantur vecordes atque bilingues homines et moribus bifformes, dicente Apostolo: »Habentes promissionem pietatis, virtutem autem ejus abnegantes«. Propheta David dicit: »Homo, quum in honore esset, non intellexit; comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis«.

Onocentaurus (æsels-centauren) har for oven skikkelse som et menneske, men for nedden som et dyr, og har to slags stemme, og den opholder sig ude på markerne for at tale med menneskene. Således som apostelen siger (2. Timot. 3, 5): »Som have løfte om (skin af) mildhed, men fornægte hans kraft«, og profeten David (Ps. 49, 21): »Da mennesket var i værdighed, havde han ikke forstand, og han er regnet lig med de uforstandige dyr og er bleven dem lig«.

Det første bibelcitater afviger fra Vulgata, som har: »Habentes speciem quidem pietatis, virtutem autem ejus abnegantes«. milde kan næppe være oversættelse af pietas; har den latinske original haft et andet ord?

XI. De mustela.

Phisiologus¹⁾ feger²⁾, at hr[e]/fecauttr³⁾ tecr⁴⁾ faþ enf huata of munn, oc þerþr sua hafandi⁵⁾, en getr⁶⁾ of eyra⁷⁾.

Sua ero oc þeir menn⁸⁾, er lofliga heyr[a] orþ goþligf faþf⁹⁾ oc gleýma brátt¹⁰⁾ i ohlýþne oc fcrøpa, at þeir hafi eigi heýrt.

1) P afbleget; ologus omtrent helt ulæseligt. 2) feger stærkt ødelagt. 3) auttr nu helt bortrevet. 4) te helt bortrevet; af er kun ubetydelige spor. 5) f næsten helt bortrevet. 6) e ligeledes. 7) ey ligeledes; ra ganske tydeligt. 8) svage rester af m; det øvrige bortrevet. 9) cod. har utvivlsomt haft faþf — afgjort ikke foþf — men største delen af a er bortrevet. 10) cod. har en stærkt udvasket krølle under t, altså tt.

Cah. II, 149, Mann 60.

Præcipit lex non debere manducare mustelam, quia inmundum animal est. Physiologus dicit, quoniam mustela semen masculi per os accipit et sic in utero habet; tempore pariendi per aures generat.

Sic sunt aliquanti fidelium: libenter quidem accipiunt verbi divini semen, sed inobedientes effecti, prætermittunt et dissimulant, quæ audierunt.

Physiologus siger, at lækatten (væselen) tager hannens sæd gennem munden og bliver således frugtsommelig, men føder gennem øret.

Således ere også de mennesker, som villig høre den guddommelige sæds ord, men hurtig glemme det i ulydighed og give sig skin af ikke at have hørt det (jvf. Lukas 8, 13).

Sagnet om, at lækatten føder gennem øret, har allerede i oldtiden været meget udbredt, men modsiges af Aristoteles, der mener, at grunden til overtroen er, at lækatten ofte bærer sine unger i munden (Aristoteles, rec. Bekker I, 756)¹); ikke des mindre har folketroen hårdnakket holdt fast ved den gamle forestilling²), der atter og atter kommer igen i middelalderens Bestiarer. Hyppig forveksle disse værker mustela og aspis (se f. ex. Cah. II, 149).

XII. De aspide.

Physiologus¹) feger, at aspiden hefer på naturu, på er marfus komr til hellefscuta, på er aspiden byggua 131, oc

- ¹) Måske skyldes sagnet en forveksling mellem lækatten (*γαλιή*) og en art haj (*γαλέος*); se Bochart: Hierozoicon I, 1033 ff.
²) Sundby (Brunetto Latini 140) har ment at kunne finde en hentydning til sagnet i den bekendte replik hos Molière (L'École des femmes I, 1):

Elle étoit fort en peine, et me vint demander,
 Avec une innocence à nulle autre pareille,
 Si les enfants qu'on fait se faisoient par l'oreille.

kallar þau út höfum finum, en þau hjla eyro með hala, en²⁾ fum legia³⁾ eyrun þiþ⁴⁾ ioþo, at þau heyre eige.

Þu ghker ero með auþger⁵⁾ þessa heimf, er þrýfta eyrom finum i iarþlgar⁶⁾ girnþer oc⁷⁾ býrgia horto fin oc eyro, at eigi heyrri þeir rodd boþanda oþ goþf⁸⁾.

1) *Initialens farve forsvunden.* 2) *en bortrevet.* 3) *gi næsten helt bortrevet.* 4) *cod. har afgjort þiþ; þ dog noget beskadediget.* 5) *r helt bortrevet.* 6) *a (1) og þ stærkt beskadedede; r (1) helt bortrevet.* 7) *oc helt ulæseligt.* 8) *største delen af g bortreven.*

Cah. II, 149, Mann 60.

Physiologus dicit, quoniam aspides hanc habent naturam, ut si quando advenerit Marsus ad speluncam, ubi habitat (*sic!*) aspides, et precantat omnibus carminibus, ut exeant de cavernis suis; illae vero, ne audiant vocem incantantis, ponunt capita sua in terris. Et unam quidem aurem suam premit in terram, aliam vero aurem suam de cauda sua obturat.

Tales sunt istius mundi homines divites, qui unam quidem aurem suam deprimunt in terrenis desideriiis, aliam vero, posterioribus peccatis suis peccata nova semper addentes, obturant [indurantes corda]. Et ita fit, ut non audiant incantantis vocem, hoc est prædicantis verbum Dei etc.

Physiologus siger, at »aspides» har den egenskab, at når »marsus» kommer til en klippehule, hvori »aspides» bo, og kalder dem ud med sine sange, så tilhylle de ørene med halen, men andre lægge ørene til jorden, for at de ikke skulle høre.

Således ere denne verdens rige folk, som trykke deres øren ned i jordiske lyster og tillukke deres hjerter og øren, for at de ikke skulle høre hans røst, som forkynnder guds ord.

Den islandske oversætter har ikke forstået meget af sin latinske original: »aspides» har han på det ene sted opfattet som singularis, betydningen af de to ord »aspides» og »marsus»

har han ikke kendt, hvorfor han har ladet dem uoversatte; endelig har han fortalt, at nogle »aspides« stoppe halen i øret, andre lægge øret til jorden, medens originalen siger, at de stikke halen i det ene øre og trykke det andet til jorden.

Physiologus's fortælling har hensyn til Psalme 58, 5—6: »de (ugudelige) ere som en døv øgle (aspidis surdæ, Vulg.), der stopper sit øre, at den ikke skal høre på deres røst, som besværges, på manerens, som er udlært til at mane«.

aspis (ἀσπίς) er navnet på en giftslange, rimeligvis en art brilleslange (den ægyptiske cobra); historisk bekendt er den ved, at dronning Kleopatra tog sig selv af dage ved bid af to små aspides (jef. Bochart Hierozoicon II, 384 ff.).

Marserne var et folk ved Lacus Fucinus i Latium; de omtales hyppig af oldtidens forfattere som dygtige slange-tæmmere. »Marsus« står altså her i betydningen »en slange-tæmmer«, »l'enchanteor«, som Guillaume le Clere gengiver det (Hippeaus udgave p. 268).

Ligesom det foregående stykke utvivlsomt er sat i forbindelse med Lukas 8, 13, således synes dette at indeholde en hentydning til Lukas 8, 14.

9 XIII. De turture.

Ef fogl, ef heiter turture¹⁾. Physiologus feger: turtura²⁾ elfca miok maꝝ fuꝝ oc hremlga. En ef ham deꝝr³⁾, þa þil hon eigi annan hafa.

Heꝝreþ er, goþer⁴⁾ meꝝ⁵⁾, huerfo⁶⁾ miket hremlhu finze i litlum fogle⁷⁾, oc glkifc(?)⁸⁾ epter⁹⁾ þessom fogh.

¹⁾ re stærkt ødelagt; i steden for e kan måske læses a(?). ²⁾ De tre sidste bogstaver helt ulæselige. ³⁾ prikken over y glemt på facs. ⁴⁾ er bortrevet. ⁵⁾ første streg af m bortreven. ⁶⁾ r og største delen af e bortreven. ⁷⁾ og stærkt beskadiget. ⁸⁾ i (2) næsten helt bortrevet, de to sidste bogstaver helt forsvundne, næstsidste bogstav har dog sikkert ikke været f, snarere z. ⁹⁾ epter stærkt ødelagt.

Cah. III, 263, Mann 62.

Est volatile, quod dicitur turtur. Scriptum est de ea: »Vox turturis audita est in terra«. Physiologus de turture dicit, valde virum suum diligere et caste cum illo vivere, et ipsi soli fidem servare, ita ut si quando evenerit, ut masculus aut ab accipitre, aut ab aucupe capiatur, haec alteri masculo non se conjugat, sed ipsum semper desiderat et ipsum per singula momenta sperat et in ipsius recordatione et desiderio usque ad mortem perseverat.

Audite itaque, omnes animae fidelium, quanta castitas in modica avicula invenitur. Quicumque tamen personam turturis in vultu portatis, animi quoque hujus castitatem imitamini etc.

Der er en fugl, som hedder turtur (turtelduen). Physiologus siger: turtelduerne elske deres mand höjt og kysk. Men hvis hannen dör, så vil hunnen ikke have nogen anden.

Hör, gode mennesker, hvor stor kyskhed der findes i en liden fugl, og efterlign denne fugl.

elſca miok maꝝ fiꝝ oc hremliga er næppe rigtigt; rimeligvis har skriveren eller oversætterten oversprunget noget, svarende til den latinske texts: »elsker sin mand höjt og lever kysk med ham».

Hvor berömt fortællingen om turtelduens troskab i enkestanden end er, skyldes dens tilstedeværelse her dog kun en forveaxling, idet de ældre Physiologus-redaktioner (den æthiopiske, syriske og græske) fortælle om turtelduen, at den elsker ensomhed og bor i örkenen (jvf. Höjsangen 2, 12), medens fortællingen om den sörgende enke-fugl henføres til kragen (sé Hommel p. 72, Tychsen p. 130, Anecd. Syr. IV, 62, Pitra 357, jvf. Carus 132).

Om sagnets udbredelse navnlig blandt de germanske folk have brödrene Grimm samlet en række vidnesbyrd (Altdeutsche Wälder III, 1, pag. 34—43). I Norden har det f. ex. affödt den bekendte titel på Hedvig Charlotta Nordenflychts (1718—1763) klagedigte »Den sörljande turturdufvan».

9
XIV. De cervo.

Ef kýcquende, þat er heitir ceruuf. Daud mælr: Sua fem hiortr girnefc¹⁾ til brunna, fua gurnife and²⁾ min til þin, goþ. En þa er hann dreer oc kenner³⁾ hogorm⁴⁾ þefa i munne fer, fpýter han honom ut oc trøþr haꝝ under fotom til⁵⁾ bana.

Sua fér drotteꝝ parr iefuf⁶⁾ criſtr diofol, opin þarn, oc með brunne goþligrar ſpeþar recr haꝝ a braut haꝝ fra hio:tom orom.

1) r rettet fra n, som på facs. 2) æ, ikke æ. 3) forste e bortrevet. 4) sikkert: hog, ikke høg. 5) t stærkt beskadiget. 6) ef ligeledes.

Cah. III, 267, Mann 63.

Item in psalmo: »Sicut cervus desiderat ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te, Deus«. Physiologus dicit, quoniam ubi agnoverit cervus serpentem esse, implet os suum aqua et effundit in foramine, et cum quodam spiramine oris sui attrahit serpentem foris, et conculcans eum pedibus, interficit.

Ita et Dominus noster Iesus Christus, videns inimicum diabolum in omni generis humani natione inhabitantem, habens in semetipso divinae sapientiae fontem, cujus non potest ille antiquus draco sufferre sermones etc.

Der er et dyr, som hedder cervus (hjorten). David siger (Ps. 42, 2): »Ligesom en hjort higer efter kilder, således higer min sjæl efter dig, o gud!«. Men når den drikker og mærker, at der er en hugorm i munden på den, spytter den (hjorten) den (ormen) ud og træder den ihjel under sine fødder.

Således ser vor herre Jesus Krist vor fjende djævlén, og med den guddommelige visdoms kilde driver han ham bort fra vore hjerter.

Skildringen af hjortens forhold til slangen er igen misforstået af den islandske bearbejder. Den latinske text siger — i overensstemmelse med de ældre Physiologi — at når slangen har skjult sig i et hul, går hjorten til en kilde og fylder sin mund med vand, som den spytter ud i hullet. Slangen kommer så frem, hvorefter hjorten tramper den ihjel.

XV. De salamandra.

Ef kycquende¹⁾, er a grixko heitær falamandra, en a latino stello²⁾, litit oc með fundrleitom³⁾ lit. Fra þui feger falamon⁴⁾: »Sua⁵⁾ fem stello bygguanda i konunga hufum«. *Physiologus* feger: ef þat fellr⁶⁾ i eld, þa flocnar hann, fem þatni fe i⁷⁾ hellt.

Sua ero retpifer með undarligir þlloin moþom, fua fem poro i ofne gloanda fuemar .III. annanias, azarias, misael, oc kendo eige hita, fua fem daniel profeta meðler, oc pauluf apostolus pattar⁸⁾: »Pinder ero per, oc fakar off ecke. Braut er[o] þér⁹⁾ recner; eige fyrforomfe ver«.

1) Prikken over y glemt på facs.; c bortrevet; q rettel fra d, som på facs. 2) h stærkt ødelagt. 3) l helt bortrevet, e stærkt beskadiget. 4) l ligeledes; a (2) helt bortrevet. 5) a ligeledes. 6) f omtrent helt bortrevet. 7) accenten tydelig i cod. 8) t (2) stærkt beskadiget. 9) accenten svag.

Cah. III, 272, Mann 64.

Est reptile quoddam, quod graece dicitur salamandra, latine autem stellio. Hoc simile est lacertulae pusillae colore vario. De quo Salomon dicit: »Sicut stellio habitans in domibus regum«. *Physiologus* dicit de eo, quoniam si casu undecunq̄ue ceciderit in camino ignis, vel in fornacem ardentem, aut in quocumq̄ue incendio, statim extinguitur ignis.

Ita sunt justi mirabiles omnibus hominibus, sicut fuerunt in camino ignis ardentis Ananias, Azarias et Misael, et non tetegit eos omnino ignis, quos intactos atque incontaminatos exisse de camino ignis ardentis Daniel propheta declarat, et Paulus apostolus

testatur dicens: »Tribulationem patimur, sed non angustamur (*sic*); de jicimur, sed non perimus«. Item: »Fide omnes sancti extinxerunt virtutem ignis, obstruxerunt ora leonum« etc.

Der er et dyr, som på Græsk hedder salamandra, men på Latin stellio (firben), lidet og af broget lød. Om det siger Salomon (Ordspr. 30, 28): »Ligesom firbenet, der bor i kongepaladser«. Physiologus siger: Hvis det falder i ild, så slukkes den, som om der blev hældt vand deri.

Således ere retfærdige mennesker til forundring for alle, ligesom de tre unge mænd Annanias, Azarias og Misael (d. e. Sadrach, Mesach og Abed-Nego) vare i den gloende ovn, og de mærkede ikke heden, som profeten Daniel siger (Daniel 3, 25), og apostelen Paulus bevidner (2 Kor. 4, 9): »Vi blive pinte, og intet skader os; vi førstødes, men vi gå ikke til grunde«.

Det sidste skriftsted, der temmelig dårligt passer i sammenhængen, findes kun i enkelte latinske håndskrifter; i almindelighed citeres blot Hebr. 11, 33 ff.: »Profeterne, hvilke formedelst tro overvandt riger, øvede retfærdighed, erholdt forjættelser, stoppede lovers mund, slukte ildens kraft« osv.

Den berømte overtro om salamanderen kendes allerede af Aristoteles, som fortæller (ed. Bekker I, 552), at det var en almindelig tro (»ὡς γασί«), at salamanderen kunde slukke en ild ved at gå igennem den (jvf. Tychsen p. 66 ff., Cah. III, 274, Carus 136).

10 XVI. De milvo.

I¹⁾ hebreo finc gleþu hús²⁾. En gleþa grípr bróþ fírnarplega oc flitr. Andlīga meþ tacnar [*hon*], himna ríke grípendr, fem oc þetta³⁾: Himna ríke þólr afl.

¹⁾ *Det overste af I har ikke form af en krone, som på facs.* ²⁾ *over h står i cod. en accent, der er glemt på facsimilet.* ³⁾ *t (2) omtrent hell bortrevet.*

I Jødeland findes glentens hjem. Men glenten griber byttet med voldsomhed og sønderriver det. Den betegner de åndelige mennesker, dem som gribe himmerige, således som også dette (viser?): »Himmerige udstår vold« (Matth. 11, 12).

Til dette stykke findes ingen parallel i de andre Physiologus-redaktioner. Den syriske Physiologus fra Leiden indeholder vel et afsnit »de milvo« (Anecd. Syr. IV, 59, jvf. p. 157); men det svarer til den græske texts fortælling om ibis og er slet ikke beslægtet med nærværende stykke.

XVII. De porco silvæ.

Daud meler i psalme: »Glatape¹⁾ hana²⁾ goltr³⁾ yr fcoge«⁴⁾. Sumer pila scilia golt⁵⁾ þann⁶⁾ pefa uespa[an]um, rumperia⁷⁾ hoffingia, er figrape⁸⁾ gjþinga⁹⁾ meþ¹⁰⁾ arrofto, eþa fon hanf titum, er niþr braut alla ierufalem¹¹⁾. Eþ flefter meþ pila scilia pera diofol, er geck yr fcogi heifeþa þoþa at glata gjþinga folki.

¹⁾ I beskadiget, a (1) helt forsvundet. ²⁾ alle fire bogstaver stærkt beskadigede. ³⁾ kun g og r bevarede, resten bortrevet. ⁴⁾ svage spor af c og ge, o helt bortrevet. ⁵⁾ kun lidt af g bevaret; resten bortrevet. ⁶⁾ hele ordet bortrevet. ⁷⁾ r (1) stærkt beskadiget. ⁸⁾ alle bogstaverne stærkt ødelagte. ⁹⁾ af ý er det meste bortrevet, þi helt bortrevet, af n er kun sidste streg bevaret. ¹⁰⁾ me stærkt beskadiget. ¹¹⁾ hele f og største delen af a bortrevet.

David siger i psalmen (Ps. 80, 14): »Svinet fra skoven ødelagde den« (nl. Herrens vinstok). Nogle ville opfatte dette svin som Vespasianus, romernes høvding, der besejrede jøderne i kamp, eller hans søn Titus, som nedbrød Jerusalem helt. Men de fleste ville opfatte det som djævlen, der gik ud af hedningefolkenes skov for at ødelægge jødefolket.

Også dette stykke er sæveje for den islandske Physiologus. Ved hele sin karakter fjærner det sig stærkt fra de sædvanlige Physiologus-hermenier. Rimeligvis er det et scholion til Psalme 80, 14, et bibelsted, der tidlig har fristet kommentatorerne til forskellige »historiske« fortolkninger (jvf. Bochart: Hierozoicon I, 984).

XVIII. De nycticorace.

GØR em ec fem nycticorax. Vær þitom, at hann er fuartr of daga, en myclo fuartari a nótt. Sua fe ec²⁾ mic fialfan fuartan pera fyr fýnþer³⁾ minar.

¹⁾ Inden i initialen, hvis farve er temmelig svag, står et lille, sort g. ²⁾ ec stærkt beskadiget. ³⁾ f ligeledes.

Jeg er bleven som nycticorax (uglen) (Ps. 102, 7). Vi vide, at den er sort om dagene, men meget sortere om natten. Så sort ansér jeg mig selv for at være på grund af mine synder.

gør em ec er en slavisk oversættelse af »factus sum«. Nærværende stykke har kun bibelcitatet til fælles med det tilsvarende stykke i de andre Physiologus-redaktioner. Begyndelsen af det latinske kapitel om uglen lyder i Cahiers mss. A. B. (Cah. II, 170 jvf. Mann 41): »David dicit in psalmo: »Factus sum sicut nycticorax in domicilio«. Nycticorax inmundum est, et tenebras amat magis quam lucem. — Hic figuram gerit populo(!) Judæorum, qui adveniente Domino et Salvatore nostro ad salvandos eos reppulerunt eum a se« etc.

Det er lidet sandsynligt, at en blot nogenlunde latinkyndig mand skulde kunne misforstå en text så grundigt, som den islandske oversætter måtte have gjort, hvis han virkelig havde haft en grundskrift som den ovenanførte for sig; da fremdeles stykkets plads i den islandske Physiologus er en anden end i den latinske, er det rimeligst at antage, at der

enten er foretaget en vilkårlig omarbejdelse af den latinske text, eller at grundlaget har haft en fra de øvrige latinske håndskrifter forskellig affattelse af dette kapitel.

I de ældre Physiologus-redaktioner bruges uglen som sindbillede på Kristus (jvf. ovenfor, side 208).

XIX. De elephante.¹⁾

Elefanf²⁾ heitir³⁾ dýr a latino, en a ora tungo || fill⁴⁾; þat⁵⁾ er haft i orrostum⁶⁾ a utlonðum; || þat er sþa fterct⁷⁾ oc⁸⁾ mottogt⁹⁾, at¹⁰⁾ þat þeldr || (x)¹¹⁾ tígom maþa¹²⁾ oc — — — —¹³⁾ meþ¹⁴⁾ herþopnom || ollom¹⁵⁾ oc þirki, þvi er gort er or¹⁶⁾ triom, || fem¹⁷⁾ kaftale se, er þeir þurfo at hafa, þa er || beriafc¹⁸⁾ i orrostum¹⁹⁾, sva fem ferifat²⁰⁾ er i Cacha²¹⁾ || beorum²²⁾ bok²³⁾.

¹⁾ Af de 7¹/₃ linje text, som handler om elefanten, har Jón Sigurðsson i sin tid taget en afskrift, der er benyttet som grundlag for ovenstående aftryk; derimod er stykket ikke afbildet på facsimilet. Hele stykket er i høj grad medtaget ved slid (radering?) og huller. Sé i øvrigt ovenfor, side 237 og 245 ff. — Linjeskifte har jeg betegnet ved lodrette streger. ²⁾ bestemte, men svage spor findes af de 5 første bogstaver; af n og f er kun lidt af det øverste bevaret. ³⁾ kun meget ubestemmelige spor af heitir er tilbage; resten af linjen er temmelig tydelig. ⁴⁾ l (2) stærkt beskadiget. ⁵⁾ omtrent helt forsvundet. ⁶⁾ af or ere sikre spor tilbage; m omtrent helt bevaret; resten bortreven. ⁷⁾ þat er sþa fterct svagt, men læsningen helt sikker. ⁸⁾ o beskadiget, c bortrevet. ⁹⁾ m helt bortrevet; af o (1) er lidt af det nederste, af ttogt lidt af det øverste bevaret; alt meget svagt. ¹⁰⁾ a helt forsvundet. ¹¹⁾ Jón Sigurðsson læste, med tvivl, vj; v står der imidlertid ikke; rimeligvis er det resterne af et x. ¹²⁾ þa bortrevet. ¹³⁾ af de fem eller sex bogstaver, som have stået her, er det første (eller de to første) helt ulæseligt; de to næste ere temmelig sikkert er; det følgende er måske o; det sidste er

helt ulæseligt; tiltalende vilde det være at læse oc ber þa; men sporene i håndskriftet tillade næppe en sådan læsning. ¹⁴⁾ svagt, men sikkert. ¹⁵⁾ ollom meget svagt, navnlig ol. ¹⁶⁾ or eller af? Jón Sigurðsson læste af. ¹⁷⁾ helt bortrevet. ¹⁸⁾ a er tilføjet over linjen. ¹⁹⁾ u bortrevet. ²⁰⁾ kun yderst svage spor ere tilbage af scrifat. ²¹⁾ Macha meget svagt, men ganske sikkert. ²²⁾ b og u forsvundet. ²³⁾ o bortrevet.

Elefant hedder et dyr på Latin; men på vort sprog hedder det »fil«. Det anvendes i krige i udlandene. Det er så stærkt og kraftigt, at det magter 100(?) mand og (bærer dem??) i fuld rustning og med en befæstning, som er lavet af træ af form som et fort, hvilket de må bruge, når de kæmpe i slag, således som der skrives i Makka-bæernes bog.

Elefanters anvendelse i krig omtales oftere i Makkabæernes bøger f. ex. I Makk. 6, 30: »Og hans hæres tal var hundrede tusende mænd til fods og tyve tusende til hest, og 32 elefanter, som vare vante til strid« og I Makk. 6, 37: »Og der vare stærke tårne af træ på dem (elefanterne), som bedækkede hvert bæst, anbundne derpå med instrumenter; og på hvert vare 32 krigsmænd, som krigede på dem, og indianeren til det«. Jvf. Gyðinga saga (ved Guðm. Þorláksson) side 27.

Dette stykke er ved sin rent historiske karakter meget forskelligt fra elefantkapitlet i de øvrige Physiologus-redaktioner, som omtale mærkværdighederne ved elefantens besvangring og fødsel samt dens mangel på ledemod.

Efterskrift.

Nærværende afhandling blev fuldført i marts 1889 og hovedresultaterne forelagte i det kgl. nordiske oldskriftselskabs møde den 12. marts 1889. Efter at trykningen var begyndt, ere følgende ny værker komne mig for øje:

A. Tobler: »Lateinische Beispielsammlung mit Bildern« i Gröbers Zeitschrift für romanische Philologie 1888. XII. Bd. 1— 2. Heft og

Fr. Lauchert: Geschichte des Physiologus. Strassburg 1889 (jvf. G. P(aris) i Revue critique 1889 nr. 24).

Des værre har jeg slet ikke kunnet benytte disse skrifter, blandt hvilke Laucherts værk er af stor betydning, idet derved det længe følte savn af en fuldstændig Physiologus-historie er blevet udfyldt.

Med tak bör jeg til slutning nævne, at en del af de i det foregående givne litteraturhenvisninger ere meddelte mig af dhr. bibliothekar, dr. Chr. Bruun, bibliothekar, dr. Kr. Kålund og docent, dr. Kr. Nyrop.

København i august 1889.

V. D.

Fenix markar stöten varn i eple sino því ef þ
 brenni sik ok litgar. Svatok i x hialfræþer þilla-
 licama sin ok reil vppa in dege oc fek ollö fyl
 selo því kër fenix með mæ þa er þ deyr sik ok
 litgar

Foglar þer er hlaðar reyta affrendv sinu oc
 breya þer til þes at bera oðv aavgv þei til þes
 at þa se þer se þngne. oc at oprv fro n þer
 iartema þvi þam þ ef vilia dvgv fre v sinu
 af er þi sino sva se mego iheimi her.

Sirena iartem' ifegrþ radbar sinar oc sete k^e
 sa þera es meyr hafa til selo i þeāmi h̄ oc ga þesēn
 oc lopna sva fra gopū v̄kō endyrret tek m̄y oc fyr
 fer þeī þa es þr̄ sōna affaḡ roddo. Sva faralc mar
 ger affelisi sino es þat at vilia gera i hemu her

Ack sa eri babilon þa er h̄ frevesc þa leggiasc i
 akrenn flvgvr þer er kallasc af alþyþo kleggjar
 þr̄ eta yr̄ frecomet oc spilla sva auextm̄v̄. En þr̄
 marka villo m̄y þa es lata sem m̄tt kenne en
 þer þo raġt oc þarf v̄þ þeām at sia

Honoctarv̄i heyt d̄yr þat es v̄kollō f̄y galk an
 þat es þ̄ fram en d̄yr aft̄r oc markar þat o an
 arþar m̄y i v̄xeti sino þat kallasc at bok male
 rangt oc d̄yrō glikt es þ̄. meler es þ̄ þeī sē þa es
 h̄a pot sa mele rangt ret æþr̄ scal gop þ̄ of alla
 lutti avalt. hvartt sē er av̄igri etþa sn̄aþr̄.

2t folc dro af dwofle þei h hafpe apr. Latat þan
 a þýpir alla hlute g anda.

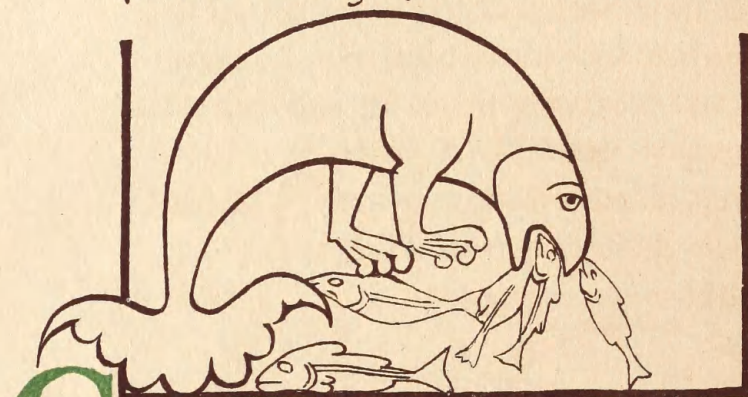

E

8
 Thualr isg er heit aspedo oc er of bak se scogr se
 E himþio hase scytr þat up bakisino. ey scippertar
 gta ey þesa oc fetta scip sit þi þar oc kynda elda
 isþ. En aspedo kemet hita oc drecker ser i sio oc
 ollö scipperö. Sua ero oc þeir in spicn er hafa þon
 fina undur dwofle oc gleþiast i his þarkö. oc drec
 huast i alifar alar meþfianda.

A þranaturā hefer h þaef h þungar lýer h þup
 muh sinn oc se nacq̄rn ilm latr h ut fara. Elytlur
 físcar kenna ilm oc samnasc saman i muh hant
 En þaef muþr hses fullr lýer h saman muh sly
 oc svelgr þa. Sua sigrafc mey tru lauset. i maxq
 foldu frestono fianda. se ltlur físcar. en ener meire
 þarafc ockoma eige ngr hono.

E í fogl sa es heit þdix. harpla slögr oc tæcr egg
 allra fogla ocklecr. Ener ungar kenna rodd fræn
 da sijn a frokialc þerr þdicē oc fluga til frenda
 sinna oc fylgia þei. En þdix er eit ein heisc oc he
 göleg. Drosoll er hegi lict er tæcr þroper scapara
 sin oc noret meþ lofsalægō hlutū. En es þerr heyr
 rodd x snualc þerr ept hono oc felasc a hende hono

h¹⁰onocentaur⁹ hefer upp líking o⁹ en níðr dýrl. Oc
 hefir tvegh mol oc heffe atagü⁹ uti at mela þiþ öð.
 Sua sē postoli melur. hafendr fyrir heit milde. en
 crapt h⁹l nertendr. Oc dauid ppha. Mas þa er h⁹par
 i pegsēþ erigi scilpi h⁹. oc er h⁹ sá þiðr opitro kycandö
 oc ef þei orþey glur.

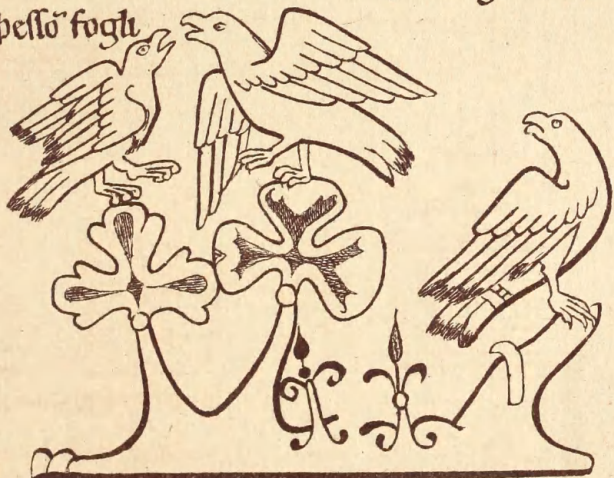
Phiolog' segg. At hryse cauter teersah eni huata of
mumt oc verbr sua hafandi engett of o'ra. Sua
ero oc þeir m' er lofliga heyr orþ gobligi sobi
oc gleyma brat iohlypne oc seropa at þeir hafi eigi
Theyr.

Phiolog' segg. At aspidel hefer þa natu. þa er maris
kær til helleseuta þar er aspidel byggua ni og kal
lar þau ut iuofu sinu. En þau hylia cyro meþ hala
en su legia eyrun uþ ioho. at þau heyre eige
þu giker eio meþ auþger þessa heif er þrysta ey
ro sinu i ar þugar ginnber oc byrgia hiorro sin
oc cyro at eigi heyr þeir rodd bobanda orþ gopf.

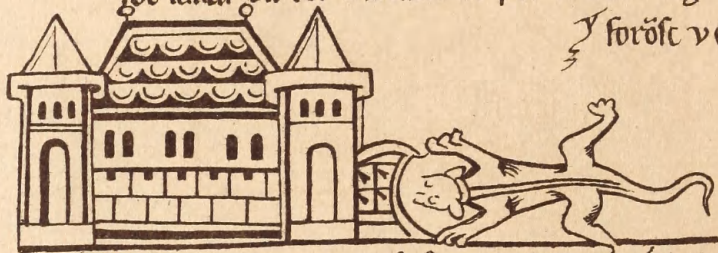

E¹³ s foglef heit ture sal am on segt tura elsa
 muok may sin oc hreinliga. En ef h deyr þa vil hon
 eigi annan hafa Heirte þer goper mey. huer so
 miket hreinliu sinre ildu fogle. oc gluka ept
 þessu fogle

E¹⁴ i hycquende þ er heitar ceruus. Dauid melir
 Sua se hiortr ginnesc til brunna. sua gurnisc and
 min til þin gob. En þa er h drecc oc kemmer
 hogorm pesa imunne ser. spytet han hono ut
 oc troþr han under fotu til bana. Sua ser
 drotten þarr iesus cristu diosol opin þaru.
 oc meþ brunne gobligtar speþar recr han a
 braut han fra hiorðu oru.

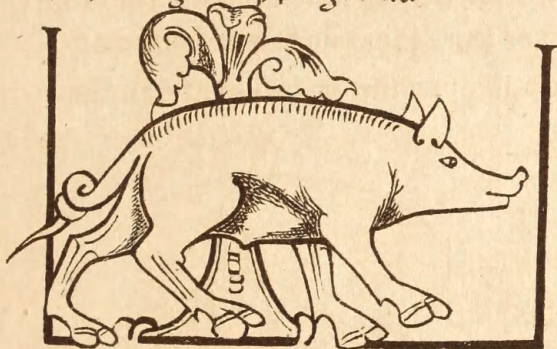
E¹⁵ s kyckuende er agrycko heit salamandra. en alati
 no stello. lttt oc meþ fundrlettö lt. fra þu seǵ
 salamon. Sua se stello bygguanda ikonunga husu
 salamon seǵ ef þ fellr ield. þa sloenar h se þatru se i
 helte. Sua ero retpiser meþ undarligr öllö monö
 sua se þoro iofne gloanda suenar. iii. annanias
 azarias. misael. oc kendo eige hita sua se damiel
 þfeta melex. oc paulus apls þattar. Þinder ero þer
 oc sakar öst ecke. Blant er þer recner. eige þyr
 þ foröf v er.

L hebreu sinse glepu h^o. En glepa gript broþ snarplega
 oc sttt. Andliga meþ taenar himna rike þpendr
 se oc þetta himna
 rike polir ast.

Daud melet ipsalme: Glatape hana goltz yr scoge.
 Sumer pilla scilia golt þann pesa uestpasiu rūperia
 hofpinga er sigraþe gypinga meþ orrostu. eþa son
 hans titū er mþr braut alla ierusalē E þ flester
 meþ pilla scilia þera dnofol er getck yr scogi heþþena
 þioþa. at glata gypinga folku.

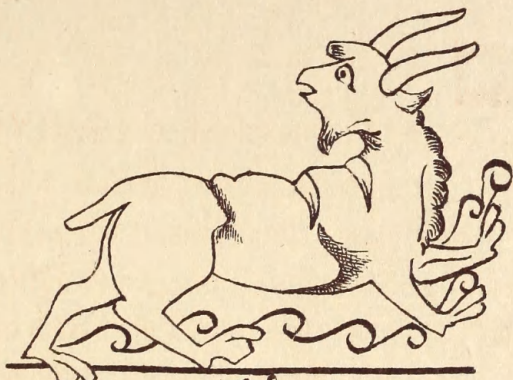
Gon em ec. se metacoray. Ser þuð at hi er svart of
 daga en myclo svartari a noxt. Sua se ec tinc sial
 fan svartan þera fyr synþer minar.

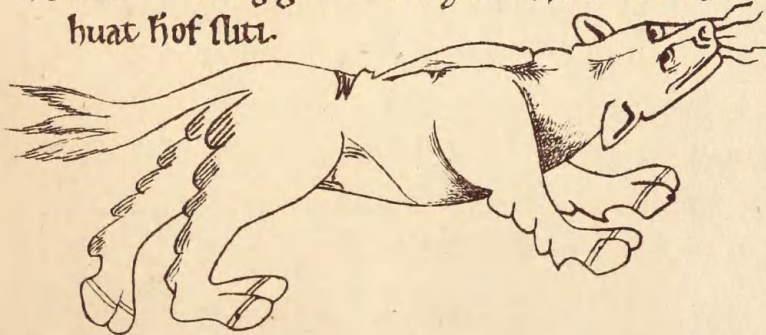
E H fogl ^{el} ionne nul sa hetz hidri salamon seğ
 fra honö at h banat kocodrillo þer naða oc
 þe hif þær h ser kocodrillu sofa clinefc h terre ochleypr
 i munn kocodrillo er h sefr aar stondo oc rifr oc slutr
 hallay mnä. oc settr igeignu qþ hif oc at honu dauþo.
 Sua reito gup alla þinu sina þr helpita af fiandanö

G at el kycande er gricker kalla dorcas enalatio
 caprasalamon seğ at hon elscar en hesto fioll oc
 bygguer i snalla dolö oc er seyni sua at hon ser men
 ignnor hierop ganga ockenner huart ero pallarar
 epa veibe mey. Sua elscar drottenu þar iefuf
 cristu en hesto fioll. þat el þatnarkar oc profet
 tar oc postolar oc aller helger met

3
 Innat kycqnde þat el heit onager salamon seǵ
 fra honö. þu at a xxv. dege martio. xii. anott rymr
 h oc sua adege. oc af þu þeit at þa er ianetti af tolo
 tpa oc rym onagri. Af er huerru cip rymr h of simr.
 Onager hefer liking diofoll. Þa el h fer nettr ianasc
 dogö þat el þa er diofoll fer heipet folk snuasc
 til gops er apr geck i myrerü. oc glikuasc domü þa
 triarka oc ppha. sua se glikuasc not dege. fyr fer
 huerru tiber leitande forlo sinar þa er h glate,
 Eige ryt onag nca þa er h hungit. Petr apll seǵ fra diofle
 Sua er diofoll igegnös se leo rymanda faranda oc leitanda
 huat h of sluti.

Sumia hefer lueneske diotoli þat hja sē apthefer hofop
 en engi hala. En þot hon se gll liot. þaer hon
 r myclo o seyrliqni oc liotare sua hefer oc diotoll
 hofop. en eigi hala. Þa er h þas iup hafi engell i
 himnō þa hafpe h hofop en fyr þat h þar flerpere
 man glatape h hofop sit. En fyr þui
 eige hala at h fyr forsc iuphafi
 i himnō oc mon sua peta
 on enda;

5 **E**rodi er fogl harla mikul
 oc sigtar orn ochefar hat
 foðlo. oc er eige sē
 aprer foglar ei saman setta hreip oc fara at aptne
 til hreipra sinna en þar er myrer stendr h þar sofr h.

h merker munk hafanda
 cofa þa er h hefer i
 genget. þar er hann.
 oc sua sē erodi sigt
 orn. sua sigtar sia
 diotolen er riker
 i þessō heime.

6 **E** s fogl er heit fulica. oc er ytrastr allra fogla
 Eige soþesc h af hreom oc eigi. Nyr h fra spro til
 annar. heldr duelfe h iemü stap oc er þar meþan
 h lifir oc hefer þar focto sina. Sua er oc huer oia
 er rex truer oc hysc ept gopi oc villesc eigi hingat
 oc þingat oc lifer heldr iemfaldre tru apallt

7 **E** s hycquide þat er heit pantera. oc hefer sundr
 lettan lit oc fagan oces hogvert salamon seg
 at dreke ein opinn þess. þa er þat iett oc er fullt
 legse þ oc sofr. Efter þria daga pagnar h. oc rymr
 en meþ rymnū fea ilmr sofr yr munni
 þu. Endyr heþra mdd h þeþe ner oc fiarre
 oc fylgja ilmmū. endrekeni scupr narþar
 hlor oc ligr se h se dauþr. En onnor hyc
 quende fylgja pantera þar er h ferr. Sua
 oc droten þar ihc xpc er sapr pantera er

